

ORIZONT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

AUGUST 2019

NR. 8 (1648)

ANUL XXXI

1 LEU

www.revistaorizont.ro

8

© DAN URSACHE

Ce poate răscumpăra iubirea?

**TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII**

5 948410 000263

08

Comemorări: Gabriel Țepelea, Toma George Maiorescu

Cornel UNGUREANU

1. Din nou despre cerchiști și „adversarii” lor. Ce se întâmplă, de pildă, în Sibiul anului 1943? Sibiul, să recapitulăm, este pentru studenții plecați de la Cluj un loc al exilului. Cum poți să-ți trăiești exilul, în anii marilor frustrări? Cerchiștii vor ca o nouă literatură să triumfe. Exilații de la Sibiu, cei adunați în jurul lui Blaga, Victor Iancu, D.D.Roșca, Liviu Rusu. Sunt într-o țară în care cultura trebuie să triumfe.

Dar ceilalți scriitori tineri din Ardeal? Ei rămân autori/ graficieni ai dezastrului de-teritorializării. Iustin Ilieșiu, Lucian Valea, Grigore Bugarin, Copilu-Cheatră, Petre Bucșa, Mihai Beniuc participă

de-teritorializarea, ruptura, pierderea reperelor. Nu însă și pierderea aliaților, profesorilor, prietenilor. Aceștia rămân solidari. Și uneori produc fraze demne de luare-aminte.

În primăvara lui 2005, i-am scris domnului Gabriel Țepelea despre intersecțiile domniei sale cu Banatul – multe și importante, rugându-l să ne permită să reedităm *Plugarii condeieri din Banat*. Mi-a telefonat și mi-a mai povestit despre perioada în care scria proză și visa să fie Rebreanu. Despre prietenile cu scriitorii ardeleni ai anilor treizeci. Patruzeci. Mi-a trimis apoi o scrisoare lungă, în care recapitula istoria întâlnirilor sale cu „scriitorii țărani din Banat”, cu teza lui de doctorat intitulată *Gh. Gârda și literatura dialectală bănățeană*. Cu paginile sale de demult. Cu perioada de la Lipova și Timișoara..

Românească, 1991). Cartea începe cu un *Argument la niște „Poeme întârziate”*: „Dacă e adevărat că românul e născut poet, pușcăriașul român a devenit poet sau – în cele mai multe cazuri, cum se spune astăzi, ‚consumator’ de poezie. Da, consumator de poezie – și aici termenul e într-adevăr adecvat – căci poezia, prin virtuțile ei mnemotehnice, a populat celulele cu draperia ei de vis și uitare, - s-a transmis din gură în gură ca în baladele populare și a devenit suplimentul mirific cu care mulți și-au amăgit porțiile de arpacas”.

„În principiu, era greu să spui adevărul unui om pentru care poezia era un refugiu, un narcotic, o comunicare cu lumea de dincolo de gratii. De fapt, unica posibilitate de conectare cu sine, cu alții, cu trecutul și viitorul”. „Acestea circulau alături de versuri din Eminescu, Arghezi, Topârceanu etc. din celulă în celulă, din om în om”.

Recitesc acum scrisoarea lui Gabriel Țepelea – lângă bibliografia Maestrului: „Vi-l ofer ca indice de destin al unei generații, din care am rămas puțini”. În aprilie 2012 a dispărut ultimul dintre ei – Gabriel Țepelea. Numai două dintre „poemele întârziate” ale lui Gabriel Țepelea au fost selectate în amplele antologii consacrate „poeziilor de după gratii” din literatura română: *Portret într-o tinetă* și *Final*. Nu știu dacă vreunul dintre poemele „din închisoare” ale literaturii concentraționare scriu despre desfigurare ca *Portret într-o tinetă*. După câte știu, Gabriel Țepelea nu a revenit asupra poeziei lui. N-a mai vorbit despre ea.

2. Toma George Maiorescu, după 90 de ani. În 1989, decembrie, înființează Mișcarea Ecologistă din România, al cărui președinte devine. Membru în Biroul Executiv al CPUN (parlamentul provizoriu al Revoluției decembriste). La 60 de ani e director al revistelor săptămânale și hebdomadare „ECO”, „ECO-MAGAZIN” și „ECOSOFIA”. E președinte al Fundației Europene de Educație și Cultură Ecologică. Are o energie din-perioada-în-care-era-tânăr sau foarte tânăr. Are inițiative demne de ținut minte. Titular al catedrei de „Ecosofie”, disciplină academică creată în România de T.G.M. la Universitatea Ecologică București. Consilier în Consiliul Național al Audiovizualului. Membru în Consiliul de conducere al Uniunii Scriitorilor din România. Pendulează între Statele Unite – unde e fixată fiica, unde e sărbătorit mereu - și România, unde e salutat cu iubire.

Nu știu dacă nu putem verifica, prin biografia și prin opera lui Toma George Maiorescu, devenirea scrisului românesc din ultimii șaptezeci de ani. E un reșitean și exprimă, cu orgoliu, Reșița. Și orașul de odinioară și Cetatea de foc. Tatăl său a întemeiat prima bibliotecă publică din oraș, el a scris prima carte de poezie în Reșița. Despre Reșița: *Leșpezi pe un veac apus*. Orașul nu era cătuși de puțin destinat reveriilor poetice. Este o carte a timpurilor noi, a unui adolescent care a trăit ieșirea din coșmarul războiului și care „resimțea” impulsul noii epoci. E, ca toate cărțile de mai târziu ale lui Toma George Maiorescu, un manifest, o depoziție ofensivă, o mărturie a încrederii în ziua

de mâine. E mândru că e dintr-un oraș muncitoresc care îi asigură un statut. Scrie nu numai poezii, ci și articole. Face publicistică revoluționară la Reșița și la Timișoara în numele unui program politic.

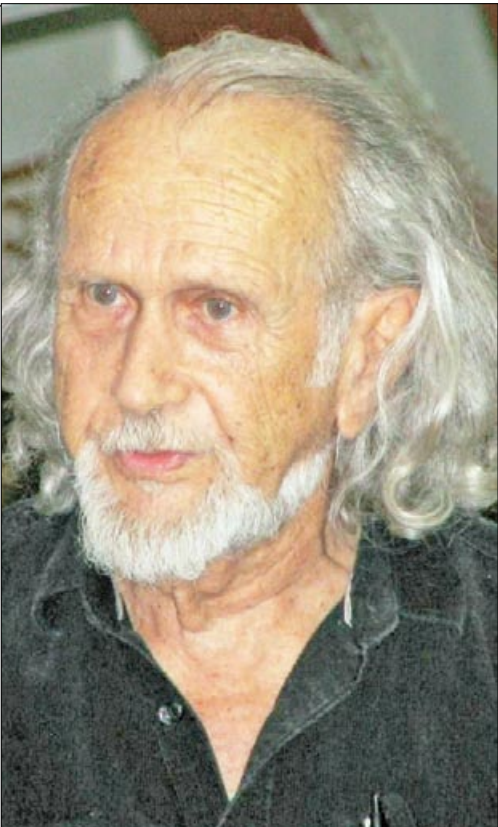
Alege Clujul pentru Facultatea de filozofie și îl cunoaște pe Blaga – îi recită filozofului poezii. Blaga îi va scrie sperând în dezvoltarea unei relații. La Cluj, Toma George Maiorescu stă între publicității momentului, de la Nichifor Mihuța la Victor Felea, speranțe ale scrisului tânăr. Participă la cenaclurile orașului. E ales pentru studii la Moscova. Experiența de la Moscova trebuie citată larg atunci când scriem despre poetul și jurnalistul Toma George Maiorescu. E ofensiv, iubitor de lozinci mobilizatoare, solidar cu cei ce speră că noua lume se construiește și în URSS și în țările socialiste. La întoarcere, alături de foștii săi colegi din URSS, Ion Ianoși, Samuel Domokoș, Petre Sălcudeanu și Ion Grigorescu pregătește viitorul luminos al țării. Nu ocupă însă, precum ceilalți colegi ai săi, funcții înalte, ci e trimis la *Contemporanul*.

Revista se schimbă odată cu sosirea la conducerea ei a lui George Ivașcu, reabilitat după o perioadă de pușcărie. Ivașcu, ilegalist, om de stânga în lumea scrisului, trăise pe pielea lui schimbarea vremurilor și aliderilor. Este Toma George Maiorescu argumentul cu care Ivașcu susține liberalizarea publicației? Greu de spus. Poate că e unul dintre argumentele dialogului cu puterea. Scriitorul întors de la Moscova ia interviuri, realizează o publicistică dinamică, intuiește globalizarea planetei și face călătorii lungi în care scrie reportaje frenetice. Câteva, precum cele din Brazilia, devin celebre. E alături de scriitorii din lume pe care îi cunoscuse la Moscova – pe care URSS-ul îi întâmpinase cu mare iubire. De la Pablo Neruda la Nazim Hikmet și la Evgheni Evtușenko, mari scriitori îi traduc poeziile.

Interviurile cu Werner Heisenberg, Jean-Louis Barault, Galina Ulanova, Mihail Șolohov, Kaneto Shindo, Go Mo Jo, Iannis Ritsos, Makarios, Arghezi, Blaga, Sadoveanu, Marin Preda pe care Toma George Maiorescu le publică în *Contemporanul* sau în *Secolul 20* sunt unicate – dialoguri cu o lume încă inaccesibilă cititorului din România. Poeziile, care sunt ale unui poet al revoluțiilor – ieșit din structurile maiakovskiene ale discursului literar - pot ilustra un timp al scrisului românesc. „Modelele mele, scrie Toma George Maiorescu, sunt Walt Whitman și Maiakovski”. Cum vremurile se schimbă, la începutul anilor șaptezeci poetul globalizării e transferat la revista *România pitorească*.

Noua adaptare a scriitorului îi sugerează proiecte ecologice. E o publicație marginală unde îl găsește revoluția. Toma George Maiorescu își regăsește energiile de combatant și, în reorganizarea politică a României, întemeiază un partid politic cu program ecologic. Eco-logia e disciplina de la care se va revendica omul politic Toma George Maiorescu. Va realiza proiecte ample de schimbare a lumii în numele unei filozofii „eco-logice”. După vreo șapte decenii de scris, de prezență vie în cultura română, Toma George Maiorescu trebuie recitit fără prejudecăți fiindcă ilustrează, cum puțini, cutremurele secolului XX.

A murit în iulie 2019. În decembrie, anul acesta, ar fi împlinit 91 de ani.

la șezători fulminante în care ideile de rezistență, revanșă, demnitate inflamează spiritele și așa ultrasensibilizate de erorile clasei politice. Sau de neșansa istorică. Versurile lor sunt știute pe de rost și sunt reluate în serbările curente. *Cartea Refugiatului ardelean* întregirează întâlniri, conferințe în care Vasile Netea și Gabriel Țepelea smulg ropote de aplauze.

Majoritatea vor face ani mulți de pușcărie și vor fi alți ani sub interdicție. Nu o dată, culpabilizării politice îi este adăugată vina de a face din literatură spectacol popular, dar și eroarea de a fi văzut în cerchiști purtătorii unui mesaj antipatriotic. E drept că unii dintre cei mai aplaudați poeți ai șezătorilor înregistrate de *Cartea Refugiatului ardelean* vor deveni, după 1945, vedete ale politicii comuniste și ași ai represuniilor. Există un anticercism consecvent care definește un deceniu al dezastrului, dar și al fanatismului.

Nu putem să scriem, de pidă, despre literatura lui Gabriel Țepelea, adversar al cerchiștilor, fără să numim contextul „ardelean” al scrisului său. Fără să numim climatul politic-social al afirmării sale. Să începem observând că provine dintr-o familie de țărani - rădăcini adânci într-o topografie transilvană - și că la 24 de ani tânărul trebuie să-și trăiască, dramatic,

„Vă trimit alăturat și bibliografia alcătuită de prof. univ. Virgil Petrescu, fost ministru al învățământului, despre care am vorbit. Acest inventar vorbește despre încercările de zbor, tăcerile impuse de neașezarea vremurilor, un nou urcuș, o nouă opintire.... Vi-l ofer ca indice de destin al unei generații, din care am rămas puțini”. Din care au rămas puțini.

Viorel Boldureanu a editat în 2005 – și cu ajutorul meu - *Plugarii condeieri din Banat și Literatura în grai bănățean*; în 2006 am fost invitat la Sesiunea Academiei care i-a fost consacrată – împlinea 90 de ani – și am putut sta pe larg de vorbă despre revista *Ardealul*, despre „războiul” cu Cercul literar de la Sibiu. Nordul Transilvaniei era sub stăpânire maghiară, ei – cei de la București – scriau o literatură a rezistenței. Universitatea de la Sibiu ar fi vrut să-l dea afară pe Victor Iancu, Iuliu Maniu i-a chemat la el și a stat de vorbă cu ei...

Nu știu dacă a scris despre această întâlnire de la Iuliu Maniu. A fost o întâlnire salvatoare – pentru Victor Iancu, primul semnatar al scrisorii către E. Lovinescu. Nu știam prea multe nici despre poeziile lui Gabriel Țepelea. Am descoperit recent *Gabriel Țepelea. Anii nimănui. – Interne, Jilava, Canal, Aiud, Oradea – 1949 1955* (Editura Gândirea

Adriana Babeți, Dan Negrescu, Cornel Ungureanu, Viorel Marineasa

Filme românești ce ne intoxică istoria recentă

Marcel TOLCEA

La invitația directorului Casei de cultură din Caransebeș, particip, de-a lungul întregii luni august, la Festivalul filmului din Banatul montan în principalele orașe ale județului: Reșița, Caransebeș, Băile Herculane, Oravița și Moldova Nouă. Organizatorii principali ai evenimentului – încă în derulare – sunt Uniunea Autorilor și a Realizatorilor de Film din România, reprezentată de cunoscutul regizor Ioan Cărmăzan, și Casa de cultură a municipiului Caransebeș. Dl Ioan Cojocariu – Coajă, după cum îl știe toată lumea pe-acolo – m-a invitat să țin mici conferințe despre „film și societate”.

Tema e mult mai importantă decât pare la o primă reflecție. Și, când spun asta, mă gândesc la un fenomen, aș zice, iresponsabil cu privire la preluarea filmului românesc de dinainte de '89. Mă refer la faptul că nenumărate filme românești din perioada comunistă ce au falsificat flagrant realitatea istorică, sunt rulate pe micile ecrane sau se găsesc pe DVD-uri fără niciun fel de avertizare a publicului. Probabil că, în acest moment, vă gândiți că asta s-a întâmplat în comunism, că, la urma urmei, admirăm jocul actoricesc, că, în comunism, cinematografia a fost unul dintre cele mai eficiente instrumente de propagandă.

Câțiva dintre prietenii cinefili cu care am discutat aceste lucruri au invocat, în acest sens, filme sovietice din anii '50, care, deși erau evident propagandistice, au fost capodopere. Așa este! Și *Moscova nu crede în lacrimi*, și *Zboară cocorii*, ca să citez doar două titluri sovietice, și filmul lui Wajda, *Cenușă și diamant*, poartă amprenta apăsătoare a propagandei comuniste. Numai că ele nu rescriu mincinos istoria. Așa cum, de pildă, au făcut Titus Popovici și Petre Sălcudeanu, în tandem sau solo, în multe producții cu real succes de public, majoritatea ale lui Sergiu Nicolaescu.

Evident că figura comisarului Moldovan spune multe atât celor mai vechi, dar și celor mai tineri. Sigur, nouă, celor mai vechi, nu prea mai are importanță dacă ne-a plăcut felul în care Semaca îl „plumbuia” pe Lăscărică, dar generațiile imune la propaganda cinematografică din acei ani află, din asemenea minciuni, cât de grozavi erau comuniștii, ba, mai mult, că în Poliție erau ofițeri ce simpatizau cu ideile comuniste. Astea, să zicem, mai merg cum merg, dar să faci un film în care marele actor de vodevil Constantin Tănase are probleme cu legionarii, asta cam întrece firescul oricărui intervenții în istoria noastră recentă. Fiindcă, se știe, Constantin Tănase a avut necazuri nu cu legionarii, ci cu comuniștii. Ați ghicit, este vorba despre un alt film adulat de publicul românesc, *Actorul și sălbaticii*, în care Toma Caragiu face un rol de zile mari. Și, ca să mă refer la un alt actor mare al perioadei, Ștefan Mihăilescu Brăila, excelent protagonist în *Secretul lui Bachus*, o peliculă despre un celebru personaj ce a delapidat milioane din falsificarea vinului. Numai că din partitura celui mai mare bandit al acelor ani lipsea un „detaliu”: Ștefănescu din viața reală a corupt sute de șefi din aparatul de partid, din Miliție, Procuratură.

Poate voi reveni asupra acestui fenomen de amnezie provocată.

Pirotehnica proniei

Călin-Andrei MIHĂILESCU

Pronia cerească a vrut ca Donald Trump să se scoale, zi de zi cu noaptea-n cap și să se pună pe piu-it tweetere: promisiuni, amenințări, observații, violențe, alte kitschuri, scadențe, umor în dorul Lolei, halucinații, diastole și rasistole, aspecte; deleagă, indică, ordonă, acuză, scandează, scandalizează, nu iartă și fierbe, sugerează, bagă strîmbe, impută; cu spută bălește, fornăie, fonfăne, gîgîie, latră, ululuie, se leagănă, se leagă și de legi și de fărădelegi și cîte altele nu de cînd e Number 1.0. Sigur că cineva și, poate, și altcineva, le colecționează pe toate; le vom avea în arhive; copiii copiii noștri își vor întreba părinții ce însemnau; îi vom instrui să le spună că și în Ucraina a ajuns cel mai sus tot un original imitator de Președinte; că rinocerii nu mai sînt speță amenințată. Nu vom omite să le spunem și că — măcar atît — nu ne-a făcut parte unui război *à la carte*. Coreea de Nord și Iranul au scăpat, țarul Muscoviei e ținut pe palme la Russington, China e dublă, ca și vederea vestului. Dar piuiturile astea ne-au făcut părtași unui război global. Global, global, dar nu real, ci un simulacru care, limpede ca albul pe negru și ca haiducul mergînd în mîini, mînios rearanjează capitalul. Bani sînt făcuți să circule rapid pe calea cu sens unic ce duce de la săraci la bogați, confirmîndu-le statutul și unora și celorlalți. Poliția amendează condusul pe contrasens.

Măcar e pace. Măcar, le vom spune urmașilor, Trump a dat cu corectitudinea politică de cîțiva pereți și-a mai ostit-o nițel, deși și el știe, ceea ce nepoții noștri vor fi aflat de mult, că tot ea îi va veni de hac. Metastază la metastază trage. Trage la măsă, iar de pe corabia beată a Cîștigătorului de la „Steaua fără lume”, piuiturile emană ca semnale de fum pentru toți, inclusiv orbii și surdo-muții. E-un fum pe ecrane de-ți vine să mori, să-l tai cu briciul fără lamă, un fum pe care el îl limpește prin îngroșare. Conspiraționiștii ce mai exultă cînd dau de foc în spatele fumului, că doar certitudinea mimează frica, necum anxietatea. Măcar e pace. Măcar Trump și-a găsit menirea în mînuirea neamului ghemuit în catedrale. Nu neamul proletarietului, ci cel al precariatului, la care „care pe care” se aplică nesmintit atunci cînd e vorba de adus populiști la putere. Măcar exercițiile pirotehnice ale Tunelului-de-la-Capătul-Luminii nu sînt nici primele, nici ultimele, sper; și nici cele mai spectaculoase ori subtile. Nici ale globalizării naționalismelor lui Viktor Orban, Jair Bolsonaro, Vladimir Putin, Xi Jinping, Nicolás Maduro, Matteo Salvini, Jarosław Kaczyński, Kim Jong-un, nu sînt. Nici ale lui Hillary Clinton. Așa e lumea d'azi, tu: ocră, mediocră. Mă-

car e pace. Dar pacea numai simplă nu e; însă abundă-n utopii prin care s-o visăm, copii, c-ar fi o rază-n veci ce suie.

Și acum, chiar doar între noi doi, dragă cititoare: pacea e o colecție zănată de penultime sumuri. O știu și soții și adicții: „Uite, după paharul ăsta, încă unul și mă las de băut”; „—Du gunoiul acum! Ți-o spun pentru ultima oară!”. Promisiunea alcoolului, amenințarea nevastei sînt clare și prezente, dar știi că ele nu sînt nici promisiunea de fier, nici ultimul avertisment; știi că lucrurile ultime nu pot fi exprimate. Dacă ar fi, ele ar duce — la fel ca pronunțarea adevăratului nume al lui Dumnezeu — lumea în hăul propriului sfîrșit. Pacea ar fi o idilă sătească, de-ar fi și n-ar fi nutrită din sublimul paranoid al unei Creații sau al Alteia; și din răgazul pe care ni-l dă implacabila ananghie a sfîrșitului. În timp de pace, apocalipsele sînt penultime. Sînt astfel și în credințele personale, și în cultura de mase de manevră, căci dulcea pronie cerească ne dă un amenințător răgaz. Nu că n-ar avea și dînsa nevoie de acest răgaz, că altminteri n-ar putea să-și ridice bisericile și să le facă să dăinuiască pentru a aduce lumină prin penumbra vremilor. Altfel s-ar duce templele Domnului pomană prea degrabă, și-ar fi păcat de munca zidarilor.

Nu-i așa că nici un șantaj nu-i mai dihai decît cel produs de un ceva transcendental, dragă cititoare? Nu-i așa că dumneata știi mai bine decît mine că acelea ce vin de sus de tot ne amenință cu ce-i jos de tot și nu se opresc niciodată de tot? Sacru, sacru, dar șantaj sadea. Fulgerul Manito-urilor, tunetul lui Zeus, ori trăznetul vreunui alt trăznit de nume închipuie metafore scopite-ntru adevărurile cosmitologiei. De atari exerciții cosmetico-pirotehnice am fost de mici amenințați și obișnuiți prin basmele rotitoare spre-a crește să ne învîrtim spăimoși în jurul miturilor. Penultima e pacea.

Și n-ar putea rămîne-așa dacă retorica războiului drept, acela menit să încheie toate războaiele într-un sfîrșit al istoriei la fel de idiot ca altele, n-ar lucra zi de zi, de cînd am aflat că noaptea e făcută să lege și dezlege zi de zi. Artificiile, fumigenele și ecranele de fum fără foc sînt daruri ale proniei piromane, aceea care tare ne-ar arde cu dreptatea ei justă. Dar, parcă, nu-i vine. Așa că-și împarte pucioasa între Sodoma și Gomora; Bomba, între Hiroshima și Nagasaki; Biblia, între cărțile (tă biblia) lipite-n canon prin veacuri supuse. Ci doar un imperiu străin ar putea avea cruzimea de a pune dimpreună într-o ciurdă de clowni peltici tweeterele penultime ale lui Donald Trump.

Cărți mari pentru cei mici

Iustina CROITORU

Cristian Pătrășconiu: Simțiți/ e de simțit un reviriment al pieței de carte pentru copii la noi în ultimii ani?

Iustina Croitoru: Dacă ar fi să ne luăm drept barometru al pieței de carte fie și numai salonul Bookfest, care a avut loc la începutul lui iunie și a adus dinaintea publicului o cantitate fără precedent de carte pentru copii, e limpede că această zonă editorială a înflorit, și încă în culorile cele mai vii. Dar piața de carte pentru copii este oricum mai dinamică

rareori se întretaie de-adevăratelea. De aceea, dacă ne-am da câțiva pași înapoi ca să avem un tablou mai cuprinzător al pieței noastre de carte, vom vedea că în perioada 2008-2009, în plină criză economică, în vreme ce multe edituri pentru „oameni mari” încercau să-și mențină echilibrul încetinind ritmul aparițiilor, se nășteau, în mod surprinzător, edituri sau colecții pentru copii. Iar dacă acum șapte-opt ani editorii de carte pentru adulți din România, și uneori chiar și confrății lor din Europa ori din Statele Unite, se luptau să rămână în atenția publicului care încă resimțea efectele crizei și au reușit să iasă la lumi-

Europeană la „consumul” de carte, cu o cifră de afaceri egală cu a Bulgariei, a cărei populație este de numai 7 milioane de locuitori!

Din nefericire, la noi, interesul pentru lectură este îngrijorător de scăzut și, pe undeva, este aproape de înțeles: prea puțină lume vine în contact cu cărțile; s-au închis nenumărate librării, iar cele rămase sunt concentrate în orașele mai mari, astfel că o bună parte a populației rurale, care reprezintă cam jumătate din întreaga populație a țării, și a celei din orașele mici nu are acces la cărți; manualele școlare sunt într-atât de indigeste, încât nu avivează în copii nici plăcerea lecturii, nici bucuria descoperirii informațiilor științifice; nu se vede o preocupare pentru educație la cei care sunt chemați să se preocupe de educație; nu sunt programe naționale intens promovate și susținute de încurajare a cititului; și ce-i mai rău, nu pare să înțeleagă prea multă lume gravitatea, altminteri datorate de insomnii, a acestei situații.

Nu cred că suntem pe deplin conștienți că, dacă un copil nu crește înconjurat de cărți și nu-și formează reflexul de a citi, avem cu toții de pierdut: el, ca viitor adult, pentru că va intra în viață neîntregit intelectual și sufletește, și incapabil să își selecteze informațiile de care are nevoie, încât, cu ajutorul lor, să interpreteze critic lumea din jur; noi, ca societate, pentru că nu vom beneficia de contribuția valoroasă la bunul mers al lucrurilor a unui om care poate să stea pe propriile picioare și să judece cu mintea lui.

Așa încât, nu doar că este loc din belșug să crească acest segment al pieței editoriale, este vital să se dezvolte cât mai mult și cât de repede cu putință.

– Putem aprecia că „intrările” de pe urma cărților pentru copii susțin o parte a pieței de carte pentru adulți?

– Din păcate, nu avem date statistice amănunțite și credibile în acest sens, dar putem presupune fără teamă de a greși că saltul pieței de carte în întregul ei din ultimii ani vine și din creșterea substanțială a segmentului de carte pentru copii.

Restrângând perspectiva la nivelul unei edituri, de bună seamă că titlurile și colecțiile publicate sub aceeași umbrelă se susțin reciproc, iar succesul comercial al unor cărți poate înlesni apariția altora, a căror miză este de altă natură. Este normal să se întâmple așa.

Mi-ar plăcea să cred însă, poate cu naivitate, că aparițiile editoriale pentru copii sunt gândite exclusiv avându-i în minte pe cei mici și ținând cont de nevoile lor și că nu sunt rezultatul unor calcule financiare reci, puse în aplicare ca să scoată la liman colecții șubrede ori, pur și simplu, ca să producă bani. Mai ales în situația în care se găsește piața noastră de carte, o asemenea socoteală este pernicioasă, cu consecințe de durată.

În ceea ce ne privește, la Humanitas Junior, am hotărât dintru început să publicăm, atât cât ne stă în puteri, acele cărți despre care suntem încredințați că vor trece testul timpului pentru că sunt purtătoarele unor valori perene. Am simțit că ni se potrivește cum nu se poate mai bine o observație din 1934 a lui Arthur Rackham, unul dintre cei mai buni ilustratori de carte pentru copii din toate timpurile, care spunea: „Cred cu toată convingerea în uriașa putere a ilustrațiilor și a textelor pline de imaginație, fantastice și jucăușe, de a-i educa și de a-i stimula pe copii în primii lor ani, când sunt mai impresionabili. [...] Trebuie să ținem minte că doar ce-i mai bun, indiferent cât costă asta

(și nu costă puțin), e îndeajuns de bun pentru ei, mai cu seamă în perioada de formare, când li se cimentează gusturile pentru toată viața. Dacă ne mulțumim, sau chiar alegem cu bună știință, să îi hrănim cu artă sau literatură de proastă calitate facem o greșală dezastruoasă, iar prețul plătit va fi enorm.”

– Cum sunt gândite aceste apariții editoriale? Vreau să spun cărțile pentru copii...

– Firește că fiecare editură are criteriile ei de selecție a titlurilor și strategia ei, în funcție de publicul pe care și-l cunoaște bine și de crezul cu care a pornit la drum, iar o privire atentă prin librării ne va dezvălui cum se articulează fiecare colecție în parte.

În 2016, când am hotărât să ne împrosptăm imaginea și să devenim o prezență constantă pe piața de carte pentru copii, ne-a fost clar că portofoliul Humanitas Junior va declina fără doar și poate temele, domeniile de predilecție și valorile Editurii Humanitas. De aceea ne-am ales devisa „Din carte în carte până departe”, care surprinde puterea cărții de a-ți deschide dinainte lumea întreagă.

Astfel, am ales să publicăm acele cărți în care credem cu toată convingerea, pentru ca sunt bine scrise (excepționala trilogie *Aventurile Acvilei și Jaguarului* de Isabel Allende, ca să dau numai un exemplu), sunt purtătoarele unui mesaj important (de pildă, despre bullying – *Regele Ugu*, despre prejudecățile față de cei care sunt altfel decât noi – *Polly și Buster* ori despre puterea prieteniei – *Tatu și Țup*), vehiculează într-o manieră atrăgătoare și convingătoare informații esențiale pentru cultura generală a unui copil (cele 11 atlase despre lumea înconjurătoare sau miniseria despre Arhime-de, Herodot și Galen), au ilustrații de excepție, realizate „cu creionul pe hârtie” (cărțile fraților Fan *Grădinarul nopții*, *Corabia cu coarne*, *Între cer și mare* au ajuns între preferatele copiilor).

– De fapt, e bine să vorbim generic despre „cărțile pentru copii” sau e și bine dacă nuanțăm lucrurile, dacă vorbim de categorii de vârstă ș.a.m.d.?

– Ați făcut o remarcă foarte pertinentă, și e o chestiune pe care am debătut-o la un moment dat cu colegii. Așadar, dacă într-o librărie ori o bibliotecă am pune o plăcuță pe care să scrie „cărți pentru adulți” ori „cărți pentru persoane între 35 și 40 de ani” pesemne că am stârni nedumerire, dacă nu de-a dreptul revoltă. În schimb, cărțile pentru cei mai mici sunt grupate de multe ori la grămadă, sub eticheta atotcuprinzătoare și din cale-afară de elastică „cărți pentru copii”.

Dincolo de grupele de vârstă obișnuite, pe care orice editor are grijă să le treacă pe carte pentru a le ușura părinților alegerea, cărțile pentru copii se bifurcă în cele două mari categorii, ficțiune și nonficțiune, dar, înăuntrul acestora, lucrurile sunt mult mai nuanțate decât în cazul cărților pentru adulți. Să ne gândim numai că există cărți combinate cu *board games*, cu instrumente muzicale cu baterii, cărți care au aplicații online, jocuri și câte și mai câte. În cazul cărților pentru copii, posibilitățile sunt infinite, iar creativitatea editorilor și autorilor nu cunoaște limite. Din păcate, nici spațiile librăriilor nu sunt îndeajuns de generoase pentru o expunere rafinată pe categorii și nici arhitectura site-urilor nu îngăduie atâtea ramificații câte pot avea aceste cărți.

decât alte segmente editoriale, iar de-a lungul timpului a reușit să tot crească, chiar dacă în salturi și uneori haotic.

După anii '90, o vreme a recuperărilor și a literaturii de sertar, când cărțile pentru copii au trecut în plan secund, dacă nu chiar terț, și au dispărut fără urmă autorii și ilustratorii români valoroși, care făcuseră carieră înainte scriind și desenând pentru cei mici, editorii au început, încet-încet, să-și îndrepte atenția către cititorii cei mai tineri.

Astfel, pe la începutul anilor 2000 s-au născut multe dintre editurile și colecțiile de carte pentru copii pe care le cunoaștem. Printre acestea, și Humanitas Junior, care la scurtă vreme de la apariție venea către public cu *Enciclopedia zmeilor* a lui Mircea Cărtărescu și cu cărțile de istorie pentru copii ale lui Neagu Djuvara și Radu Oltean, titluri care, după cum se vede, fac o frumoasă carieră în continuare.

– Cum vă explicați această stare de fapt? Care sunt contururile „peisajului” editorial în această zonă – cartea pentru copii?

– La noi, ca de altfel aproape oriunde în lume, cărțile pentru copii merg pe drumul lor cu mai puține suișuri și coborâșuri vertiginoase decât traseul pe care-l urmează cărțile pentru adulți. De fapt, dacă stăm să ne gândim, cele două traiectorii sunt mai curând tangente și

nă abia prin 2015-2016, editorii de carte pentru copii, odată depășit șocul inițial, s-au bucurat de un ritm constant – chiar dacă nu spectaculos – de creștere a vânzărilor.

Pe undeva, nu-i de mirare. Mai ales în perioade dificile, orice părinte va renunța la ceva ce-și dorește pentru a-i cumpăra o carte celui mic. Ba mai mult, cred că tocmai în astfel de vremuri mai puțin fericite, când banii sunt drămuiei cu mai multă atenție, s-ar putea ca o carte să fie un cadou mai puțin costisitor decât altele mai efemere și care nu pun nici o cărmidă la temelia educației unui copil. Sunt, de asemenea, de adăugat la socoteală cărțile din programa școlară, iar apoi cele care vin să suplinească lipsurile și neputințele programei școlare. Privind astfel lucrurile, e limpede de ce revirimentul despre care vorbeați este firesc și n-ar prea avea de ce să ne mire.

– E un vârf nesperat sau încă e loc pentru creștere pe această zonă editorială?

– E un vârf, fără îndoială, dar e un vârf relativ, dacă pot să spun astfel. În ciuda semnelor bune, n-ar trebui să uităm că suntem o piață de carte care s-a tot micșorat în ultimii 30 de ani și care nu poate îndrăzni să se compare cu piața din Ungaria, de pildă, necum cu cea italiană, franceză ori germană. Suntem, din păcate, pe ultimul loc din Uniunea

– Ce e musai să vadă un editor al cărților pentru copii în piață?

– Piața de carte este o oglindă destul de fidelă a lumii în care trăim și m-aș hazarda să spun că și reciproca e valabilă: la urma urmei, lumea în care trăim reflectă, între altele, cărțile care au șlefuit-o. Sau lipsa lor.

De aceea, o plimbare prin librării, la răstimpuri, este o experiență lămuritoare, care uneori îți procură bucurii intense, alteori îți dă de gândit. Pe mine, una, mă interesează atât ce se publică – și nu mi-e de ajuns să răsfoiesc cărțile pe site-urile de vânzare, îmi place să le văd în „carne și oase” –, după cum mă interesează și ce nu se publică, căci adesea absența unui anumit gen de carte îți dă idei, îți rearanjează planurile de viitor.

– E mai acerbă concurența aici, la cartea pentru copii, decât este ea pe piața de carte pentru adulți?

– Fiindcă în România nu sunt foarte multe edituri, iar cele pentru copii sunt și mai puține, s-ar putea crede că fie nu există concurență, fie ne aflăm într-o competiție încrâncenată pentru câștigarea publicului tânăr, din ce în ce mai puțin numeros, după cum o arată statisticile. Adevărul e undeva la mijloc și mă bucur să spun că e lipsit de încălțură dramatică.

Deși se publică din ce în ce mai multă carte pentru copii, astfel încât uneori unui părinte oferta i-ar putea părea copleșitoare, o privire mai atentă ne dezvăluie că editurile, atâtea câte sunt, au personalități distincte, bine conturate, atât în privința conținutului, cât și în privința graficii cărților pe care le publică. Așa încât nu e foarte anevoios să te orientezi și nici să alegi grâul de neghină și să hotărăști ce este potrivit, bun, valoros pentru copilul tău.

– Cum ne-au ajutat piețele occidentale în sensul profesionalizării acestei nișe – cartea pentru copii?

– În România cele mai multe dintre cărțile pentru copii sunt traduceri, așa încât, vrând-nevrând, editorul român este permanent conectat la ce se întâmplă pe piețele occidentale. Acolo se cern marile teme care se vor regăsi o vreme în cărțile pentru toate vârstele, acolo se dă tonul în materie de ilustrație, de acolo vin tendințele, inclusiv cele ce țin de materialele pe care se tipărește, acolo apar modele și modelele, ideile interesante... Efervescența creativă a piețelor americane și europeană este uluitoare.

Parcurgând cataloagele editurilor mai mari sau mai mici – apropo, sunt câteva edituri mici în Italia și Franța absolut excepționale –, mergând la târgurile de carte, discutând cu agenții și editorii străini, simți nevoia să emulezi această creativitate, să încerci la rândul tău să vii cu idei deosebite, să inovezi pentru piața de carte din România.

– Care este, din punctul dumneavoastră de vedere, târgul de carte – reper al literaturii pentru copii?

– Nu începe nicio îndoială, târgul de carte de la Bologna. Dacă târgurile de carte pentru adulți, sunt mai serioase, mai orientate spre afaceri, cele pentru copii și în special târgul de la Bologna reprezintă o experiență de cu totul alt ordin: atmosfera e mai... artistică, așa spune, fiindcă o componentă importantă a târgului o reprezintă expozițiile ilustratorilor. Sunt stimuli vizuali la tot pasul, discuțiile de la standuri sunt vii, antrenante, agenții și editorii au de fiecare dată surprize – cărți pe care nu le-au inclus în cataloage și pe care ți le arată

în premieră, proiecte în faza de lucru care urmează să apară într-un an, uneori chiar doi, tehnici de ilustrație ori de tipar revoluționare și câte și mai câte. Dincolo de asta, în târg se desfășoară serii de conferințe pe diverse teme, există un colț al traducătorilor, unde au loc discuții dintre cele mai interesante despre piața de carte și circulația literaturii dintr-o limbă într-alta, se acordă premii pentru diverse categorii de cărți. De la Bologna mă întorc de fiecare dată copleșită, fericită, cu o mulțime de noțițe și un folder de fotografii.

– Acum, la noi, autorii români sau mai degrabă autorii străini sunt privilegiați pe acest „culoar”, în dinamica pieței de carte pentru copii?

– Într-adevăr, piața noastră de carte abundă în traduceri, ceea ce, pe undeva, mă mâhnește. Înainte de '89 erau mulți autori pentru copii (desigur, nu includem aici cărțile aservite ideologic) și mulți ilustratori foarte buni, cu stiluri distincte, puternice, recognoscibile, care la un moment dat au dispărut din peisajul editorial românesc și o vreme nu le-a luat nimeni locul. Nostalgia însă ne-a făcut să ne întoarcem la cărțile copilăriei, astfel încât am republicat *Basmele* lui Hauff cu ilustrațiile inegalabilei Livia Rusz sau *O familie veselă* a Silviei Colfescu, o carte adorabilă, care în anii '90 s-a vândut în câteva luni într-o sută de mii de exemplare.

De-o vreme încoace pare totuși că lucrurile încep încet-încet să se schimbe și ajung să fie publicați tot mai mulți autori și ilustratori români. Încă nu sunt atât de mulți pe cât cred că ar trebui, dar sunt extrem de bucurioasă de fiecare dată când descopăr un nume nou și simt că e pe cale să se reînnoade tradiția.

– A propos de autorii români ai acestui tip de literatură – avem noi staruri? S-au născut noi staruri?

– Cum spuneam, nu sunt mulți autori români pe piață, iar dintre cei existenți puțini au reușit să devină staruri, dar cei care și-au căpătat acest statut o merită din plin. Nu pot să nu-i amintesc pe scriitorii Ioana Nicolaie și Florin Bican, iar dintre ilustratori pe Mihai Coșulețu, Sidonia Călin și Livia Coloji, cu care am avut bucuria să colaborez. Cred că ar putea intra în aceeași categorie Carmen Tiderle și Vali Petridean, autoarea și ilustratorul volumului de poezii pentru copii *Cine a pus piper în mare?* pe care l-am publicat la Bookfest. Un loc aparte între preferințele mele îl ocupă Ana Alfianu, autoarea și ilustratoarea – această dublă ipostază e rarisimă la noi – uneia dintre cele mai frumoase cărți pentru copii scrise în ultimii zeci de ani, *Val și Cetatea Suflitelor*. Ana ne pregătește o surpriză pentru la toamnă, care sunt convinsă că îi va încânta pe cititori și-i va reconfirma talentul.

– Dar dintre „clasici”, cine merge în continuare foarte bine? Mă refer și la „ai noștri”, și la „ai lor”.

– „Clasicii” sunt o alegere sigură, căci cu ei au crescut și generația copiilor, și a părinților, și a bunicilor. De aceea, intră în categoria *long seller*-urilor. Nu cred că e cineva care să nu cunoască poveștile lui Charles Perrault, ale lui Hauff, *Aventurile baronului Münchhausen*, *Alice în Țara Minunilor* sau *Micul prinț*. Tot astfel, nu cred să fi ocolit cineva basmele lui Ispirescu sau poveștile lui Creangă.

– Cum sunt poveștile care se scriu astăzi pentru copii? Mai precis: cum altfel decât erau ele pe vremea noastră? Și: cum la fel cum erau ele când eram noi copii?

– Eu cred că poveștile sunt aceleași dintotdeauna, de când omul primitiv, „sedus de glasul și imaginația povestașului”, cum spune Mario Vargas Llosa, a ieșit din peșteră și a apucat-o pe calea civilizației. De atunci și până acum nu s-a schimbat, îmi pare, mai nimic în afară de decoruri și recuzită. Poate că astăzi personajele sunt îmbrăcate ca noi, nu în redingotă și pantaloni bufanți, și călătoresc cu mașina, nu cu trăsura, dar miezul poveștii strălucește neatins sub toate aceste elemente de scenografie, fiind, în esență, același dintotdeauna, lupta dintre bine și rău. Sigur, oamenii

– Aici lucrurile sunt destul de nuanțate, iar, în ceea ce mă privește, mă situez cumva la mijloc între alb și negru: nu mă alătur nici corului Casandrelor care, frângându-și mâinile, anunță inevitabila moarte a cărților din pricina tehnologiei, după cum nu sunt de părere că planul editorial ar trebui alcătuit în funcție de filmele care urmează să se turneze după cutare sau cutare carte, ca să avem un succes de vânzări garantat.

Să nu uităm însă că trăim într-o vreme în care, datorită internetului și tehnologiei, vizualul joacă un rol hotărâtor în alegerile pe care le facem. Din

mari le spun poveștilor pe care le citesc ei „romane”; copiii, până la o anumită vârstă au curajul să le spună pe nume: „povești”.

Și unii și alții știu însă că nu trebuie să ne oprim din visat și din citit fiindcă, așa cum spunea tot Llosa, n-avem altă cale la îndemână de a opri timpul în loc și de a face imposibilul posibil.

– Ce înseamnă o „lovitură” pe această piață? Care sunt – calitativ, cantitativ – coordonatele pentru un mare succes la noi?

– Sunt lovituri și lovituri. Uneori contează tirajul, alteori e mai important să impui un nume nou, care va epuiza un tiraj mai mare de la a doua carte încolo. Faptul că poți să vinzi, în două zile, peste 500 de exemplare din cartea de poezii pentru copii *Cine a pus piper în mare?* a lui Carmen Tiderle cu ilustrații de Vali Petridean ori din fabulosul atlas *Planetarium* care, fiind o carte-premium, nu are cel mai accesibil preț, sunt lovituri la fel de mari ca, să spunem, trei tiraje în timp-record din *Cele mai frumoase povești japoneze pentru copii*. Sigur că imensul succes al *Aventurilor lui Habarnam* sau al seriei *George* de Lucy și Stephen Hawking ne bucură foarte mult, dar la fel de mult ne încântă apariția recentă a cărții *Charles Darwin Originea speciilor* repovestită și ilustrată de Sabina Radeva, aflată la primul tiraj, care explică pe înțelesul copiilor teoria revoluționară care a schimbat felul cum privim lumea.

– Fac rău cărților pentru copii sau mai degrabă potențează cărțile pentru copii: a) filmele; b) televiziunea; c) diversele gadgeturi?

această pricină, cred că ecranizările bune pot face cartea cunoscută unui public mai larg decât publicul de carte; altminteri un film slab nu va ajuta cu nimic, dimpotrivă. Televiziunea, în schimb, pierde treptat teren în fața internetului, mai cu seamă în rândul tinerilor și atunci nu simt că face concurență directă cărții. Cât despre diversele gadgeturi omniprezente în viața noastră, mai cu seamă smartphone-ul sau iPhone-ul par să ne fi devenit indispensabile, ocupându-ne mâinile și mintea și împiedicându-ne, de pildă, să luăm o carte din bibliotecă. Dar, ce-i drept, pe un astfel de gadget se pot stoca nenumărate ebook-uri, așa încât să le dăm o șansă.

– Sunt cărțile pentru copii și pentru oamenii mari?

– Categoric, iar cine spune că nu-i așa fie se rușinează s-o recunoască, fie n-a avut o carte preferată când era mic. Eu mărturisesc deschis că rotesc pe noptiera de la capul patului diverse cărți pe care le-am iubit în copilărie. Nu le recitesc, căci n-aș avea timp, dar îmi place să le știu la îndemână. Când și când, le deschid la întâmplare și parcurg cu zâmbetul pe buze câte o pagină. Acum, cartea de pe noptieră e *1001 de nopți* cu ilustrații de Ana Alfianu. Înaintea ei a fost *Huckleberry Finn*, iar mai înainte poveștile lui Andersen. Simt că se luptă ca să vină la rând *20 000 de leghe sub mări*.

Iustina Croitoru este redactor-șef de dezvoltare la editura Humanitas și coordonează colecția de carte „Humanitas junior”.

Dialog realizat de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Cărți mari pentru cei mici

interview

Ce poate răscumpăra iubirea?

Episcopul IGNATIE al Hușilor

Dacă ar fi să mă exprim clișeizat, aș spune, aproape spontan, că iubirea răscumpără totul. Privită însă cu mai multă atenție, această afirmație nu își găsește acoperire în realitate și nu este întemeiată teologic. Iubirea răscumpără doar ceea ce este asumat (în mod conștient și extrem de lucid). Iisus Hristos nu ar fi putut să răscumpere umanitatea cu iubirea Sa, dacă nu și-ar fi asumat-o integral, cu toate deficiențele sale, inclusiv păcatul. Chiar dacă, ontologic vorbind, El este fără de păcat.

Intenția naturală a iubirii este ca să asume totul (conștient și lucid), inclusiv ura și urâtul moral, cu toate ramificațiile lor, pentru a le răscumpăra. Astfel, iubirea este cea care asumă totul, pentru a răscumpăra totul. Nu viceversa. Succesiunea, teologic, chiar uman vorbind, este strictă: doar ceea ce asumăm, aceea poate fi și răscumpărat. În acest caz, iubirea nu poate fi selectivă, ci non-selectivă. Iubirea hristică asumă totul, tocmai pentru a fi răscumpărat totul. Să nu rămână nimic pe dinafară. Dacă ar fi fost selectivă, atunci nu ar mai fi fost iubire, ci orice

re, păcatul și neființa. Adică asumându-le. În fața neantului tu afirmi iubirea, tocmai pentru a aduce „lumea”, dintre mine și tine, de la „nimic” la ființă. De la neființă la ființă. Acesta este resortul lăuntric și firesc al binomului iubire-răscumpărare.

În momentul în care iubim pentru ca să fim iubiți sau așteptăm să fim iubiți, începem să devenim singuri. Se instaurează singurătatea. Hristos nu a fost nicio clipă singur pe Cruce. Cine crede acest lucru se înșală. Strigătul Lui de părsire era, de fapt, un strigăt în numele umanității care a decis să Îl răstignească, devenind ea însăși singură fără Dumnezeu.

Monica PILLAT scriitoare

Iubirea nu poate fi răscumpărată decât prin iubire. Așa se face că iubirea lui Isus pentru ucenicii Săi nu s-a stins, căci ei au dus-o mai departe, răspândind-o în timp, până când a ajuns și la noi, cei de azi. Iubirea este forța care dă credinței incandescențe nemuritoare. Și eu am simțit pe viu cum iubirea pe care am primit-o din familie a crescut continuu, în mine, durând de-a lungul anilor punți de

scrise de mână pe foi rupte din caietul dictando: „*Pierdut câine bej, răspunde la numele Snoopy*” etc. Până seara târziu, nimic. A doua zi de dimineață fetița simpatică de la etajul 4 a apărut la ușă cu vestea că a văzut câțelul intrând la prima scară a blocului paralel cu calea ferată. Acolo trebuie căutat. Băiatul a dat fuga la blocul vecin și s-a pus să sune la uși. Era duminică dimineața și locatarii erau pe acasă. Nimic la primele două uși de la parter, vecinii ridicau din umeri. La a treia ușă însă s-a auzit un lătrat scurt pe care băiatul putea să îl recunoască dintr-o sută. A sunat plin de speranță. Ușa s-a deschis doar cât să se vadă moșul zbârlit al unui puștan de vârsta liceului, străin de găștile cartierului, poate venit în vacanța de vară la bunici sau la mătuși. Degeaba s-a rugat băiatul să îi dea înapoi câinele, zburllitul o ținea într-una că nu știe despre ce e vorba. Dar o spunea cumva cu subînțeles. Băiatul s-a gândit ce s-a gândit și s-a întors în grabă acasă. În cutia de tablă cu trenul de epocă pe capac așteptau banii de excursie, adunați cu ceva trudă și îndemn de la părinți. I-a numărat, i-a pus în buzunar și a sunat din nou la ușă în spatele căreia era sechestrat câțelul iubit. Negocierea a fost scurtă: puștiul zburllit a înșfăcat banii și a dat drumul câțelului din baie, unde stătea închis. În vara aceea băiatul a lipsit din grupul colegilor plecați în excursie.

A doua poveste: Nu i-au schimbat numele, deși suna straniu numele ăsta pentru niște nemți. Nici religia, deși diferea de a lor. Au luat-o de sufler pentru ea, nu pentru ei. O fetiță orfană, găsită pe drumuri. Pe vremea aceea formalitățile erau mai simple: luai copilul și după o vreme făceai actele de adopție. Au crescut-o ca pe a lor, chiar dacă aveau și un copil propriu, ceva mai mare. Nicio diferență. Nu i-au spus „secretul” decât târziu, când li se apropia sfârșitul. Iar înțelesul a venit mai încolo, la maturitate: nu există loc vacant pentru părinte, cine te crește cu iubire, acela este părintele tău.

Simona CONSTANTINOVICI scriitoare, critic literar

Nici vânzător, nici client, prin vitrina din sticlă groasă, proaspăt amprentată, zărești, pe tejgheaua numită HAZARD, o suită de obiecte pierdute. Nu le dai importanță. Lângă ele, sub pelerina unei hârtii transparente, senzații, sentimente, trăiri, stări. La kilogram. *A răscumpăra*. Chiar luna de pe cer, dacă vrei s-o pui în palma persoanei iubite, pe umărul ei, trofeu ori epolet. Noaptea cu lună plină la care-ai râvnit de pe când citeai Stendhal. *Roșu și negru*. Când se declanșează iubirea, vin în avalanșă, după ea, în spirală, și se prind ca de-un magnet, toate cele de care n-ai fost în stare până atunci. Tandrețea cu tot alaiul ei de senzații derivate. *La tendresse*. Fiori pe șira spinării. Starea de bine, apoi, până-n celula ultimă a corpului. Fășii de sentiment rămas neexploatat. Începi să-l înțelegi pe celălalt, să te lași purtat de vis, ca lopătarul de ape.

Bunăitatea ca o pâine caldă, din care rupi cu gura, hulpav, deși aburul fierbinte îți smulge lacrimi. Pare că ai pierdut-o la jocul de noroc al destinului. O răscumperi și nu-ți vine să crezi că există șansa de a trăi exact cum ai citit în cărți. Sau

cum n-ai citit. Doar îți imaginezi, obosit de-a da cu zarul. Iubirea poate răscumpăra părți întregi dintr-o viață în care ai așteptat. Răstoarnă clepsidra și permite timpului să se reorienteze, să-și adune nuanțele în ritmul cel mai devastator, al inimii. Desuet și discret. Avangardist și asurzitor. Poate răscumpăra frumusețea pierdută pe-un peron de gară interbelică, pe la orele amiezii, când aerul devine irespirabil și călătorii se-nghesuie la geamuri, nervoși. O smulge sec din mulțime și cade-n genuchi, la picioarele ei.

Răscumperi: mângâierea firească, blândețea satinată, magia, libertatea, diverse nume de floare ori de pasăre, persoane uitate, albume cu fotografii, poezii pe care nu le-ai publicat niciodată, hortensia din fereastră, vocea în tonuri calde, filmul mut, prăjitura RED VELVET din farfuria cu pitici de porțelan, gustul de șampanie băută la picnic, într-o țară străină, cu prietenii, bagheta cu sclipici a fetei din casa cu verdeață, păpușa cu păr lung, ondulat, sarafanul întins pe-o sfoară imaginară, cuțitul de tăiat hârtie, cu lama lui rotunjită, șlapii cu pompon, îmbrățișarea cu toată ființa, prelungă, sărutul pasional din livada cu vișini, cu meri, nopțile de vară, cu țărâit de greieri, curcubeul din panglica amintirilor care și altele, multe, care nu-ncap într-o pagină, oricât le-ai înghesui într-un șir enumerativ, de dragul iubirii.

Andreea RĂSUCEANU scriitoare

Primul lucru care-ți vine în minte citind întrebarea este: totul. Și prima sintagmă la care m-am gândit a fost „iubirea mișcă sori și stele”. Doar văzută astfel, ca principiu animator universal, cred că poate fi definită dragostea, nu întâmplător atâția scriitori au socotit-o unica ieșire din labirintul existențial. Romanul la care scriu acum, și care va avea titlul *Vântul, dubul, suflarea*, e în primul rând despre iubire, sau mai bine zis despre ce se întâmplă cu ființele private de iubire, poate în cea mai importantă formă a ei, cea maternă. Permiteți-mi să reproduc mai jos un mic fragment: „Nu-ți cere iertare. Pentru că sunt ca tine, ai uitat, știi totul despre tine, știi că-ți pare rău, dar dacă te iert cruzimea ta devine și mai mare, crește din corpul celeilalte cruzimi, care tocmai a murit, a lăsat în urmă coaja uscată a unui regret trecut, ca o formă de viață primară, ca bacteriile de pe o planetă îndepărtată care cresc din ele însele, se multiplică, devin din ce în ce mai deforme, mai puternice și mai periculoase, așa e cruzimea ta, mamă.

Numai iubirea ta îți poate egala cruzimea, numai tandrețea ta poate ajunge din urmă nepăsarea. Numai iubirea asta ca un monstru fără chip, ca un chin fără obiect mă poate hrăni. M-am hrănit din ea până am devenit ea, ca un corp care, administrându-i-se constant aceeași cantitate mică de otravă, devine el însuși toxic, și imun totodată. Ca un vaccin din alt secol, tu ești bucată mea de pânză care a aparținut unui ciumat, tu ești saliva unui poliomieltic, scuama unui bolnav de pojar. Nu-mi vorbi mie de mărimumia învingătorului, de bunăitatea celui care a câștigat de la bun început lupta, de îngăduința celui pe care viața nu l-a nedreptățit; din adăpostul lui de bumbac și mătase e ușor să întindă o mână năpăs-

altceva care ține de zona euforicului efemer, lipsit de atribut metafizic.

Este de la sine înțeles că a asuma totul pentru a răscumpăra totul implică, în mod intrinsec, riscul cel mai mare: este posibil ca în schimbul totului să primești nimicul. Exact așa cum s-a întâmplat cu Hristos pe Cruce: a oferit totul, însăși viața Lui, fără ca să primească ceva în schimb: „A iubi fără un răspuns e un plin: raiul! A nu putea iubi e un gol: e iadul” (George Remete). Dumnezeu nu ne iubește pentru ca mai apoi noi să Îl iubim. Ar fi prea nedemn pentru El ca să Îl înțelegem în acest fel. El ne iubește și pentru ca noi să avem potențialitatea de a-L urî.

De fapt, logica iubirii este să oferi totul și să nu aștepti să primești nimic în schimb. A iubi în modul cel mai adânc este sinonim cu a țî-l asuma pe celălalt care te urăște și crezi că este nedemn de dragostea ta. Numai în felul acesta îl poți, în mod real și concret, răscumpăra. Numai așa poți răscumpăra, prin iubi-

lumină între viață și moarte. Neuitarea iubirii care mi s-a dat, m-a făcut să pot și eu, la rândul meu, să dăruie din comoara primită celor din jur, iar atunci când scriu, încerc să aduc prin cuvinte tot ce îmi pare că tinde să intre în nevăzut și să se șteargă. Și scrisul e o cale de răscumpărare a iubirii care, astfel, e transmisă celor care, citind, o pot afla.

Brîndușa ARMANCA publicist

Întrebarea aceasta estivală, amintind de iubiturile de-o vară, poate avea răspunsuri deopotrivă sobre sau năstrușnice, îngăduind să se strecoare amintiri și povești adevărate sau închipuiri de moment.

Prima poveste: A dispărut Snoopy, câțelul pe care băiatul de opt ani îl plimba de două ori pe zi printre blocuri. Îl știau toți copiii care i-au smotocit măcar o dată blana mătăsoasă. Toată puștimea cartierului s-a pus pe căutat. Pe stâlpi și pe porți au apărut mici afișe

tuitului, de pe pedestalul lui i-e la-nde-mână să fie nobil. Spune-mi de cel căruia viața i-a luat, de cel căruia i s-a convenit și nu i s-a dat, de nedreptățit, de năpăstuit, de oropsit, de cel persecutat, urgisit, obidit, sărăcit, asuprit, de cel îndepărtat, de cel alungat, prigonit, însingurat, părăsit. De cel căruia i s-a luat haina ca să fie îmbrăcat altul. De cel căruia i s-au luat averile, ca altul să se-mbogățească. De cel care a fost uitat, ca altul să rămână viu în memorie. De cel al cărui dar a fost refuzat, în timp ce al altuia a fost primit.

De cel căruia i s-a luat iubirea și a fost dată altuia”.

Ana BARTON scriitoare

Recunosc, eu m-am dus la DEX, că n-am înțeles cum vine asta să răscumperi iubirea. Păi, ce, poți s-o și cumperi, pentru ca, mai apoi, s-o răscumperi? Și de-aia m-am aruncat în dicționar, m-am gândit să imersez în toate sensurile verbului „a răscumpăra“, că poate e vreunul care-mi scapă. Sunt treisprezece sensuri ale acestui verb, treisprezece, vă dați seama? **răscumpăra** *vt* [At: MOXA, 374/9 / S și: *res-* / Pzi: *răscumpăr* / E: *răs-* + *cumpăra*] **1** A elibera o persoană din captivitate, din robie, în schimbul unei plăți Si:*a mântui*. **2** A scăpa pe cineva sau ceva dintr-o primejdie, dintr-o încurcătură etc. **3** A plăti prețul unui lucru vândut sau amanetat pentru a reintra în proprietatea aceluia lucru. **4** A cumpăra un obiect restituind posesorului prețul plătit de acesta sau oferindu-i un suprapreț. **5** A redobândi un bun pierdut. **6** (Ccd) A sancționa. **7** (Ccd) A răzbuna (**5**). **8** (Fig) A ispăși o greșeală făcută. **9** A răsplăti. **10** A compensa, printr-o realizare ulterioară, o acțiune (dăunătoare) săvârșită. **11** (D. realizări) A constitui o compensație. **12** (Rar) A lichida o obligație bănească. **13** A achita echivalentul unei sume datorate.

Totuși, niciunul, în mintea mea, nu are nici vreo umbră de legătură cu iubirea. Mă rog, așa cum trăiesc eu și cum înțeleg, din când în când, iubirea. Pentru că mai mult n-o-nțeleg, dar de ceva vreme nici nu-mi mai bat capul cu-nțelesurile, nu s-au dovedit prea utile până acum. Iubirea e o liniște vie. Cum să cumperi/ răscumperi așa ceva? Nici cu bani, nici cu influență, n-ai cu ce. Iubirea e pă sare. E încredere oarbă, surdă și mută. E neapărat purtare de grijă, adică de-acolo-ncepe, nu de la tremurul cărnii. E și carne, sigur că este, numai că această carne a iubirii nu implică exclusiv friptura sexuală, deși, firește, n-o exclude. Adică poate s-o excludă temporar, când unul dintre cei doi e bolnav. Dar atunci carnea iubirii se face glazura mângâierii, tocana dezinfectării și pansării rănii, rană în sensul propriu, atunci se face limonada cu mentă și ghimbir a unei povești cu răs mult, ca să mai ogoiască durerea trupească, se mai face ciocolata caldă a unei îmbăieri ușoare a corpului durut și ostenit de către corpul și sufletul celălalt, care știe și simte că să-i faci baie omului pe care-l iubești, când este într-o neputință, e iubire.

Iubirea e adăugare de sine și de celălalt. O mișcare continuă, cel mai adesea imperceptibilă, arareori vizibilă. Iubirea e onoare. Așa că nu se poate cumpăra, desigur nici răscumpăra. Nici n-ai cum s-o pierzi, pentru că nu e ceva ce ai, posezi, ci e ceva ce trăiești și te trăiește. Dacă e iubire. Dacă nu... treisprezece accepțiuni.

Alina GHERASIM

artist vizual, scriitoare

Iubirea durează patru anotimpuri. „Ah, iubita mea, cât de străfundă este marea nețărnută a somnului și cât de departe sunt zorii...în lumea aceasta!”, spunea Khalil Gibran în scrierea *O lacrimă și-un zâmbet*. Iubirea poate răscumpăra paradisul pierdut, poate sădi raiul în celălalt, vocația ei este aceea a unei transparente divinități. Lumea nu se termină odată cu iarna vieții, ea continuă într-un ocean dulce-amar al unui cosmos încă nedescoperit, ale cărui întinderi sunt tot atâtea suspine pline de nădejde. O oră de tandrețe picurată peste pleoapele obosite readuce pulsul subtil în venele firave. Iubirea salvează de la distanță, uneori fără să atingă, ființa doborâtă de bărfă, acea bărfă care este „înmuierea limbii în sângele aproapelui”, cum spunea Horia-Roman Patapievici în esul *Ochii de carne ai iubirii*.

În primăvara ei, iubirea e începutul pur al descoperirilor, trezirea din accelerarea biologică, schițarea sensului. În vremuri de război ea răscumpără durerea și moartea, sau mai bine zis face din moarte o simplă fotografie pe hârtie perisabilă, concretă, prezentă și totuși trecătoare. Amorul, dragostea, iubirea, simpatia, tandrețea, afecțiunea, sunt părți subtile ale unei anatomii celeste prin care omul este salvat la fiecare pas de *pericolul* invizibil al neantului.

În vara ei, iubirea intensifică sentimentul preaplinului, al setei neostoite și al senzualității cărnii, fără de care nu se poate întrupa, în acest fel răscumpărând materia ce ne-a fost dată s-o purtăm cu noi toată viața. Pielea iubitei sau iubitului, gâtul, obrazul, brațele, abdomenul, coapsele, gambele, spatele arcuit, sunt ispite cuminți, subtile și în același timp provocatoare, oferind chei de aur pentru descifrarea misterului.

În toamna ei, o oră de iubire, chiar târzie, poate răscumpăra ani de solitudine amară, oferind iluzia unei regăsiri. Luciditatea, în acest amurg, de multe ori împiedică delicata vestală a amorului să întindă firele translucide, punându-i prea multe întrebări. Oare? De ce abia acum? De ce vreodată? Nu-i prea târziu? Izgonind, iar și iar, pe om din Rai, răpindu-i puterea de a se mai bucura. Vin valuri peste valuri de emoții, dar trupul nu le mai poate recepta pe toate, nu le mai vede rostul, îmbinarea lor cu imaginea finalului intervine tot mai des.

Uneori, în iarna ei, iubirea e limpede ca privirea unui vultur peste necuprinsele zări, se desprinde ușor de lumea de aici și caută fremătând orizontul. Și pe Dumnezeu.

În iarna ei, iubirea nu mai are timp.

Maria HULBER eseistă

Dar ce nu poate răscumpăra iubirea? Remarc mai întâi verbul întrebării, frumusețea sa ascunsă, pe lângă care am fi tentați să trecem grabnic, fără a-i desfolia multiplele înțelesuri. Așadar, nu e vorba despre ce anume poate câștiga sau cuce-ri iubirea din imensa galerie a ființelor, lucrurilor, stărilor de suflet și valorilor spirituale pe care le dorim în apropierea noastră. E vorba despre ce anume poate răscumpăra dragostea, odată ce a fost lezat, rănit, ultragi, alienat în complica-tul avatar al vieții. Nu cred să existe vreun

om care să nu fi gândit, măcar o dată, la această provocare. Ea însăși este un semn al maturizării, ca efect al unui inevitabil proces de metanoia survenit la capătul unei experiențe decisive, al unui exercițiu de revalorizare ori al unor revelații succesive în lumina adevărului.

Reversul, adesea nevăzut, al răscumpărării sub semnul iubirii e infuzia discretă de regret și remușcare, care, în mod neașteptat, îi conferă acestui demers impulsul spre acțiune, forța interioară, răbdarea așteptării, rezistența în fața unor peremptorii refuzuri. Căci „dragostea îndelung rabdă”, după cum ne amintesc cuvintele Sfântului Apostol Pavel din cel mai frumos imn sacru dedicat iubirii, text din care răsună un alt adagiu cu înfiorări metafizice: „[dacă] dragoste nu am, nimic nu sunt”. Însă

iubirea convertită în energie remedială nu este întotdeauna înțeleasă, acceptată, asumată printr-un răspuns pe măsură. E nevoie de un corelativ, de un dialog al iubirilor reciproc pentru ca să se poată răscumpăra ceva temporar pierdut, dar a cărui valoare s-a dovedit, în timp, a fi imposibil de înlocuit: iubirea însăși – cea adevărată, armonia, fericirea, bucuria, frumosul din jur etc.

Mă tem că sufletul opac la afecțiune, motivat doar de conjuncturale și orgolioase satisfacții efemere nu e capabil să aprecieze darul iubirii. La fel, cel îngustat în perimetrul relei-credințe. Există, după cum constat, multe limitări ale răscumpărării. Alteori, ar putea fi prea târziu, căci timpul vieții își impune, neînduplecat, frontierele. Nu-mi pot imagina, de pildă, cum s-ar putea răscumpăra propria tinerețe ori prezența unei ființe dragi care s-a stins din viață, fără a devia reflecția spre un teritoriu pur ficțional. Prefer totuși să cred că, necondiționat și numai în accepțiunea sa de principiu imuabil, de fluid și energie a universului, iubirea ar putea răscumpăra totul, fie prin gestul altruist, fie prin cel sacrifici-al...

Ioana SCORUȘ

scriitoare, psihanalist

Să nu ne-ncurcăm încercând să definim, precum psihologii, iubirea. În lentoarea câte unei după-amiezi obosi-

te de week end, se întâmplă să căutăm un... „film de iubire”.

Cețurile și aburii unui Saigon unde iubirea (care se confundă cu amorul carnal) nu răscumpără nimic din sărăcia în care ea, cea din *Aman-tul* Margheritei Duras, se zbate alături de mamă și de cei doi frați, așa cum nici amantului însuși nu-i răscumpără tristețea-i veche de când lumea. Ei, iubirea îi face sărăcia suportabilă. Lui, îi adâncește tristețea. Dincolo de orice, plăcerea.

Sau camerele sordide din filmele lui Wong Kar-wai, unde iubirea are chipurile diafane ale femeilor care parcă se developează cu încetul, ca și cum frumusețea nu poate apărea brusc, ci doar insinuându-se în lentoarea câte unei viori melancolice. Nici aici iu-

birea nu răscumpără nimic, pentru că ea însăși este tristă și sortită eșecului. Șamd.

Amintirea unei vechi iubiri reînvie trecutul, reînvie o absență din care face o prezență, nu o iluzie, ci o realitate, căci ceea ce ai iubit cândva, iubești din nou *aici-și-acum*, chiar dacă *obiectul* iubirii nu mai există în prezent altfel decât în amintire. Trecutul înlocuiește prezentul. Iubirea smintește timpul și pe noi odată cu el.

Iubirea nu face dintr-un om neîmplinit un geniu împlinit, nu ne ajută să uităm, nu anulează nimic din trecut, poate doar din viitor. Iubirii nu-i pasă.

Răscumpără iubirea mizeria existenței, depresiile trecute sau viitoare, morțile celor iubiți? Iubirea este gratuită. Nu există rațiune în numele căreia să iubești. Iubirea se întâmplă. Survine. Nu justifică nimic și nu răscumpără nimic. Doar face viața posibilă. Dă sens zilei de mâine. Trăiești cu amintirea ei. Poate că mâine, într-un amurg cafeniu, o siluetă ca un abur, la un colț de stradă...

Iubirea înseamnă speranță. Și timp care ucide.

Răscumpără ceva iubirea? Nu. Dar memoria mistifică totul.

Anchetă realizată de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Ce poate răscumpăra iubirea?

ancheta

Rațiune și simțire: prezentul (ne)filtrat

Cristina CHEVEREȘAN

Citesc și scriu despre *Caietul de rîcoșat gânduri* al lui Gabriel Liiceanu în week-end-ul de foc și întineric în care un copil a implorat salvare de la statul român în cel mai direct și regulamentar mod cu putință și a sfârșit în chinuri groaznice, sperând, împotriva evidențelor, că indolența, nepăsarea, ignoranța, nesimțirea, incompetența, mediocritatea sunt doar

În momentul în care apogeul fraudei și ipocriziei explodează din ecranele televizoarelor pe care le privim fără cuvinte sau, dimpotrivă, cu prea multe, așteptând un semn de decență care nu mai vine și urmărind cavalcada penibilelor scuze și acuze birocratice cu care niște autorități impotente se împroașcă reciproc, pentru a face uitat faptul că, o dată în plus, corupția a ucis și nimeni nu e nevinovat, asemenea mostre de luciditate, roade ale experienței maculării abjecte a propriei persoane (incomodă prin îndrăz-

majorității cititorilor ce se vor solidariza cu o scară de valori supusă, nu pentru prima sau ultima oară, asaltului infamiei. Totuși, *la vie est ailleurs*, iar ceea ce avem în față e un jurnal de gânduri și sentimente în evoluție și corelație, o intersecție fertilă a rațiunii cu simțirea, un dialog al ideilor peste barierele liniarității cronologice și fizice, poate unic în opera autorului. Păstrându-și esența cultural-profesională și natura analitic-speculativă, acesta vine pregătit la întâlnirea cu trăirea nemediată, cu bucuria absolută a retrăsării dinamicii gândirii umane, concretizată în texte filosofice și literare de referință. Indiferent de temele ce permează cugetări menite să se integreze generosului corpus ce configurează extinsa hartă a spiritului, „splendoarea este la îndemână”, rezidând în acel *dincolo* al înțelegerii și comunicării autentice, al (de)scrierii și așezării în curcile proprii ființe, prin atență și sensibilă contextualizare.

În considerabilă parte, *Caietul de rîcoșat gânduri* e dominat, mai mult ca oricând, exact de sensibilitatea pe care rațiunea poate și trebuie să construiască, în consonanță. Grăitoare sunt considerațiile despre cele două areale ale spiritului, indisolubil legate, prin care însemnările sunt conduse atent, cu eleganța și minuțiozitatea curioasă a celui ce se (re)descoperă, cu modestie și încântare, perpetuu învățcel.

Poate surprinzător pentru un filosof de formație, dar firesc pentru un intelectual de marcă și incontestabilă finețe, notele din marginea imediatului includ revelații ce modelează structura unei introspecții dedicate, în mare parte, (re)lecturilor și (re)considerărilor definitorii. Astfel, Liiceanu își explicitează cu multiple exemple (nu ca probă narcisică a erudiției personale ci, dimpotrivă, drept omagiu adus minților de excepție ale umanității), poziția conform căreia literatura salvează filosofia, oferindu-i acces la profunzimea și complexitatea existenței.

„Filozofia este, în esența ei, originală, adică existențială, înțelepciune a vieții și hermeneutică a existenței. De aceea, a te pregăti în vederea ei presupune nu atât cultură științifică, ci o bună cunoaștere a istoriei literaturii lumii. Filosofia se face cu literatură, nu cu știință”. Ceea ce înconjoară aceste afirmații e un regal al citirii și recitirii, al trecerii de la pagină la pagină prin filtrul obiectivității analitice, dar și prin cel al inteligenței emoționale, ce leagă omul de scrisese sale, intuindu-i trăirile, motivațiile, (dez)interesele ulterioare, responsabilizându-l întru posteritate. Dacă prima parte a fragmentelor rămâne cu predilecție în zona marilor gânditori și a judecăților de valoare și oanoare la care aceștia sunt supuși de analistul scuturat de povara echidistanțelor impuse de false standarde, în urma recursului la forma eliberatoare a jurnalului, notele devin tot mai provocatoare prin chiar îndepărtarea de „știință” („filosofia s-a validat în piața publică, și nu în reviste ISI”: perfect punctată aberația evaluărilor academice din științele umane!)

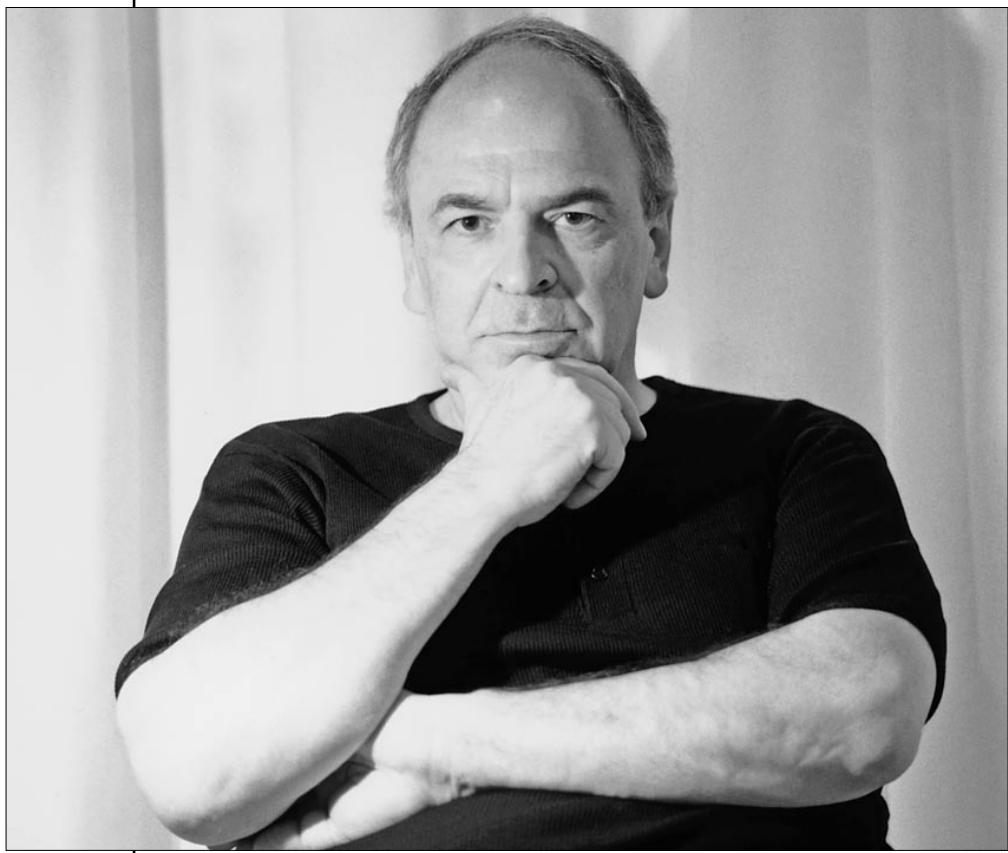
Scufundarea în mreje textuale dintre cele mai diverse – de la Schopenhauer și Wittgenstein la Kenko sau Tolstoi, Matei Călinescu, Mircea Cărtărescu, Ortega y Gasset, Benjamin Constant, Oscar Wilde, Cioran, Joyce... iar filele vă vor oferi alte și alte surprize, pe măsura răsfoirii! –, savurarea, demontarea sau recompunerea înțelesurilor pe firul roșu al imaginației și altruismului

aduc, succesiv, în prim-planul mozaicului de comentarii, adnotări și reverii, teme de gândire ce subîntind subiecte de dezbatere ale omenirii niciodată epuizate sau epuizabile: prostia și geniul, ura și invidia, bârfa, rușinea și calomnia, eul gonflat vs. nepăsarea cinică, (in)corectitudinea politică și desacralizarea simbolurilor culturale, (lipsa de) recunoștință, prietenia și iubirea, scrisul vs. uitarea, și, mai presus de toate, planând în fundal, „moartea, ce deranj!”.

În presimțita companie și expectativă declarată a oaspetelui nepoftit, Liiceanu parcurge un traseu aparte printre cele trei categorii de cărți pe care le distinge în orice bibliotecă: deja-îndrăgite, profesional-consultate și mereu-amânatele. „Biblioteca e o formă de nesaț, o proiecție a veleitarismului nostru”, spune el, făcând dovada propriei capacități de a depăși „hârciogăreala culturală” și a ceda apetitului aparent insașiabil de a hălădui prin orașele minții, cu amicii și interlocutorii de hârtie alături. Exersându-și, uneori pe nesimțite, asumatul „umor criptic”, dar și o seriozitate de invidiat a arheologiei memoriei culturale, cu neprevăzutele-i volute și redute greu de cucerit, eseistul intră în dialoguri și polemici peste timp și spațiu, punând atât sieși, cât și cititorului, întrebările stărnite de lectură, ca reacții primare la stimuli ce reunesc jurnalul de idei cu cel al viețuirii în imediat.

Rezultă, nu arareori, formulări memorabile și pasaje de o frumusețe demnă de un memorialist versat: „Din spusele lui Socrate, ar rezulta că nu există o memorie a cărnii, de vreme ce plăcerea și durerea se alungă și se înlocuiesc la nesfârșit una pe alta. Nu există decât *prezentul* senzațiilor, incapabil să lase vreo urmă și să devină trecut. Dar cum rămâne atunci cu trupurile care își pun pentru tordeauna amprenta unul pe altul? Cum rămâne cu marile întâlniri ale vieții, cu fericirea pe care, în forma aceea unică, nu ți-a putut-o da decât o singură ființă? Există o durere care să îi urmeze și care s-o poată șterge și înlocui? Iar dacă durerea aceasta e a despărțirii, nu e ea cu atât mai mare cu cât mai vie este amintirea gloriei trăite între patru pereți?” Autorul aruncă mantia intelectualului matur, sigur pe sine, și optează să-și împărtășească nedumeririle, incertitudinile, nespusele rebeliuni și imensele indignări. Mergând cu spatele înainte, pe calea inevitabilului existențial, privește în jur, egal lucid și fascinat, și înregistrează banalul și sublimul, esențialul și futilul, lehamitea și implicația necondiționată deopotrivă.

Slefuind acea simplitate a expresiei cu care se simte dator publicului, fără a cădea în păcatul exhibiționismului facil, el află în jurnal vehiculul perfect adecvat împăcării cu sine în scris și, mai mult, plăcerea nedisimulată a flirtului direct cu intelectul celor cărora li se adresează, profund personal, dar cu detașarea verdictului cu greutate. „Jurnalul... Să te apropii de cititor cu arcuirea moale a unei pisici care ți se ondulează în jurul picioarelor. La capătul lecturii, frânturi de idei vor rămâne aninate de mintea lui întocmai ca firele de blană ale felinei pe hainele tale”. În plus, pe lângă aura de distincție și discernământ, atât la propria adresă, cât și a celorlalți - reali sau literari -, pe lângă nuanțele de amuzament și răsfăț („m-am bârlagit”) sau, dimpotrivă, de necruțătoare punere la zid a oportunistelor, complicităților, indifferențelor, auto-suficiențelor indolente, stăruie prezența unui spirit care, dincolo de ștachetele valorice demult depășite, *simte* din plin trecutul, prezentul și viitorul trăitelor și *se simte* acasă întru totul în construcțiile calofile, subtile, pătrunzătoare ale marii literaturi a sinelui (și nu numai).

concepte abstracte, care nu au confiscat, pas cu pas, instituțiile și - prin rîcoșeu! - viețile românilor. Sub imperiul tulburării și revoltei, jurnalul îmi pare, posibil mai mult decât în alte circumstanțe, o cutie de adâncă rezonanță pentru climatul general ce îl definește, uluiește și exasperează adeseori pe autorul ce se observă, mărturisește și descoperă de-a lungul lunilor, evoluând pe fundaluri di- sau chiar ad-verse. Poate una dintre cele mai notabile calități ale însemnărilor e - în ciuda, sau poate tocmai datorită intimității și onestității lor - modul în care ajung să reflecte stări de fapt și spirit ce depășesc granița pur personalului, conectându-se la realitatea unei colectivități cu care identificarea devine din ce în ce mai problematică.

Exercițiul de stil, excelent pus în pagină și acompaniat de cele de retorică și meditație, se derulează în paralel cu acela al conștiinței și conștientizării civice, al radiograferiei unei ere a scufundării în relativizare ca unealtă de manipulare a maselor: „Principiul acelor ani a fost: *Ștergeți diferența!* Și au făcut-o de jos în sus, așezându-se ei lângă noi, înălțându-se pe condurii imposturii, batjocorindu-ne valorile altfel decât pe vremuri, subminând excelența, furându-ne titlurile, prestigiul academic și universitar. Au devenit „doctori” și „profesori universitari”. Au pus pe picioare fabrici de doctorate și universități particulare. Plagiatorii de teze de doctorat au devenit conducători de lucrări doctorale plagiate. Agramații, huliganii obraznici și neșcoliții au devenit parlamentari și miniștri. Toți cei chemați să asigure evoluția și educația unei nații s-au pomenit colegi de excelență cu foști milițieni, foști securiști, foști activiști, foști plutonieri”.

neala de a gândi, articula, argumenta coerent chestiuni de bun simț și interes public), capătă o greutate aparte. Denuțul infracționalității cotidiene, la ea acasă în mentalul otrăvit metodic al unei nații ingenuncheate de propriile tare, survine drept amar ecou al unui peisaj infestat de premise false și modele contrafăcute, dar și ca alegere individuală a luptei la baionetă, până la final, oricare ar fi acesta.

„Când e vorba de încălcarea unei legi, ignoranța nu e o scuză. Dar de ce, când e vorba de politică sau de istorie, ai voie să spui ‚n-am știut’, ‚n-am citit’, ‚nu știam la ce se ajunge’, ‚nu știam că au făcut asta? Ignoranța este, în acest caz, cel puțin imorală, dacă nu direct criminală și penală. Alegeți greșit și slujești cauza rea. Pe scurt, faci răul din culpă, așa cum poți să ucizi din culpă. Corupții noștri odată condamnați nu se solidarizează niciodată cu pedeapsa prevăzută de lege. Indiferent de ticăloșia pe care o fac, se socotesc nevinovați și astfel, interior *liberi*, de vreme ce consideră că nu au ce ispăși. ‚Toată lumea fură’, spun ei. ‚Ce-am făcut noi atât de deosebit?’ Ei bine, *nu toată lumea fură*.” Iată, stimați cititori și mai puțin stimabili conducători, unul dintre stâlpii de rezistență ai unei cărți și ai unei viziuni ce reușește să facă respirabilă atmosfera de coșmar în derulare instaurată în România care, acum aproape trei decenii, îndrăznește să se vizeze liberă și stăpână pe o soartă demnă.

Din fericire, existența nu se rezumă (încă?) la ticăloșie. A nu se crede, deci, că volumul din 2019 al lui Gabriel Liiceanu își propune vreo răfuială programatică prin atac la sistem. Îl înregistrează și comentează cu dezgustul binemeritat, asemenea

La limita de sus a literaturii

Vasile POPOVICI

Melancolia e cartea despărțirilor, de mamă, de soră, de iubită.

Pentru fiecare despărțire, Mircea Cărtărescu scrie câte o istorie, trei în total. Le scrie din punctul de vedere al *băiatului* ce-și pierde mama, sora, iubită. E vorba de același băiat la vârste diferite? Nu. Și de fapt nu are absolut nici o importanță, deși recunoaștem peste tot umbra copilului, unul singur totuși, cel din *Orbitor* și *Solenoid*. Nu are importanță nici dacă pe ultima pagină a fiecărei povestiri în parte mama, sora sau iubită revin – sau nu – din lumea cealaltă unde s-au dus. Sentimentul pierderii definitive, al derelicțiunii, al singurătății iremediabile, *smulgerea sufletului pe viu*, fără anestezic, fără strop de divertisment, paliativ sau substitute, aceasta e substanța cărții de față.

Băiatul din povestirile adunate sub titlul *Melancolia* și figurile feminine de care e legat fizic-metafizic sunt chipuri generice, fără nume. Plonjăm de fapt în plin arhetip al relației fundamentale cu femininul. Cadrele povestirii, în detaliu, țin de logica unică a visului: imobile părăsite, străzi goale, peisaje urbane pustiite, încremenite într-o lumină galbenă, depopulate, ca după un cataclism cu un singur supraviețuitor.

Nu am citit de multă vreme, dacă am citit vreodată, o carte mai sfâșietoare, una care, inventând parcă pentru prima dată literatura lacrimilor, să te disloce din starea de adult, desensibilizat prin experiențe și lecturi, pentru a te arunca în starea de copil abandonat.

Cum să o spui fără să abdică de la distanța critică, de la prudența criticii, la care ești obligat dacă vrei să fii luat în serios? *Melancolia* deschide o rană vie cu fiecare rând. Nu i se poate rezerva o lectură în ritm susținut, fiindcă nu se pot suporta multe pagini deodată. Disecția ce se face acolo e direct pe sufletul cititorului. Copilul părăsit de mama, cel căruia i s-a luat sora, adolescentul ce-și pierde iubită pornită în metamorfoza ei spre văzduhuri ești chiar tu, nimeni altul. Din această experiență copleșitoare nu ieși decât lăsând cartea din mâini. Și după ce ai lăsat-o, rătăcești în continuare în aerul ei negru, ca-ntr-un vis ce te-a prins pentru totdeauna.

Întrebarea e cum a îndrăznit Mircea Cărtărescu să scrie aceste povestiri. Așa ceva nu se poate reuși, fiindcă riscurile sunt uriașe. Ești, ca în Dostoievski, în plină melodramă. Or, ce e mai rău, literar vorbind, decât melodrama, zona de jos a abuzării sentimentale. Iată însă că a îndrăznit, și nu o face cu jumătăți de măsură, nu peticește cu ironii, nu pune un plan secund, ca să se salveze în caz că ne pornim să râdem. Scriitorul nu se sfiește cătuși de puțin, merge orbește înainte, așa cum îi place lui, până la capăt, cum numai cei mari o fac fără să-și frângă gâtul, fără să cadă în ridicol și penibil. Iar rezultatul e răvășitor.

Pentru prima oară în literatura lui, Mircea Cărtărescu eliberează pagina de orice nu e subiect unic al povestirii, starea de părăsire definitivă, și plonjează în trei spaime pure: cum ar fi dacă. Mai încapă vorbă, aceste teme el le-a încercat măcar în gând, s-a văzut copil abandonat, s-a văzut fără sora pe care n-a avut-o niciodată,

fără iubită ca dublu perfect.

Iată cum debutează, neutru, prima povestire, amintind de *Metamorfoza* lui Kafka : „*Mama plecase într-o dimineață la cumpărături și nu se mai întorsese niciodată.*” E intrarea în coșmar, pe nepregătite, într-un fel nedramatic, abrupt și definitiv: „*Trecuseră de-atunci săptămâni sau luni, trecuseră în orice caz multe, multe zile, cu neputință de numărat, toate la fel, căci totul, din clipa părăsirii, rămăsese mut și încremenit, iar copilul pierduse de mult simțul timpului.*” Fără precipitare și fără emfază, învățăm ce înseamnă această plecare de tot: copilul parcă *aude clinchetul cheii* în ușă, dincolo de care percepe *un vuiet stins, curențul negru de aer care trecea prin scara blocului*; lumea, prinsă *ca într-un cristal de timp*, s-a oprit din mișcare; peste apartamentul gol se ridică *diminețile*, într-o succesiune continuă, goală de întâmplări, și se lasă amurgul; radioul transmite mereu aceeași emisiune, într-o limbă ininteligibilă; viața copilului continuă în mecanica ei dintotdeauna, la nesfârșit, ca și cum acest lucru ar mai fi posibil... Pustiirea se exprimă cinematografic, printr-o succesiune de imagini fără sonor, un adevărat tur de forță emoțională prin simplă descriere.

Opera majoră a lui Mircea Cărtărescu a avut mereu o încărcăturădublă, de poezie și de proză în fuziune. *Melancolia* este, din acest punct de vedere, momentul cel mai înalt al acestui mod de a scrie. N-aș ști să aleg, spre a exemplifica, un fragment mai elocvent ca altul. Oriunde aș deschide volumul, aș da peste aceeași artă fără cusur. Este, de altfel, un motiv în plus al lentorii cu care am citit cele două sute de pagini, ținutuit mereu de frumusețea și exactitatea expresiei. Mai precis: exactitatea ca frumusețe supremă. Ascultați, și vă rog să mă credeți că reproduc la întâmplare: „*Atunci se deschideau iarăși toate ferestrele deodată, de parcă apartamentul s-ar fi deschis el însuși ca o floare de noapte, și curenții reci îl deșteptau și-l învi-orau pe băiat, încât se ridica din pat într-o clipă.*” Îmi dau seama, când mă pretez la acest exercițiu al citării, cât este el de irrelevant fiindcă lasă deoparte tot ce, ținând de context, iluminează suplimentar. Îmi spun

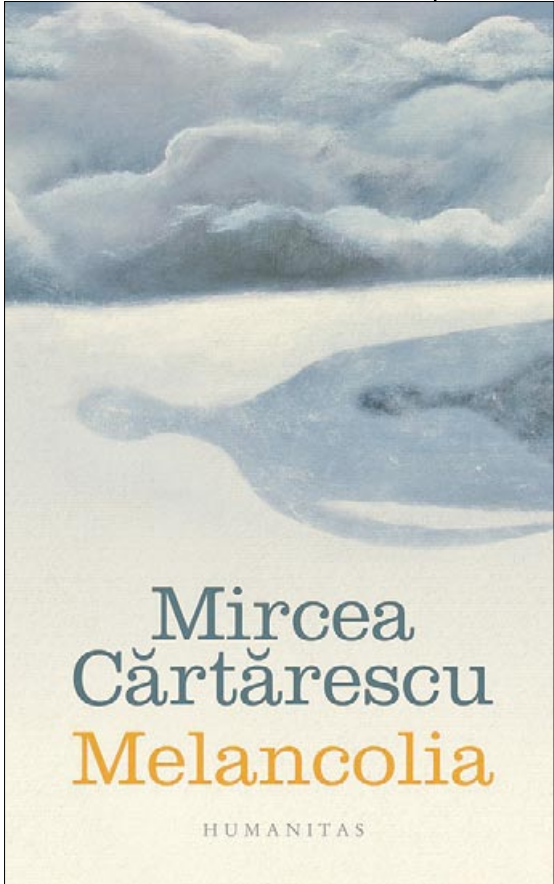
însă că rămâne totuși destul pentru a da o idee despre ritmul interior al frazei, despre carnalitatea imaginii și despre energia ce animă și unifică – printr-o singură mișcare – succesiunea de reprezentări, expresia însăși, ochiul care vede.

Regăsim în acest volum fragmente din meditația cea mai prețioasă și mai intimă a lui Mircea Cărtărescu, ieșită din credința ce-l împinge să scrie și să rescrie în zeci și zeci de variante **fantasma transmutației lucrurilor și ființelor**, care ar fi legea răscumpărării universale, calea regală a ascensiunii și salvării miraculoase. Alchimia asta funcționează în natură atunci când viermele se transformă în fluture, funcționează la oameni, care au și ei partea lor de șansă într-o lume închisă etanș, condamnați cum sunt la fragilitate, urâțenie și insignifianță, și mai ales alchimia funcționează în artă, marea, ultima formă a transmutației, esențialmente transmutație.

Atunci când toate drumurile se închid pentru cel prins în spaimele sale, pentru condamnatul la propria sa existență sordidă, pentru ființa definitiv abandonată, rămâne totuși, mereu și mereu, o ieșire, ca-n basme, un culoar, o geană de lumină *în extremis*. Literatura lui Mircea Cărtărescu se alimentează din credința copilului în formula magică din povești.

Pe câteva pagini finale din acest poem esențial al disperării care e *Melancolia* apare, iarăși, minunea deplină a transmutației, ca în atâtea alte locuri din opera sa. Sunt, se înțelege, pagini despre felul cum înțelege el literatura și cum înțelege să scrie. Din acest absolut alchimic își extrage forța și miza, în răspăr cu tot derizoriul postmodern, cu bricolajul lipsit de spiritualitate al contemporaneității, cu plezismul dezabuzat, cu micul realism al zilei. „*Metamorfoza fluturului, despre care aflase atunci* [la ora de biologie], *nu făcea decât să-i confirme senzația, căci înzeirea totală a unei ființe nu era o idee de pe această lume, ci pură și înaltă poezie.*” În cuvintele de la școală: „*Alte insecte, și aici profesoara își drese glasul puțin mai tare și mai îndelung decât ar fi fost cazul, cunosc o metamorfoză completă, holometabola, de departe mai*

complicată și mai fascinantă, de fapt atât de extraordinară, încât știința se-ngemăna aici cu poezia.” Metafora fluturului e metafora artei și e metafora ființei aflate în căutarea unui orizont spiritual, dincolo de condiția primară.

Există, iată, nu doar pierderea pură, dispariția într-un dincolo fără rest, ce lasă ființa fără consolare în eternitate. Există și dispariția prin transformare totală, precum sufletul feminin al tânărului de 15 ani din cea de-a treia povestire (*Pieile*) ce se ridică în văzduh și dispăre ca într-un ritual magic, atât de cărtărescian, dar parcă amintind și de proza fantastică a lui Mircea Eliade. În urma lui, un rest, o promisiune, posibilitatea poeziei, așa cum sugerează această fantezie ce încheie volumul.

Melancolia pare scrisă pentru sine și pentru puțini, un poem al deznădejzii insuportabile, un poem la limita de sus a literaturii.

Ce s-ar mai fi putut după capodopera *Solenoid*? Iată, altă capodoperă.

Mircea Cărtărescu, *Melancolia*, București, Editura Humanitas, 2019.

Copil Eugen SUCIU

Un copil nedorit
zgîndărit cu andreaua
în neantul amniotic
despărțit greșit în silabe

a înnotat ca o pasăre
prin mai multe trupuri
printre ecouri rupestre
coruri de glasuri
și printre ciorchinii invidiei
cheltuind acel ceva
important și solemn
pe când scria
despre lipitori și amurguri
despre
panica pudorii nedegradabile

care i-a desenat chipul
și despre unele cuvinte decisive
care-i aparțin doar picăturii de ploaie

e tot ce i se putea
întîmpla mai bun
numelui său
„cum să nu fie fericit
cînd printre hîrtii
nu întîlnești oameni“

acum
după atîția ani
deghizat în mesteacăn
dacă cineva
îi pune o întrebare
răspunde peste o săptămînă

stă pe mal
se oglindește în apă
și are un rol
în ceva ce dispăre

teritorii

Limitele existenței

Alexandru ORAVIȚAN

Romanul *Sindromul Stavroghin*¹ de Alina Pavelescu este o adăugare importantă la raftul deja (supra)aglomerat al literaturii române născute în reculul post-revoluționar. Exorcizarea trecutului comunist nu e deloc o tematică nouă în romanele ultimelor trei decenii. Însă, în cazul opului de față, accentul se plasează deopotrivă pe trecut, cât și pe prezent, lucru ajutat de faptul că Alina Pavelescu este, de profesie, istoric și arhivist. *Sindromul Stavroghin* demonstrează cum reprezentarea Istoriei pornește din microistorii, din interiorul unor narațiuni-portret centrate pe eviscerarea traumelor trecutului.

Protagonistul Alinei Pavelescu, Septimiu Făcăleanu, e un fost milițian din penitenciarul orașului S., care a cunoscut creșterea și descreșterea comunismului românesc în preajma deținuților de drept comun.

care de ridicare a sinelui pe un soclu mai înalt. În fapt, cititorul asistă în *Sindromul Stavroghin* la o banalizare a răului, în cheia șlefuită, bunăoară, de Hannah Arendt, iar tema izbăvirii este cea care asigură nucleul dur al romanului.

Disoluția personajului echivalează cu prăbușirea unei lumi ale cărei traume sunt insuficient cauterizate. Metamorfozarea lui Septimiu Făcăleanu poartă dubla amprentă a trecerii timpului și a încercării de evitare a întâlnirii cu propria istorie: „Săracu’ șefu’, ce-a fost și ce-a ajuns! Nici măcar amintirea bărbatului falnic care era odată n-o mai zărești prin ochii încețoșați. Un moșulache dilui, vorbește singur cu Maica Domnului și cu păsărelele din capul pleșuv, vai de sufletul și de soarta lui. Păi, când era el om întreg, numai să fi intrat în celulă cu bulanah la brâu și cu privirea aia de Jackie Chan și nu mai sufla muscă printre pușcăriași! Ce ți-e și cu viața omului, azi ești falnic ca bradul, mâine te storcești ca o pătlăgică-n drum.” Din astfel de considerații

voltă a deținuților izbucnită în timpul revoluției din 1989, în care doza de parodie se amestecă lesne cu grotescul, și dezbateră televizată, cu un umor negru al situației asemănător celui din filmul lui Corneliu Porumboiu, *A fost sau n-a fost?* În aceste episoade, decupajul Alinei Pavelescu capătă valențe cinematografice, iar imaginile conturate se desprind din pagină cu o vivacitate autentică.

În privința raportului dintre tensiunea narativă și construcția personajului, *Sindromul Stavroghin* se dovedește inegal. În ciuda controlului atent al ritmului scriiturii, Alina Pavelescu nu reușește într-un tot să asigure balansul dintre dezvoltarea epică și sondarea interioară a protagonistului. Pagini însemnate sunt dedicate gândurilor, trăirilor și amintirilor lui Septimiu Făcăleanu, însă materia epică se concentrează în ultimul sfert al cărții, unde caracterul alert al scriiturii contrabalansează studiul psihologic realizat cu răbdare în prima parte. De asemenea, impactul mediatic al confesiunii publice realizate de Septimiu Făcăleanu pare insuficient exploatat sub aspect epic. Totuși, *Sindromul Stavroghin* confirmă talentul scriitoricesc pe care îl are Alina Pavelescu, un atribut la care mulți istorici aspiră, însă pe care foarte puțini reușesc să îl și stăpânească.

Tratament cu Serotonină

Cartea care a tulburat apele cel mai mult în prima jumătate a lui 2019 pe scena literară europeană este, fără îndoială, *Serotonină*² de Michel Houellebecq. Apărută în scurt timp și în România, într-o remarcabilă traducere de Daniel Nicolescu, romanul celui mai important scriitor francez contemporan a devenit rapid un bestseller și a stârnit luări de poziție inclusiv în lumea literară românească. Cum orice apariție semnată de Houellebecq are darul de a împărți opiniile în tabere de un antagonism uneori radical, de multe ori fundamentat ideologic, am încercat o lectură care să pună accentul pe dimensiunea strict literară a textului houellebecquian, în detrimentul încărcăturii politice imediate. Sunt mai multe motive pentru care *Serotonină* e o lectură recomandată, mai ales pentru cei care susțin că scriitura lui Houellebecq nu are altă miză decât pornografia, pamphletul, vulgaritatea și dorința gratuită de a șoca:

1. În *Serotonină*, scriitorul francez oferă o critică pertinentă a societății contemporane și a stilului de viață occidental, redus până la dimensiunile sale bazale. Superficialitatea care a ajuns dominantă în societatea occidentală, ce pare să se fi rupt complet de valorile fondatoare, născute din tradiția iluministă, este ținta lui Houellebecq în acest roman al melancoliei din comunitatea post-adevărlui. E un roman al pierderii speranței în fața presiunilor imediatului, a traversării propriilor bariere în căutarea unei posibile regăsiri a adâncimilor ființei. În subsidiarul textului, în ciuda poziției sale voit defetiste la adresa unui sistem social care îi permite să-și exprime liber opiniile, autorul reușește să demonstreze, prin sarcasm și luciditate, tocmai necesitatea întoarcerii la resorturile fundamentale ale ființei, ale redresării sinelui contemporan în fața presiunilor sociale.

2. Florent-Claude Labrouste este, poate, cel mai rotund personaj creionat vreodată de Michel Houellebecq. Printr-un monolog interior care oscilează în tonalitate pe parcursul cărții, autorul își transformă protagonistul din anti-erou într-un erou tragic, marcat de imposibilitatea depășirii propriilor bariere existențiale, în ciuda dorinței sale fătice de auto-exilare într-o căutare zadarnică a trecutului. Poate ideea cea mai importantă ce reiese din involuția lui Labrouste este cea a infernului auto-creat, a capacității omului contemporan de a se autodistrage când i se oferă toate pârghiile pentru a reuși. De asemenea, fericirea ca năzuință străveche iese perceptibil la iveală prin explorarea mecanismelor fluide ale psihologiei personajului, în cert ecou al modernismului francez. Sunt transcrise fidel obsesiile și idiosincraziile protagonistului, interacțiunea sa cu alte personaje și cu obiecte care funcționează asemenea madlenelor proustiene și, în cele din urmă, contemplarea din *off* a propriei decăderi. Preocuparea aproape obsesivă pentru sexualitate se transformă gradual într-o căutare a iubirilor pierdute, a materiei dure aflate dincolo de suprafața moale și apetisantă. Efectul e o avalanșă a simțurilor și ideilor, într-un exercițiu izbutit de testare a limitelor perspectivei narrative.

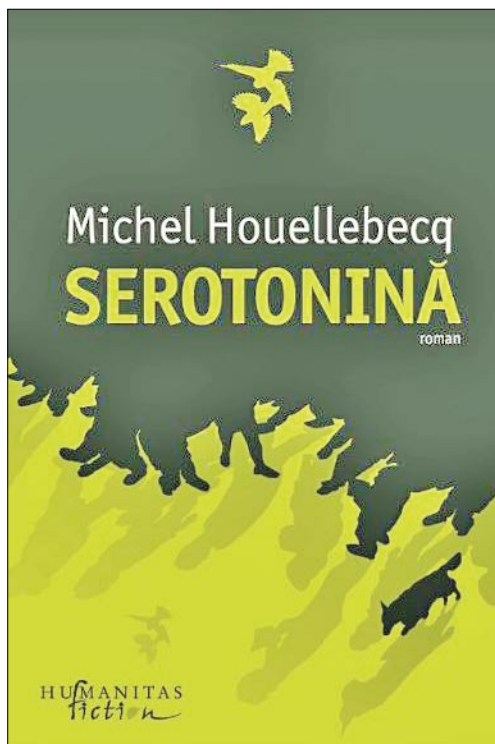
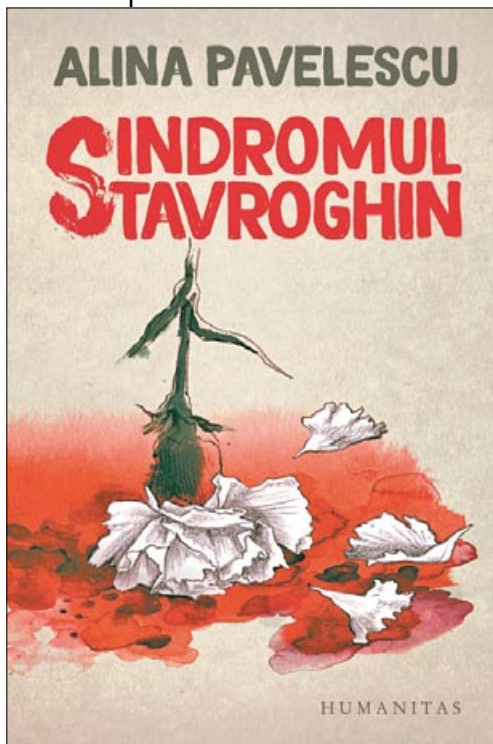
3. Dacă sunt lăsate la o parte trimiterile către sociopoliticul imediat, care i-au conferit autorului eticheta de profet al lumii contemporane, proza lui Houellebecq rezistă surprinzător sub aspectul mânăuirii limbajului și a reprezentării unor lumi interioare și exterioare. Pe măsură ce Labrouste decade din poziția sa de *macho* și disoluția sinelui devine tot mai evidentă, de la jumătatea cărții, însăși scriitura se schimbă. Este loc pentru ample respirații narrative și descriptive, în care Franța rurală devine protagonistă prin deplângerea frumuseții sale de odinioară, însă pe deplin palpabilă în textul lui Houellebecq.

4. *Serotonină* prilejuiește o profundă meditație asupra morții, devenită companion permanent prin hățișurile contemporane: „Lipsit de persoane apropiate, mi se părea că accept din ce în ce mai ușor ideea morții; desigur, mi-ar fi plăcut să fiu fericit, să fac parte dintr-o comunitate fericită, toți oamenii vor asta (...). Cu toate astea, moartea învinge până la urmă, scutul molecular se fisurează, procesul de dezagregare își reia cursul: asta li se-ntâmplă fără îndoială mai repede celor care n-au făcut niciodată parte din lume, care n-au dorit niciodată să trăiască, să iubească sau să fie iubiți; celor care au știut mereu că viața nu le e la îndemână. Aceștia, și sunt în număr mare, nu au, cum se spune, după ce să le pară rău.”

5. Eticheta „bestseller”, în sinonimie frecventă cu superficialitatea și trivialul, nu se potrivește acestei cărți decât sub aspectul vânzărilor. Romanul lui Michel Houellebecq nu e o lectură ușoară, de vară. Serile ploioase de toamnă sunt cele în care tratamentul cu *Serotonină* va avea efectul optim.

¹ Editura Humanitas, București, 2019, 196 p.

² Traducere din limba franceză și note de Daniel Nicolescu, Editura Humanitas Fiction, București, 2019, 296 p.

Pensionar în tranziția românească, își îndreaptă atenția către scris și ajunge să îngroașe rândurile autorilor veleitari care au împânzit scena literară a provinciei. Aflat într-o neîncetată așteptare a consacrării și mânat de vanitate, Făcăleanu acceptă o invitație la o emisiune în care este pus față în față cu un grup de deținuți politici pe care nu-i mai văzuse niciodată. Confesiunea sa publică se va traduce într-o serie de reacții similare din alte părți, spre deliciul presei românești.

Așadar, temele pe care Alina Pavelescu le abordează în *Sindromul Stavroghin* sunt multiple și inegal valorificate în textul romanului. În centrul cărții se află un protagonist creionat în culori vii, cu un parcurs interior luxuriant, într-o veșnică pendulare între bine și rău, asemenea personajului Stavroghin din *Demonii* lui Dostoievski. Însă actul de pocăință al lui Septimiu Făcăleanu nu este genuin: el își realizează penitența cu dorința permanentă ca acest act de ultimă izbăvire să îi servească la modul cel mai concret, asigurându-i consacrarea de scriitor. Ca atare, Făcăleanu alege drumul mântuirii prin ocolire, nu printr-o prăbușire a barierelor sinelui, ci tocmai printr-o încer-

se desprinde direct și substratul filosofic pregnant din volumul Alinei Pavelescu. Ruminațiile protagonistului se acumulează într-un veritabil studiu de caz socio-psihologic asupra renegării trecutului torționar și a camuflării în lumea post-comunistă, în care postamentul valorilor este extrem de șubred. Însăși axiologia lui Septimiu Făcăleanu este chestionabilă, mai ales în ceea ce privește ispășirea publică. Acest aspect în special conferă un strat suplimentar de semnificație textului.

O altă dimensiune izbutită în *Sindromul Stavroghin* e fresca socială pe care Alina Pavelescu o construiește cu migală în jurul protagonistului, prin împletirea abilă dintre profilul social și limbajul folosit. Constelația de personaje secundare, de la cele care asigură conexiunea cu lumea interlopă, a penitenciarelor din comunism, până la cele care creionează panorama jurnalismului de provincie, îndreaptă lectura către alte direcții, mai cu seamă prin trădarea prezenței satirei și parodiei. Prin intermediul acestor personaje, Alina Pavelescu realizează magistrale exerciții de limbaj și de construcție ale unor secvențe memorabile. Două se detașează net de restul romanului: o re-

Încorsetări, încorporări, întremări

Grațierea BENGHA

Pe când citeam, în urmă cu doi ani, cartea scrisă de Vintilă Mihăilescu cu prilejul călătoriei în Cuba, printre rândurile investigatoare care mi-au atras cel mai mult atenția au fost și cele despre corp. Preocuparea pentru diferențele dintre civilizația occidentală („a corsetului”, după cum o numea antropologul, cu „corpul *ca la Carte* [...] înlocuit de corpul *à la carte*”) și asumarea neînfrănată a trupului, așa cum e exhibată în dansul cubanezilor, l-a făcut pe Vintilă Mihăilescu să observe semnele întoarcerii refutului și să mărturisească nostalgia corpului pierdut. Nu aș fi crezut atunci că regăsirea corpului va cuprinde și alt palier decât acela al depășirii formelor interiorizate de încorsetare, impuse de societate. La straturile existenței măsurate prin re-cunoașterea corpului cugetă acum Vintilă Mihăilescu, stimulat tot de intrarea într-o altă cultură. Dacă în 2017 a fost Cuba, în 2019 e spitalul. De această dată, *fascinația diferenței* se ivește în relief al tăios al situației-limită, care l-a aruncat pe antropolog, pentru o lungă perioadă de timp, într-o zonă necunoscută - spațiu de experiență bivalentă, situată între pierdere și regăsire.

„Ce caut eu, de fapt, în leucemia mea, de ce am «ales» taman acest «simptom»? Sună dement, știu, dar nu este. Mai mult, am și o bănuială în această privință - dar atunci înseamnă că într-adevăr corpul nostru funcționează mult mai complicat decât ne imaginăm.” De la ideea lui François-Bernard Michel (care a cultivat sâmburii din mințile și scrisul lui Proust, Valéry și Gide) pleacă interogația lui Vintilă Mihăilescu: simptomul este un tip de limbaj care comunică, somatic, ceea ce nu a putut fi spus sau auzit, o suferință care își are rădăcina într-un traumatism psihologic. Dar ceea ce-l stârnește pe antropolog este mai degrabă sugestia că simptomul și eul ar intra într-un proces de unificare, până când primul ajunge să devină indispensabil. „Ce caut eu, de fapt, în leucemia mea [...]?” devine, așadar, întrebarea care relevă dubla natură a eului: supunerea în fața simptomului e o condiție în vederea eliberării, iar un dialog înțelegător cu corpul oferă șansa (sporită) de a dezlega rostul existenței.

Despre rostul trecerii pe pă-mânt, despre sensul căutărilor și al experiențelor somatice, intelectuale, afective, relaționale ș.a este *În căutarea corpului regăsit. O ego-analiză a spitalului* (Editura Polirom, 2019). După ce își aude diagnosticul, Vintilă Mihăilescu (re)învăță să-și asculte trupul, trece prin etapa obligatorie a îndurării și e nevoit să exerseze sistematizarea răbdării: supunerea, tăcerea, suplicul unei punții sau suportarea tonului coroziv al unei asistente. Corpul poartă un nume (e botezat, cu umor, Gașpar), are limită, e locuit și locuiește, la rândul-i, într-un spațiu complicat. Strânsul din dinți, măsura fragilizării, privitul sângelui strecurându-se în vene și desenul rămas pe tuburi în urma-i, reacția îndurerată sau încântată dau intimității și timpului alte proporții. Pe de altă parte, antropologul nu șovăie să adune informații, să exemplifice, să interpreteze, să compare teorii sau date din statistici, să diferențieze sau catalogheze. Obișnuit cu cercetarea la fața locului, reorientează antropologia locuirii. După îndelunga așezare în cultura spitalului, ce

mai înseamnă acasă? Unde e fundătura și care este spațiul deschis? Și, mai ales, ce înseamnă corpul posibil - existent, dar neprevăzut?

Experiența intimă a unei boli crunte (ale cărei consecințe psihologice sunt răsucite pe toate părțile) îl determină pe Vintilă Mihăilescu să pătrundă pe un teritoriu care și-a stabilit reguli și proceduri greu de asimilat. „Îmi lipsește cu desăvârșire «modul de utilizare» al spitalului. Noroc cu un mai tânăr prieten de-al tatălui meu, profesor și șef de clinică la pensie, care mă preia, jucând oarecum rolul acestuia. Mie mi-au trebuit câteva săptămâni până să învăț cum să vorbesc în spital.” E un spațiu străbătut de canalele subterane ale puterii și definit de o *cultură* distinctă, cu un ceremonial simbolic, cu coduri de limbaj, cu tăceri semnificative. Cu incertitudine relațională care „te poate omori cu zile” și cu o stranie apetență de a așeza psihicul și psiho-patologia într-o relație de sinonimie. Pe marea hartă a societății românești, reflectând ierarhii, opțiuni și atitudini contraproductive, spitalul e un microcosm în care se poate lua pulsul unei delăsări endemice. „Stai, bre, unde ți-a zis doamna doctor să stai! se răstește la mine domnișoara în grija căreia fusesem lăsat. Mă uit la tinerica asistentă din fața mea. Își face ochii și este, de fapt, prietenoasă. În felul ei... Este ceva ce-mi scapă, dar mă așez pe scaun și aștept...”

Cu structura ei eterogenă, care așază laolaltă observații de pe terenul spitalului, tipologii (pacienți, clienți, bolnavi, aparținători, medici, asistente, femei de serviciu, bodyguarzi, mici întreprinzători), tușe de studiu științific, pigmenți eseistici, inserții de critică socială, examinări statistice, întâmplări relevante, evocări și confesiuni, *În căutarea corpului regăsit* arată că frecventarea minților altora (Leszek Kolakowski, Anna Freud, Marianne Mesnil, Marie Claire Célrier, David Le Breton) poate conduce la înfruntarea vieții și a morții cu un gând roditor, bine irigat de adevăr. Rostit fără încrâncenare. Ba chiar cu înțelegere sau cu un zâmbet, că doar nu degeaba a devenit răsul subiect de studii

clinice și gelotologia - după sugestia lui William F. Frye - „știință”.

Bunăoară, câteva rânduri scrise de Oliver Sacks despre „vaca edelmaniană cufundată în miracolul conștiinței primare” îi produc lui Vintilă Mihăilescu o revelație concentrată în exclamația „Sunt o mega-vacă!”, pentru ca imediat după aceea să expună, prin slefuire abstractă, relația dintre esență și accident. În cazul bolnavilor, umorul (alături de somn și vorbit) e înzestrat cu o funcție de apărare, în timp ce mecanismele care intervin în situarea defensivă sunt - după cum le analizează cercetătorul - intelectualizarea, negarea dublată de raționalizare (când avem prea multă treabă pentru a ne ocupa de boală), anestezia emoțională, eliberarea de moarte (prin pregătirea minuțioasă a ritului de trecere) și refugiu în poveste, ca *Homo narrans*, într-o accepțiune mai profundă decât cea dată de Kurt Ranke. Fiecare mecanism în parte constituie o ipostază a Ordinii într-o realitate care nu poate fi controlată.

Sigur că *În căutarea corpului regăsit* nu poate determina vindecarea. În schimb, creionează o topografie a bolii (în sensul ei larg) și sprijină tămăduirea - scoțând gândul din refluxul lui autodistructiv. O maladie fizică, o slăbiciune emoțională, o rătăcire de paradigmă supraviețuiesc nepăsătoare dacă nu sunt articulate și trecute prin filtre individuale de interogativitate. Căutarea este (și) a rostirii potrivite. A exorcizării. A transpunerii corpului posibil în limbaj inteligibil. Rodul acestei explorări are prospețimea luminii, deși căutarea a pornit cu întunericul alături și s-a lăsat însoțită, pe parcurs, de presimțirea suferinței existențiale. A ontalgiei, după cum a numit-o Raymond Queneau.

Oricât de neobișnuită e lumea spitalului și de crâncenă realitatea bolii, cartea lui Vintilă Mihăilescu nu e rezultatul impulsului lacrimogen ori al izbucnirilor de revoltă. E încercarea antropologului de a-și lămuri, pe cât posibil, inconstanțele deplorabile, absențele și absurdul din societatea românească. E străduința de a reflecta asupra diferențelor de în-corporare, de a înțelege cultura spitalului și nevoia

de poveste. „*Spitalul* te umilește în măsura care îți dezvăluie corpul într-un mod mult mai apropiat de «natural» decât ți-ai fi imaginat vreodată și decât ești pregătit să accepți. De fapt, nu vei accepta niciodată și te vei lupta până în ultima clipă pentru a-ți (re)face o poveste a demnității în fața morții.” Totodată, e încercarea omului de a-și drămui angoasele, dilemele și argumentele, în efortul de înțelegere a rostului - cartografiat în intimitatea corpului său și desfășurat la scara întregii societăți.

Dincolo de împușinarea trupului, detenta vieții își caută noima și forma de expresie. Vintilă Mihăilescu le-a găsit în *ego-analiza spitalului*, asimilând de-mascarea și înfățișările corpului (real și posibil, individual și social) cu disciplina și libertatea cugetării. Vădit personală și de indubitabil interes public, narativă și științifică, sprintară și gravă în proporții cumpănite, *În căutarea corpului regăsit* e un fin elogiu al întregirii - trup, minte și încă altceva. De cercetat, de aflat.

Despre toate femeile lumii

Întâlnirea cu *Papa Nicolau* are întotdeauna un miez anxios, oricând s-ar produce și oricât de fast ar fi rezultatul ei. Îl cunoașteți? E de negăsit în piața publică și nici pe lângă altare nu calcă. În schimb, Ioana, Miruna și Lina l-au aflat într-un cabinet medical. Trei femei de vârste diferite, care, „dacă și-ar aduna puterile, ar face o armată împreună și ar putea lupta împotriva domnului C.! L-ar izgoni din lumea lor și din toate lumile din lume.” Lumea lor cuprinde traiectoriile vulnerabilității și puterii, dezghioacă neliniști și singurătăți, însălează uitare de sine, așteptări și inițiative întremătoare, înșiră dependențe afective și eliberări pilduitoare.

Papa Nicolau și alte povestiri foarte, foarte scurte (2019) a câștigat Concursul de debut organizat de Editura Polirom. Preocupată de educație, discriminare și egalitate de gen, Roxana Dumitrache (absolventă de SNSPA și London School of Economics and Political Science) își impregnează proza cu substanța crizei (ne)mărturisite și a modului în care aceasta oglindește atât umanitatea celor care o îndură, cât și a celor care îi suportă indirect consecințele. Femininul cu înfățișările lui cele mai diverse - adolescente, studente, tinere cu succes profesional solid, soții retrase, bătrâne de un vitalism fluid - stimulează episoade narative în care, în mijlocul banalului, își fac loc suferințe felurite, irizații culturale și fire alegorice. Se strecoară mici bucurii, mari depresii și palide înscenări ale fericirii. „În orașul din cea mai săracă euroregiune, mamaia Cos trecea drept un Dumnezeu-caracatiță pe care toată lumea îl apuca de câte un picior. Salvase la viața ei tot ce îi căzuse în mână: dinții vecinilor pe care îi opera cu patentul și țuică, pământuri luate

cu japca în timpul comunismului, o casă veche, cu o procedură succesorală grea, o fâșie de livadă de meri dintre două terenuri, intens disputată, saci plini cu pisoi lăsați să se sufoce, reputația câtorva femei tinere, un băiețel căzut de pe o sondă petrolieră, zeci de suflute ciobite. Doar că nu îi reușise asta și în familia ei.” (*Avem purice*)

Câteva dintre povestiri sunt construite în jurul bolii care zguduie relația dintre mamă și fiică (în *Aici nu mai sunt dragoni*), prilejuiește rememorări și prospecții (*Mina vorbește despre cancer*) sau redefinesc solidarități - imposibile, în alte circumstanțe (*Papa Nicolau*). Grosso modo, toate prozele din volumul debutului conțin, în grade variabile, morbul înstrăinării, toxina destrămării și transformarea erorii în condiție definitorie a restructurării identitare. În mare parte, narațiunile au ritm, iar strategiile de expunere a dimensiunii psihice își schimbă calibrul până când, în ultima povestire, aflăm „cel puțin trei femei într-una singură”, una care duce „o traistă imensă de frici”, o alta - luptătoare și a treia, previzibilă, „serenitatea și tihna lumii” (*Afijet, Simone și Kate*). Cu toate acestea, *Papa Nicolau* își arată slăbiciunea în inadvertențele stilistice sau în câte un final strident (ca în *Aici nu mai sunt dragoni*). Integrabile deterritorializării și spiritului epocii, povestirile Roxanei Dumitrache adăpostesc un joc al reflexiilor care ar fi putut avea altă anvergură dacă împletitura narativă nu ar fi fost subțiată de pasajele deturnate de activism. În mod normal, în literatură descărcarea tematică se face altfel decât în dezbaterile de gen. O aștept în următoarea carte.

Singularitatea Roma

Christian CRĂCIUN

„...este probabil cea mai importantă carte de estetică creștină scrisă în românește” afirma entuziast și argumentat arhitectul Augustin Ioan în 2007, comentând prima ediție a acestei minunate cărți-album¹. Căreia îi dedica o foarte amplă prezentare, în trei părți, pe portalul Liter-net (nu știu dacă a apărut și tipărită). Albumul se numea atunci *Roma caput mundi* și apăruse la Humanitas în 2001. „Singularitate” din titlul meu este un termen luat aici în sensul fizico-matematic pentru a sublinia irepetabilitatea unicitatea fenomenului roman.

istorie ca atare și filozofia istoriei, hermenetică și peisagistică, iconologie și antropologie. Două obstacole sunt depășite de cei doi în tensiunea ideatică a căutării secretului perenei urbe (care sugerează perfect descoperirea, înaintarea *pas cu pas* simultan prin spațiul, timpul și înțelesurile Orașului arhetipal): uscăciunea bibliografiei erudite și didacticismul sec al expunerii, facilitățile entuziaste ale locului comun de ghid turistic. După cum, ca pendant, este mereu prezentă *bucuria*. Cei doi *devoră* orașul, îl absorb prin toți porii (e mereu invocată educația privirii, dar toată senzorialitatea este copleșită, *materia* este unul dintre subiectele principale ale eseului dialogal).

Interogația principală se îndreaptă către miraculoasa *unitate* stilistică și continu-

toate dimensiunile sale de un pictor și de un teolog pentru că noi am uitat să citim *astfel*. În materie, cum spune Horia Bernea. El care subliniază (și tare m-a bucurat asta personal) faptul că Mediterana a fost leagănul acestui miracol care este cultura europeană. Iar la Roma se întâlnesc orientul și occidentul sub privirea lui Iisus Pantocrator.

Reflecțiile despre raportul ortodoxie – catolicism sau creștinism – păgânism constituie, de altfel, o altă linie de argumentație a eseului dialogal. Iar, din punct de vedere strict plastic, artistic, Horia Bernea face mereu conexiuni cu pictura pre-creștină (portretele de la Fayum) sau pre iconoclastă. Iar companionul nuanțează interogativ: „este ateismul mai nociv pentru coerența creativității în artele vizuale decât păgânismul?” Numai la Roma se poate răspunde la întrebarea asta, afirmă artistul. Lectura orașului, care devine lecție, are, firește, și rolul unui memento, prezentul nu poate să nu fie invocat: „Simt o mulțime de similitudini!.../ între actuala epocă «apocaliptică» și apocalipsul primilor creștini. Epoca noastră seamănă bine cu ultimele două-trei secole ale Imperiului Roman: faptele se comprimă, civilizațiile se suprapun, barbarii atacă dinafară, sistemul credințelor se degradează prin «toleranță»: gândește-te câte credințe străine erau îngăduite la Roma”. (HB) Sau, cum spune TB: „Totul este creștin și nimic nu este creștin în jurul nostru. Uneori, ai senzația că Biserica este plină de nevrednici nu pentru că membrii săi s-au ticăloșit, ci pentru că în fiecare dintre ei se mișcă atavic - și agonice – un păgân ratat”.

Întrebările despre originea și sensul civilizației europene — legată de *edificiu*, *edificare* — devin, în peisajul roman, mai acute. Acest peisaj necesită un fel de „percepție holistică”, tocmai pentru că incredibila lui unitate organică, este unică în chiar spațiul arhitectural al continentului. Vestigiul, poetica fragmentului, felul cum Urbea arhetipală și-a preluat fiecare dintre epoci proiectându-le în cea următoare fac

din ea paradigma *memoriei* culturale, care transfigurează dar perpetuează.

Sigur, eseul are și o armătură informativă redutabilă. Nu insist aici, grăbit să scot în evidență tensiunea ideilor. Pentru Horia Bernea, textul de față este prilejul unor enunțuri exemplare despre arta proprie, despre materie și spirit, forme și timp, despre vizualitate și lumină, despre ortodoxie. Pentru teologul și diplomatul de mare deschidere intelectuală și ecumenică, Teodor Baconschi, este prilejul unor observații fine despre creștinismul primar, istorie, mediul cultural care ne formează umanitatea, despre canon și creație, libertate și dogmă. („Dogma - strălucind în subconștient - funcționează nu atât ca un set categorial aprioric sau ca o grilă de analiză, ci mai curând ca un principiu structurant, care polarizează situarea sinelui în lumea sensibilă” TB). Să mai amintesc și tema românească privită în acest context religios-cultural.

Dacă „noi suntem urmașii Romei”, (oare ce o fi însemnând această bruscă rușine pe care mulți par a o încerca de-un timp față de o asemenea descendență, care era până acum câteva decenii fluturată ca un certificat de noblețe?) am avea toate motivele să ne străduim a înțelege lecția romană. Lecția acestui „laborator de civilizație”.

„Nu am niciun fel de jenă în a invoca providența, întrucât am convingerea că universul nu este arbitrar și că, pe cale de consecință, istoria civilizațiilor ascultă de niște finalități treptat actualizate. Evident, nu putem cunoaște acele finalități decât retrospectiv, dar cu ce altă grilă poți interpreta destinul acestui oraș, care a devenit capitala lumii și apoi capitala creștinismului catolic, rămânând, mii de ani, cel mai activ «făcător de istorie». Roma a fost vehiculul predestinat al expansiunii creștinismului și al traducerii Evangheliei în termeni de civilizație, de inventare și difuzare a unor tehnici”. (TB)

¹ Teodor Baconschi, Horia Bernea, *Roma Bizantină*, ed. Basilica, 2018.

Premiile Concursului Național Studentesc de Creație Literară “Pavel Dan” ediția 2019

În cadrul celei de-a XXI-a ediții a Concursului Național Studentesc de Creație Literară, organizat de Cenaclul “Pavel Dan” al Casei de Cultură a Studenților din Timișoara, juriul, având în componența sa pe scriitorii Eugen Bunaru, Tudor Crețu și Ana Pușcașu, a acordat următoarele premii:

La secțiunea POEZIE

PREMIUL I:

- Denisa Arcip - elevă la Colegiul Național “Petru Rareș” din Suceava

PREMIUL II:

- Iulia Iaroslavschi - elevă la Liceul IPLT “Spiru Haret”, Chișinău, Republica Moldova

- Teodora Vlădianu - elevă în clasa a XI-a, la Colegiul Național “Petru Rareș” din Suceava

- Cecan Gheorghe - student, Facultatea de Arhitectură “G. M. Cantacuzino” și Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea “Alexandru Ioan Cuza” din Iași (născut în Bălți, Republica Moldova)

PREMIUL III:

- Denisa Ștefan - studentă în anul III la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Universitatea de Vest din Timișoara

- Alexandru Higged - absolvent al Facultății de Litere, Istorie și Teologie, Universitatea de Vest din Timișoara (promoția 2019)

- Antonia Mihăilescu - elevă la la Colegiul Național “Petru Rareș” din Suceava

MENȚIUNI:

- Alina Dumitrescu - studentă în anul III la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Universitatea de Vest din Timișoara

- Maria Grazia Bordignon - elevă la Colegiul Național “Petru Rareș” din Suceava

- Vlad Berariu - elev la Colegiul Național “Petru Rareș” din Suceava

La secțiunea PROZĂ:

PREMIUL I: Nu s-a acordat

PREMIUL II:

- Violeta-Alina Țibuleac: elevă la Colegiul Național “Petru Rareș” din Suceava

- Alex Neguran - student la Facultatea de Medicină, Universitatea de Medicină și Farmacie “Iuliu Hațieganu” din Cluj

PREMIUL III:

- Denisa Arcip

Festivitatea de premiere va avea loc în luna octombrie, la o dată ce va fi anunțată ulterior.

Carta era rodul unei întâlniri aurorale: „Îmi începusem de câteva luni misiunea diplomatică pe lângă Sfântul Scaun când Horia Bernea a sosit la *Accademia di Romania*, pentru un stagi (re)creativ /.../. Pictorul, a cărui natură tumultuoasă nu-mi rezervase nicicând surprize atât de intense, suferea, în prezența Orașului, un soi de incendiu lăuntric. Privirea sa dilatată confiscase vizibilul într-o atotcuprinzătoare plasă pasională. Pasul, mereu mai amplu, nu conținea să cadrileze spațiul, într-o frenetică recunoaștere. Observațiile sale alerte, nevoia de a ajunge pretutindeni, urgența de a înregistra detaliul, febrilitatea programului său de cucerire a întregului m-au convins că incursiunile solitare pe care mi le îngăduisem până la sosirea lui nu fuseseră decât expresia rigidă a unei triste parțialități.”

Acum, după 17 ani, ne putem din nou plimba privirile (este primul gest de făcut), lacom și mângâietor, peste ilustrațiile incredibile ale albumului. Cuprinzând, firește, imagini din Roma (majoritatea „văzute” de ochiul artist al lui HB), dar și reproduceri ale tablourilor pictorului. Comentariul vizual este el însuși în comunicare cu cel verbal. Apoi trebuie citit dialogul dintre cei doi autori: pictorul și teologul. Uniți în aceeași dragoste pentru orașul-emblemă: capăt, cap și capitală a lumii. Dacă ați fost la Roma și ați văzut-o *numai* ca turiști, albumul acesta vă ajută să refaceți o „plimbare antropologică” (apud TB, — din necesități de spațiu îi voi desemna prin inițiale pe cei doi autori) prin *ideea romană*, și, mai ales, prin strania articulare istorică a acesteia cu Bizanțul (titlul noii ediții e mai tranșant).

Unghiurile de abordare sunt numeroase, avem deopotrivă estetică și teologie, arheologie și arhitectură, istoria artelor și

itate care ștampilează miraculos acest oraș care coboară ca o sondă din prezent, spre interbelicul grandilocvent, spre romantismul încântat de ruine, Renașterea cu formidabila ei explozie de creativitate, Imperiul universal antic... și până în preistorie. „am convingerea că unitatea formală și spirituală a Romei este asigurată de *privirea* și, firește, de *acțiunea* creștină” (HB). Ambii autori sunt creștini asumați și, prin excelență, *oameni interogativi*, fiecare zid, fiecare piatră sau spațiu verde (ce lucruri extraordinare se spun despre spațiile acestea non-construite ale Orașului!), fiecare operă de artă sunt prilejuri de plonjare în adâncul frumosului și sensului. În niciun alt oraș al lumii acestea nu se află întrupate la o scară mai grandioasă prin continuitate în timp, amploare, firească, racordare la cele cerești.

Receptarea este, în același timp sofisticat intelectuală și simplă, „redușă” la bucurie: „Este important să nu te jenezi atunci când descoperi în tine un *om încântat* de ceea ce vede și nimic mai mult...” (HB). Cei doi nu privesc orașul ca pe un muzeu, ci ca pe o monumentalitate miraculos de vie de-a lungul câtorva milenii. Roma vie nu este un cimitir al civilizației, ci un creuzet care a reușit să con-topească niște elemente foarte diferite într-o auriferă sinteză culturală.

Despre asta este vorba, în cele din urmă, despre existența omului cultural de azi. De la „dezvirginarea privirii” la „bucuria originară a uitării mirate”, Roma rămâne, sugerează autorii, tocmai prin funcția ei teaurizatoare, un mare educator al umanului. Despre sensul pe care-l (mai) are cultura azi scriu cei doi companionii. „Am devenit opaci la gândirea simbolică a omului tradițional” (TB): această frază de aromă eliadescă numește intenția pedagogică a cărții. Roma este „citită” în

Între acasă și afară

13

Marian ODANGIU

Românii au început să-și părăsească țara încă dinainte de '89, odată cu radicalizarea regimului comunist. Exacerbarea cultului personalității, presiunile de tot felul, atmosfera socială sufocată de o ideologie toxică și de controlul excesiv al autorităților, dimpreună cu oprimarea tot mai accentuată a drepturilor individuale, gravele lipsuri materiale, corupția, sistemul falimentar ș.a.m.d. s-au numărat printre cauzele acestui exod. El a luat amploare după '90, ca o consecință a mine-riadelor și, mai ales, a direcției impuse de comunismul cu față umană instaurat de emanații Revoluției. Numărul celor care au luat calea străinătății a crescut vertiginos după intrarea României în Uniunea Europeană, ca urmare a eliminării vizelor și a câștigării dreptului de a munci legal în alte state de pe bătrânul continent.

Astfel încât, în prezent, fără a exista o evidență clară, românii aflați în străinătate se apropie de zece milioane, potrivit celor mai recente statistici. Unu din cinci conaționali muncește în afara granițelor, ceea ce ne plasează pe primul loc la imigrația internă în cadrul Uniunii. Ei trimit anual în țară aproape cinci miliarde de euro, dar și contribuie la modificarea, încetul cu încetul, a mentalului colectiv, la europenizarea felului de a fi al celor rămași în țară, a percepțiilor, atitudinilor și reacțiilor lor față de realitatea socio-politică și nu numai. Dincolo, însă, de orice cifre, statistici și comentarii, se află destinele umane individuale, viața concretă a celor implicați, existența reală, de fiecare zi, a oamenilor și a familiilor lor. Micile și marile lor drame. Impactul negativ cu multiple efecte și, bineînțeles, numeroasele „victime colaterale” ale acestor împrejurări cu proporții nemaivăzute, fără precedent în toată istoria noastră. Lucruri despre care nu pot vorbi nici calculele, nici explicațiile, nici rapoartele, oricât de detaliate, ale oficialităților.

Fără excepție, de la romanul de debut, *Far from nothing! Vanda örök* (2006), apărut în Canada, la *Az éj puha teste! Trupul molatic al nopții* (2008), tradus, în 2010, de Ildikó Gábos și Șerban Foarță, și *Regál! Regal* (2011), publicat în versiune românească de aceeași traducători, în 2013, și la recentul *Jind**, proza lui Zoltán Böszörményi explorează tocmai acest spațiu uman dindărătul fenomenului emigrării, deopotrivă în forma lui de dinainte de 1989, cât și în aceea mai recentă, implicând frustrările, disperările, angoasele, frământările și speranțele celor plecați departe de casă, dar și ale celor rămași, cu nelineștile, tulburările și îngrijorările lor, ce capătă, adesea, forme patologice. Cu *dorul* de nemăsurat, cu *jindul* irepresibil și inconfortabil după ființele dragi plecate departe.

Trupul molatic al nopții este un roman al cărui erou, Tamás, transug în „lumea liberă”, încearcă să se integreze în societatea de „afară”, potrivit, retractilă, plină de prejudecăți, pasiuni devoratoare, de tulburătoare povești de viață. de dragoste, de gelozii, adultere, scandaluri și crime. Aventura lui își află, în *Regal*, începutul: momentul trecerii frauduloase a frontierei și perioada petrecută de protagonist

în lagărul pentru transfugi de la Treiskirchen. Un volum cu inflexiuni parabolice despre o lume în tranziție, despre spațiul *cvasicarceral*, despre *lumea dintre lumi*, o carte despre libertate și aspirația către aceasta, despre frica endemică și despre rinocerizarea ființei umane în condiții extreme, despre singurătate și supraviețuire, dar și despre valorile fundamentale ale existenței, precum demnitatea, asumarea responsabilității, libertatea, solidaritatea, familia, iubirea, credința. În *Jind*, Zoltán Böszörményi deplasează accentele către interiorul unui „acasă” rămas în urmă, abandonat (fie și în aparență), lăsat să evolueze până la epuizarea propriilor resurse.

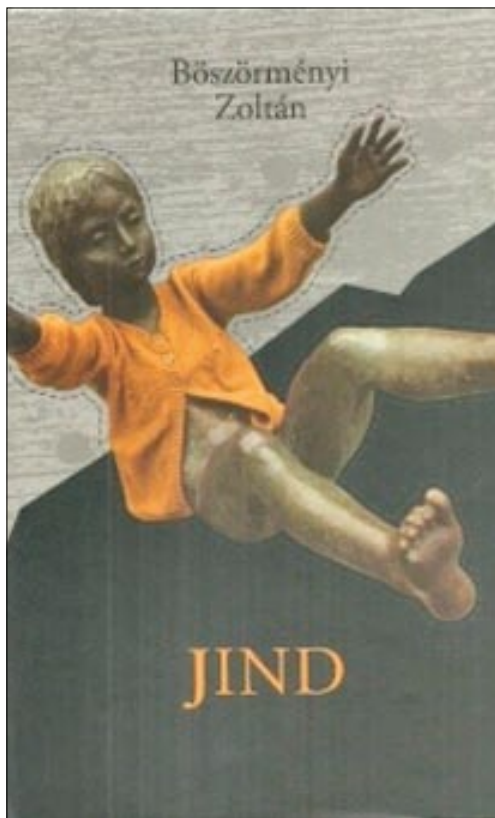
Un „acasă” vulnerat și vulnerabil, care se fragilizează pe măsură ce trece timpul, unul incapabil să umple golul lăsat în urmă de cei care au ales să-și caute bunăstarea ori, măcar, supraviețuirea, în Occident. Este un *ichroman*, în care vocea narativă, emnamente confesivă, aparține unei fetițe aflată în pragul adolescenței, suficient de naivă pentru a nu înțelege prea mult din conjunctura și stările prin care trece, dar și îndeajuns de matură pentru a conștientiza, dureros, aceste stări. Abandonată de mama ei, plecată la muncă în Italia, lăsată în grija unei bunici ostile, plină de resentimente, și a unor prieteni care se străduiesc din răspuțeri, contra cost, firește, să îi creze măcar iluzia unei familii iubitoare, copila devine treptat un caz patologic. „Îmbolnăvită din dor de mamă”, ea intră în starea morbidă a unei *anorexii nervoase* cronicizate, caracterizată prin pierderea dorinței și/ sau a poftei de mâncare, prin refuzul de a comunica, prin izolare și interiorizare radicală.

O boală cauzată de factori psihofectivi, o maladie care se acutizează pe măsură ce absența mamei se prelungește. Comprehensivă și delicată, cursivă, sensibilă și, mai ales, intens emoțională, proza lui Zoltán Böszörményi convinge prin lirismul tragic ce contrabalansează tonul confesiunilor și lamentațiilor, se încarcă de poeticitate: „Închid ochii. Văd mica sirenă. Se scufundă în apa mării. Înnoată în peisajul frumos al domeniilor tatălui ei și îmbrățișează statuia de marmură albă a prințului. Așa aș îmbrățișa-o și eu pe Mama, numai de ar veni odată, de-ar fi odată aici, cu mine. Simt același dor de Mama ca mica sirenă pentru prințul ei mult iubit. Aș da pe gât și otrava preparată de vrăjitoare, numai să pot fi împreună cu Mama. Iar dacă fiicele aerului mă vor lua cu ele, voi deveni un zefir și voi putea să-o însoțesc pe Mama pretutindeni. Însă acum sunt foarte obosită. Închid ochii”.

Nu doar avertismentul autorului: „Personaje și locurile din carte sunt rodul fanteziei. Orice asemănare cu realitatea este pur întâmplătoare”, ci și absența unei identități precise a personajelor (ele apar doar cu prenumele) și discursul narativ în sine, amprentat de numeroase asemenea pasaje, evocă, și în noul roman al lui Zoltán Böszörményi aceeași intenție de a lăsa întredeschisă ușa parabolei legată de o temă de o stringentă actualitate; o parabolă îndărătul căreia e perceptibilă nemulțumirea și revolta autorului față de indiferența și neputințele societății de a găsi soluții la o problemă de maximă gravitate a României de azi: soarta copiilor celor plecați să muncească pe alte meleaguri.

* * *

Personajele din prozele Dorinei Măgărin* - numeroase, sofisticate psihologic și purtând, majoritatea, prenume stranii (Amos, Celeste, Shiva, Yota, Amaury, Cédrick, Kayla, Kemal), amestecate cu cele neaoșe (Trifan, Lena, Emil, Gabriel, Filip, Mălina, Paul) - se mișcă, respiră, trăiesc în spații geografice total deschise, unde *acasă* înseamnă, în egală măsură, Șoșdea, Zărvești, Măureni, Caransebeș, Bocșa, Reșița, Bacova, Lugoj, Timișoara, dar și Viena, Thessaloniki, Atena, Paris, Nisa, Budapesta, Berlin, Frankfurt, Valencia, Castellón, Montréal ori Chicago. La fel de degajat, ele cutreieră teritorii culturale care îi cuprind pe Socrate, Freud, Nietzsche, Jean Jacques Rousseau, Marc Fumaroli, Edgar Morin, Eugen Ionescu, precum și un șir de poeți, Heinrich Heine, George Bacovia, Lucian Blaga, George Coșbuc, Marta Bibescu,

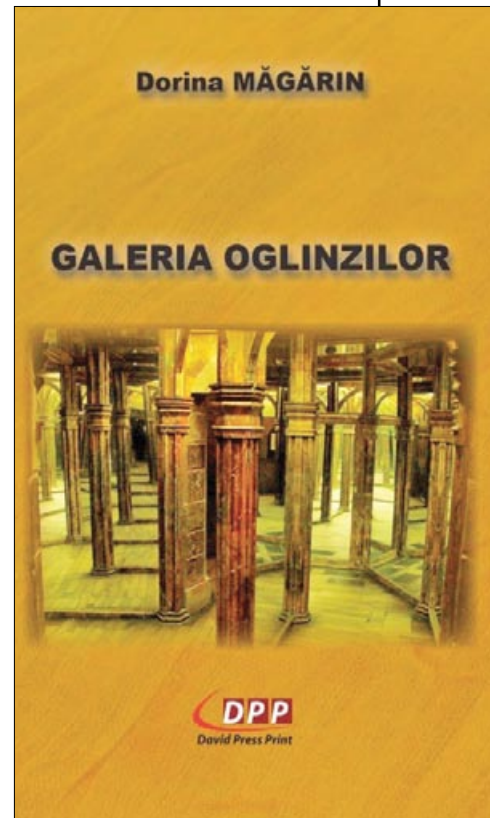
Ștefan Petică, Vasile Alecsandri și chiar bănașeanul George Suru - invocați/ citați la tot pasul, ori de câte ori firul epic face posibil acest lucru.

Mai mult, ele comunică lejer într-un limbaj sută la sută autohton, încărcat cu regionalisme (riguros explicate la subsol), după cum vorbesc și se înțeleg, relaxat, și în franceză, sârbă, spaniolă, engleză, germană sau greacă. Sunt toate acestea principalele ingrediente narrative ale unui debut literar spectaculos prin densitatea intelectuală, prin livrescul de bună calitate, prin ștergerea oricărui granițe spațiale, atașată fenomenului globalizării, la care se adaugă disiparea frontierelor temporale ce lasă, astfel, câmp ilimitat pentru desfășurarea ficțiunii fără niciun fel de opreliști.

Eliberate de restricții, *povestirile* Dorinei Măgărin asimilează tehnici dintre cele mai diverse, de la memorialistică și evocare, la confesiunea *cvasiautobiografică*, și de la corespondență (cea clasică, prin scrisori, și cea de ultimă oră, prin mesaje trimise pe internet), la proza reflexivă și la relatarea împinsă până la marginea realismului crud, cum ar fi, în *Copiii Sabatului*, o naștere „pe viu”, sau, în *Dormicum*, o scenă de sex în toaleta unui restaurant, o întrerupere de sarcină descrisă până în cele mai mici

amănunte, o secvență șocantă de zoofilie și o sinucidere *live*. Prinse în patru-laterul familie-dragoste-boală-moarte, personajele Dorinei Măgărin sunt aduse și scoase în/ din scenă cu o dezinvoltură epică bine înrădăcinată în exercițiul lecturii, își (re)trăiesc amintirile, obsesiile, singurătățile, înstrăinările și dramele individuale (iubiri eșuate, despărțiri iremediabile și divorțuri, decese cu puternice reverberații asupra celor apropiați, tentative ratate de recuperare a trecutului etc.) cu o ardoare profund interiorizată. Fără excese dramatice și fără exagerări la-crimogene.

Prin ușa întredeschisă a acestor trăiri însoțite de scene de viață ce se succed într-o coplășitoare dinamică, susținută de o voce auctorială atentă la detalii, pătrund din când în când curenții reci ai unor adevăruri deloc confortabile, fie că este vorba despre lumea din imediata apropiere („În societatea asta de animale:

nemernici, parveniți, curve..., bolnavi psihic, m-am retras instinctiv către tine” - scrie, despre realitatea de azi, un personaj din *Copacul vieții*), fie că în discuție se află istoria de dinainte de 1989, cu privațiunile apăsătoare, „orele de apărare a patriei” și muncile agricole obligatorii (*Garofale galbene*) și cu umilințele la care Securitatea, stăpâna absolută a destinelor, supunea indivizii: „Asta e, gândii eu, securității și toți cei care sunt la putere sunt niște gunoaie care ies în evidență până hât departe...” (*Galeria oglinzilor*). *Acasă* ca și *afară* au, în prozele Dorinei Măgărin, o singură morală de întemeiere: „Înțelepciunea vine din suferință”, cum constată Mălina, eroina prozei titulare. Iar o asemenea sentență acoperă aproape în întregime perspectiva existențială asumată de autoare.

Galeria oglinzilor este un volum de debut care promite multe și mult, aparținând unei autoare în a cărei biografie universul cărților se confundă cu propria-i identitate, iar lectura este unicul mod de a fi.

*Zoltán Böszörményi, *Jind*, traduce-re din limba maghiară de Ildikó Gábos-Foarță, Editura Brumar, 2019

**Dorina Măgărin, *Galeria oglinzilor*, Editura DavidPress Print, 2019

ocean

Ritualuri ale răspunderii

Valentin CONSTANTIN

Probabil că ați fi dispuși, la prima vedere, să asociați ritualurile politice cu orice, mai puțin cu răspunderea. Politicienii moderni au inventat și majoritatea publicului lor a acceptat cu ușurință că există o răspundere specială cu totul izolată în fenomenologia răspunderii: „răspunderea politică”. Răspunderea politică nu este de fapt o răspundere, deoarece persoana suportă o singură consecință a răspunderii: pierderea job-ului politic sau politico-administrativ.

aceste rînduri, două crime, care, se pare, au un singur autor și mai multe zone de clar-obscur, de natură să asigure televiziunilor naționale foarte multe ore de „producție originală”, au acaparat opinia publică. Guvernul are deja o experiență relativ recentă cu un incendiu devastator și dramatic a cărui instrumentalizare a provocat căderea altui guvern, de aceeași culoare cu guvernul *in situ*.

Știe, ritualurile politice sunt comportamente simbolice repetitive, în cazul dat, comportamente-standard. Există și deviații, ca în cazul ministrului demisionar la șase zile de la instalare. Demiterile simboli-

relație propriu-zisă de cauzalitate. Nici cauzalitate juridică și nici o cauzalitate materială, adică o cauzalitate care ar cuprinde toate antecedentele fenomenului. Ceea ce mi se pare interesant este că performanța ritualului politic al răspunderii nu depinde de apropierea persoanei de evenimentul declanșator. Ritualul este cu atât mai reușit cu cât cel demis sau demisionarul este mai îndepărtat în prezumtivul lanț causal. Demisia ministrului este un gest ritualic mai reușit decât cele ale agenților de teren. Demisia comandantului suprem al poliției este mai reușită decât demisia unui mic funcționar dotat cu competențe profesionale precise și apropiat de eveniment.

Există fără îndoială o răspundere juridică pentru acțiuni sau omisiuni, însă această răspundere trebuie stabilită prin proceduri adecvate, care să garanteze că acele comportamente nu vor fi imputate greșit. Stabilirea răspunderii juridice este un proces de durată și uneori foarte complicat. Cauzalitatea se întâlnește cu imputabilitatea. Asta înseamnă că există o zonă în care pentru angajarea răspunderii nu cauzalitatea este decisivă, ci posibilitatea juridică de a atribui un comportament unei persoane determinate.

În drept, cauzalitatea în materie de răspundere, mai ales în cazul răspunderii civile, este mult prea tehnică. Voi aminti aici doar dileme legate de determinarea cauzei. Un prejudiciu se datorează, de cele mai multe ori, unor cauze multiple. Rațiunea legislatorului sau a judecătorului este cea care impune o judecată de valoare, judecată care va determina în cele din urmă cauza răspunderii. Unii vor prefera, mai simplist *cauza proximă*, alții, teoria *echivalenței condițiilor*, conform căreia este cauză orice condiție *sine qua non*. Iar alții vor alege poate așa-numita *cauzalitate adecvată*, adică o cauză aptă, conform experienței empirice, să producă efectul în discuție.

Sunt probleme cu ritualurile politice? Mărturisesc că am această impresie. Pe de-o parte, îmi este foarte greu să-mi imaginez cum poate cineva îmbunătăți guvernarea statului dacă și-a petrecut o viață manipulînd simboluri de o calitate îndoielnică. Pe de altă parte, ritualurile politice ale răspunderii sunt un semn de încredere pentru a recunoaște paternalismul statal. Mi-am amintit de Hans Jonas, pentru care răspunderea parentală și cea a omului de stat au cel puțin trei proprietăți comune: totalitate, continuitate, sentiment².

Dacă cineva răspunde total pentru noi, înseamnă că acel cineva își asumă într-un fel sau altul riscurile și la acest adăpost vom putea căuta în liniște fericirea. Viața la adăpost de riscuri și repulsia față de riscuri nu reprezintă un ideal și o pasiune a statului, ci a societății. Pentru că politicienii știu exact cât costă paternalismul și cunosc distanța recomandată între promisiuni și acțiuni. În ceea ce o privește, clasa politică e mult mai realistă decât societatea pe care o reprezintă. Reflexul paternalist din societate se manifestă printr-o exigență exagerată, dar discontinuă față de stat. În momentul de criză apare statul-Hercule, omnipotent și, eventual rău-intenționat. Statul-Hercule este o metaforă asemănătoare cu detectivul-Hercule al Agathe Christie sau cu judecătorul Hercule al lui Ronald Dworkin.

Însă după momentul critic statul herculean se dizolvă brusc în mitologie, iar exigențele față de el dispar miraculos. Ai senzația că la noi împotriva societății conspiră lenea și indiferența, și nu diverse organe de stat hipertrofice.

Cele mai absurde fenomene sunt la noi în asentimentul public. Abuzurile unor asistenți sociali prevalează în raport cu interesele unui copil orfan. Iar dacă o bunică lasă nesupravegheat un copil, iar acesta pătrunde pe o proprietate îngredită în care se adăpostesc cîțiva cîini și este sfîșiat, consecințele sînt dintre cele mai ciudate. Părinții neglijenți, în loc să răspundă, se îmbogățesc în urma morții copilului. Responsabili devin niște personaje care tolerează cîinii într-o incintă care le aparține. Durerea și doliul afișat escamotează culpa evidentă. Dacă răspunderea ritualică nu poate fi angajată, cea juridică este deviată spre terți.

Acest text nu este despre morală, pentru că nu putem renunța la ritualurile politice. Sunt singurele care provoacă schimbări. Dar nici nu le putem accepta, dacă ne gîndim că tipul de schimbări pe care îl produc sunt derizorii sau greșite. Schimbările de care am avea noi nevoie s-ar putea numi, *tout court*, metamorfoze. Încă nimeni nu ni le-a promis.

¹ Citat de David I. Kertzer, *Ritual, politică și putere*, ed. Univers, 2002, p. 110.

² Hans Jonas, *Le principe responsabilité – Une éthique pour la civilisation technologique*, Flammarion, 1990, pp. 200-210 et passim.

Răspunderea politică disimulează până la urmă o imunitate: personajul nu repară niciodată sau aproape niciodată prejudiciul. De exemplu, un partid majoritar sau o coaliție majoritară într-un parlament decide să privatizeze prin lege o firmă care este proprietatea statului. Concesiile contractuale neobișnuite care vor fi acordate cumpărătorilor i-ar putea crea guvernului girat de parlament o anumită anxietate. Membrii săi ar putea fi obligați, prin răspundere colegială, *e.g.* într-o procedură penală, să repare integral pagubele provocate statului prin privatizarea dedicată.

Atunci, detaliile privatizării stabilize într-o pre-negociere cu viitorii cumpărători, mai mult sau mai puțin ocultă, ar putea fi transpuse într-o lege. Peste cîțiva ani sau mai devreme, cînd se trezește vreun *persistent objector*, orice tentativă de a îndrepta lucrurile s-ar dovedi inutilă. Cei care au proiectat și/ sau au votat legea nu vor putea fi trași la răspundere. Producția legislativă a parlamentului este acoperită de o imunitate absolută pentru autorii legii. Răspunderea lor politică se reduce strict la un posibil sau un probabil deficit electoral. Așadar, răspunderea politică, pe lîngă faptul că este inutilă pentru societate, posedă și un pedigree dubios.

În momentele de disconfort politic prin care trece orice guvernare, ritualurile din familia răspunderii politice poartă, cel mai adesea, nume ca „remaniere guvernamentală”, „demitere” sau „demisie”. În momentul în care scriu

zează fermitatea și promptitudinea celui care guvernează, demisiile simbolizează sacrificiul pentru „prestigiul instituției” și sugerează că cel care își dă demisia aparține „aristocrației de partid”, și nu masei, membrilor ordinari. E adevărat că alteori lucrurile sunt mult mai simple. Demisia anticipează o demitere probabilă. În ce privește remanierele guvernamentale, acestea sunt sancțiuni politice ceva mai pretențioase, cu preținse virtuți tactice și strategice.

Societatea românească, așa cum o cunosc, reprezintă un mediu prietenos pentru ritualurile politice. Este în schimb confuză în legătură cu virtuțile răspunderii juridice, așa cum vom vedea în continuare. Un om de stînga, Antonio Gramsci, susținea că „*o lume în cadrul căreia convingerile politice ale unei persoane depind de argumente raționale, este de neconceput, fiindcă într-o asemenea lume indivizii ar trebui să își schimbe convingerile ori de cîte ori întîlnesc un oponent mult mai articulat și mai educat*”¹. Însă pentru ca indivizii să își modifice convingerile, ritualurile sînt cele care pot oferi contexte favorabile. Aceasta este ideea. Nu pot să-l contrazic pe Gramsci. Dacă vă imaginați că ritualurile politice au totuși o relevanță limitată, vă reamintesc cum ne-au invadat referendumurile naționale care sunt, nu-i așa, ritualuri politice dintre cele mai tipice.

Probabil există persoane care ar suspecta relații logice între demiterile și demisiile recente și evenimente. Lor trebuie să le reamintim că între evenimente (cele două asasinat) și competențele celor demși nu există o

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRILOR 2019 AUGUST

- 3 august 1943 s-a născut **Aurel Turcuș**
- 3 august 1943 s-a născut **Cornel Ungureanu**
- 7 august 1974 s-a născut **Valentin Mic**
- 10 august 1943 s-a născut **Ivo Muncian (Ivan Muntean)**
- 18 august 1950 s-a născut **Baltazar Waitz**
- 12 august 1946 s-a născut **Tatiana Flondor Arieșanu**
- 15 august 1942 s-a născut **Horst Fassel**
- 17 august 1949 s-a născut **Ana Pop Sârbu**
- 23 august 1938 s-a născut **Dușan Petrovici**
- 25 august 1955 s-a născut **Ilie Chelaru**
- 26 august 1946 s-a născut **Vasile Bogdan**
- 26 august 1960 s-a născut **Nicu Ciobanu**

Fake-ul, de la știință la muzică

Mădălin BUNOIU

Fake-ul, în varii forme și ipostaze, a existat probabil dintotdeauna. Nu fac acum un exercițiu de imaginațieducându-mă în preistorie sau antichitate sau chiar mai devreme, în Evul Mediu: mă opresc de-a dreptul la începuturile anilor '90, atunci când, dintr-o dată, în societatea românească am fost asaltați de Pumas/ Puna vs Puma, Adibas/ Abidas vs Adidas, Channel vs Chanel etc. M-am străduit să-mi amintesc dacă a existat un moment anume când cuvântul *fake*, și mai apoi noțiunea de *fake news*, au pătruns în limbajul cotidian. Nu am detectat un astfel de moment, deoarece limba și limbajul sunt vii, dinamice și cu siguranță este greu de reperat un moment anume în care un cuvânt sau o noțiune își fac intrarea în vocabular. Chiar dacă noțiunea de *fake news* („știri false”) pare să fi explodat, regăsind-o zilnic în comunicarea media, ea nu este conceptualizată și însușită aproape deloc de sistemul de educație. Cu siguranță se regăsește, dar sporadic, în câteva discipline de la facultăți de profil – jurnalism, comunicare, științe politice, poate drept, dar nu se regăsește în învățământul de bază, cel preuniversitar.

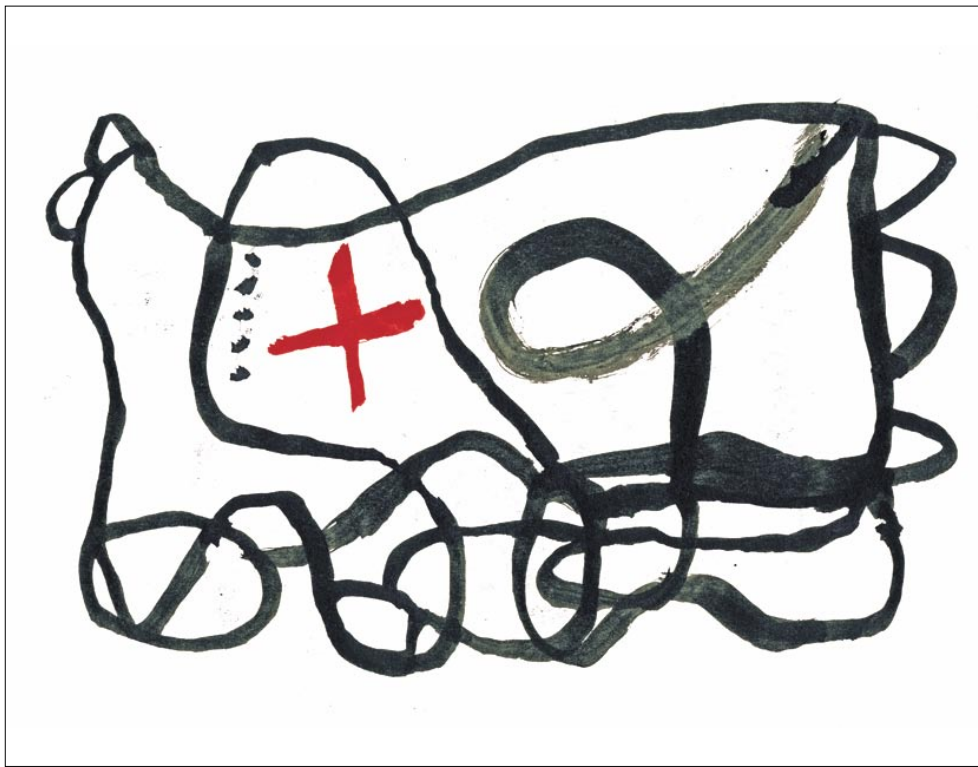
Un studiu recent¹ publicat într-o revistă de specialitate – *Journal of Research in International Education* — scoate în evidență faptul că eficacitatea gândirii critice și competențele transversale sunt extrem de utile în perceperea, identificarea și respingerea *fake news*. De altfel, inclusiv specialiștii care gestionează testările PISA au introdus în acest tip de testare indicatori care să urmărească modul în care elevii știu să distingă aceste noțiuni. Quo vadis România? Răspunsul este ușor de intuit ... Cu un sistem educațional inert, după chipul și asemănarea întregului sector public, cu dirigenți care ei înșiși înregistrează slăbiciuni profesionale semnificative, cu un curriculum care nu a făcut altceva decât să răspundă intereselor politice și sindicale de moment, este greu de crezut că societatea românească are vreo șansă să facă față unui val tot mai mare și mai agresiv al acțiunii *fake news*. Inițiativele bune vin tot dinspre organizațiile non-guvernamentale sau din mediul universitar, existând în acest moment în Parlamentul României și un proiect de lege care vizează introducerea în curricula școlară a unei discipline care să abordeze, în detaliu, acest subiect.

West Summer University² este un proiect, aflat la a 9-a ediție, derulat de către OSUT (organizația Studenților din Universitatea de Vest din Timișoara) cu sprijinul UVT. Ultimele ediții au fost finanțate și prin proiectul ROSE putând astfel să se adreseze unui număr mare de elevi de clasa a XI-a, peste 300 de tineri fiind prezenți la începutul lunii august în Timișoara, la această școală de vară. Având în vedere cele expuse

mai sus despre fenomenul *fake news*, mi-am propus să-l abordez alături de elevi, dintr-o perspectivă mai specifică, și anume *Fake News in Science*. Din nefericire, materialele abundă, iar dorința de senzational și nepriceperea celor care scriu știri cu conotație științifică sunt principalele surse ale acestei abundențe. De la dispariția planetei în anul 2012 la motoare antigraționale, de la zodiac sofisticate la echipamente care asigură necesarul energetic al planetei fără a consuma nicio resursă, de la uriașii de la Roșia Montană și câmpurile energetice din Bucegi la Pământul Plat și dispariția dinozaurilor, de la dispozitivele, echipamentele și mașinile care ne transferă în viitor la Poarta spre Rai și multe, multe altele, toate aceste exemple sunt expresia nu doar a unui ridicat grad de analfabetism științific, dar și a generării de confuzie și senzational via *fake news*.

Este important de precizat faptul că frecvența acestor știri în media din România este mult mai mare decât în media internațională, acolo unde formatorii de opinie în domeniul științific au pregătire specifică, se specializează și participă la evenimente și reuniuni unde se pun la punct cu tot ce este nou în știință. M-am bucurat să constat că, puși într-un context de inducere a unui conflict cognitiv, într-un cadru de dezbateri și dialog, elevii au fost foarte receptivi, au emis păreri și puncte de vedere, au adus exemple suplimentare, și-au pus problema identificării surselor de informație, a verificării acestora și a filtrării informației cu vădit caracter senzational. Această experiență mă provoacă să dezvolt această serie de conferințe atât pentru elevi, cât și pentru studenți sau chiar pentru cadrele didactice care predau în învățământul preuniversitar, pentru ca mai apoi aceste noțiuni să fie transpuse în curricula școlară.

Tot în această lună am trăit și experiența unui fenomen ce capătă o amploare tot mai mare în România – festivalurile de muzică. După 5 ani am revenit la festivalul Untold, festival ce se desfășoară la Cluj Napoca și care aduce acestui oraș nu doar beneficii materiale și de imagine, dar și o vibrație (un *vibe*, cum spun tinerii) aparte, un spirit tineresc ce-i molipsește pe toți cei prezenți. Fără a intra în detalii, totul poate fi descris la superlativ: organizare, simț civic și etic al participanților, calitatea protagoniștilor și a muzicii furnizate de aceștia. Siguranța tinerilor este prioritară: toți minorii intră printr-un spațiu distinct, trebuie să prezinte procurile și acordurile părinților, brățările lor nu le permit achiziția de băuturi alcoolice etc. La câteva zile după experiența Untold am trăit și experiența Revolution, un festival cu mai mult sau mai puțin același gen de muzică, desfășurat la Timișoara. Nu analizez calitatea actualui muzical, diferența este atât de mare, încât o comparație nu își are sensul. Ce m-a surprins total neplăcut este faptul că nu am sesizat nicio preocupare specifică pentru adolescenți. Peste 50% dintre

participanți erau minori, mulți cu vârste între 12 și 16 ani, și nimic din prevenția de la Untold nu era prezentă și aici.

Știu că deranjează comparația Oradea, Cluj-Napoca vs Timișoara, dar fiecare zi care trece nu face decât să adâncească diferențele. *Fake news?*

¹ Shane Horn, Koen Veermans, *Critical thinking efficacy and transfer skills defend against 'fake news' at an international school in Finland*, Journal of Research in International Education 2019, Vol. 18(1) 23–41

² <https://osut.ro/proiecte/wsu/>

Setea de adevăr

Vladimir TISMĂNEANU

Liviu Ciulei a trecut în lumea celor drepti în toamna lui 2011. Este bine să ne reamintim cine a fost și ce a simbolizat el ca artist, ca intelectual și ca om. Lucrul este cu deosebire important când, de pildă, se ridică statui unor regizori care au pactizat zelos cu dictatura comunistă. Liviu Ciulei a reprezentat demnitatea culturii române, deci opusul a ceea ce-a întrușipat Sergiu Nicolaescu, regizorul de partid și de stat în vremurile comunismului dinastic. Ciulei a refuzat să-și vândă sufletul lui Mefisto. Când se vorbește despre pustiul cultural creat de comunism, este bine să ne amintim că au existat oaze de rezistență, că grație unor intelectuali care au rămas devotați valorilor spiritului s-a putut respira sub gheață. Teatrul a fost una din aceste zone, mai ales după 1960.

Liviu Ciulei, personalitate tutelară a filmului și teatrului românesc, cel care, pe bună dreptate, a fost numit artistul total, s-a stins din viață în 24 octombrie 2011, fără a genera cascadele de omagii rezervate câte unui trâmbiș al dictaturii. Generația mea a putut să se bucure de spectacolele regizate de acest artist genial (folosesc termenul cu deplină responsabilitate). Am învățat, grație lui, cum tăcerile pot deveni strigăte, cum liniștea aparentă poate ascunde revoltă și sete de adevăr. Aș aminti și filmele lui Ciulei, între care capodopera *Pădurea spânzuraților*, un efort estetic comparabil cu cele ale unor Andrei Tarkovski (1932—1986), Jerzy Kawalerowicz (1922—2007) ori Miklós Jancsó (1921—2014). Fără Ciulei, nu-l putem înțelege nici pe Lucian Pintilie. Fără Lucian Pintilie, nu putem înțelege „noul val” din filmul românesc.

A fost un magistrat, a încurajat tinerii regizori ca nimeni altcineva, a deschis noi drumuri în teatru, deopotrivă în Europa și în Statele Unite. În anii comunismului, spectacolele Teatrului Municipal erau sărbători ale spiritului. Nu e vorba doar de Ciulei, ci și de Radu Penciulescu (n. 1930), David Esrig (n. 1935) și alți regizori care au refuzat să îngenuncheze. În consens cu Jan Kott, Ciulei și școala sa au făcut din Shakespeare contemporanul nostru. La fel din Buchner, Ibsen, Tennessee Williams și alți mari dramaturgi. Reiau aici un fragment din superbul omagiu adus lui de către marele regizor Andrei Șerban, profesor la Universitatea Columbia, în excelenta revistă clujeană *Apostrof*. Un text tulburător, de o solemnă frumusețe, al cărui final vorbește neliștitor despre timpurile pe care le-am trăit:

„Scriu aceste rânduri în special pentru cei tineri care nu știu cine a fost Liviu Ciulei. Pentru cei ca mine, care l-au întâlnit la vârsta când aveam cel mai mult nevoie de inspirație, Ciulei a fost un adevărat deschizător de drum. Călăuzele adevărate sunt azi din ce în ce mai rare. Cei care pretind că știu ar trebui să învețe de la acest mare om modest, care într-adevăr ȘTIA. Cine a fost Liviu Ciulei? Un temperament vulcanic, din aceeași ligă cu Orson Welles; a fost ca și el: prea mare pentru timpul în care a trăit. Când s-a reîntors chipurile *acasă*, România se schimbase. Omul nobil nu s-a mai regăsit în mitocănia și confuzia generală, artistul riguros și clasic se simțea alienat de așa-zisul teatru modern și mediocru, lipsit de idealuri. Îl observam pierdut, simțeam că nu i se mai arăta respectul pe care îl merita, nu mai era privit ca pe vremuri. La înmormântarea lui Ciulei a fost foarte puțină lume, în jur de 20 de persoane. În contrast cu circul zgomotos și patetic când sicriul unui actor popular e invadat de o masă de curioși veniți la înmormântare ca la un spectacol, cum se cam obișnuiește acum în România, ceremonia lui Ciulei a fost demnă și nobilă, așa cum i-a fost și viața. A plecat discret și aproape neobservat, ca Ariel”.

15

scienza nova

Orizont brazilian (2)

Cristina CHEVEREȘAN

INHOTIM: artă și natură

Cu acordul meu prealabil (și încântarea aferentă!), miercurea e declarată de către gazde zi de excursie culturală în aer liber! O dată pe săptămână, porțile sunt larg deschise la INHOTIM, o combinație inedită de muzeu de artă contemporană și grădină botanică ce acoperă mai mult de 20 km² în porțiunea deluroasă din Brumadinho, locul tragediei miniere din ianuarie anul acesta. Din fericire, superbul parc ce atrage vizitatori din întreaga Brazilie, situat la înălțime, nu a fost direct afectat de dezastru. Deși s-au prăbușit șosele suspendate și va dura mult până zona își va reveni, drumurile laterale ne permit accesul, chiar dacă dificil, într-un paradis natural greu de imaginat, în ciuda lecturilor extinse. Traversăm râul încă ruginiu intens, printre ofrande, flori, lumânări, afișe cu „Vale Assassina” și „Nao foi acidente”, ce solicită imperativ pedepsirea vinovaților de pierderea atâtor vieți și distrugerea atâtor familii. Gândul la ce s-a întâmplat și re-

ai vrea să descoperi, printre ochiuri de lac, punți suspendate, bazine și sere, către inima verde a locului: impunătorul Tamboril, copac ramificat cu o vechime de aproape un veac, simbol al parcului, primitor cu vizitatorii pe care-i îmbie la o sesiune foto de efect.

Mobilierul de lemn, sculptat din trunchiuri de arbori, se regăsește la tot pasul - în preajma lucrărilor expuse, în luminișuri, pe maluri sau printre miile de soiuri de palmieri -, încurajând visarea cu ochii deschiși, în armonie perfectă cu mediul ce nu încetează să te uluiască. Un calm desăvârșit domină peisajul desprins parcă de realitatea imediată, singurele zgomote aparținând curioșilor răzleți, păsărilor ce se bucură de o împărăție proprie și mașinuțelor de golf ce conectează diferitele porțiuni ale unei hărți inepuizabile într-o zi (unele se află, momentan, în renovare. Sunt 28 de grade sub cerul fără pată, dar aici se apropie... iarna!) Pavilionul orhideelor pare vrăjit, delicatețea florilor completând giganticul tablou în nenumărate culori pe care îl străbați fără cuvinte. Pavilioanele expoziționale, frescele, labirintul de oglinzi sau telescopul ce îți poate apropia orice curiozitate se pierd în grandoarea

locale de calitate (zona nu excelează în promovare, deși are, evident, mai multe de oferit decât pare a crede). „Os seres humanos nao dominam o universo. Somos passageiros temporarios”: e unul dintre textele galeriei dedicate istoriei sclaviei braziliene, ce ne urmăresc, în timp ce acorduri de jazz de la concertul în pregătire ne acompaniază retragerea după încă o zi plină de amintiri.

Ecouri ale istoriei. În campus.

A doua zi plină la UFMG. Deși întâlnirea cu studenții e programată doar pentru ora 14, prefer să plec către campus din timp și să îmi dedic dimineața luării pulsului vieții universitare locale. După un tur al clădirilor celor mai reprezentative din punct de vedere administrativ și arhitectural (am menționat, oare, că e vorba de cea mai mare universitate federală din Brazilia, fondată în 1927?) și fotografiile-standard la monumentul-mascotă al campusului din Pampulha, mă las cucerită de târgul de carte universitară ce se desfășoară zilele acestea - norocul meu! - în piațeta circulară ce servește drept centru al vieții sociale studențești. Praca de Servicos adună, la propriu, laolaltă toate utilitățile - bănci, magazine, restaurante, spații de recreere -, iar acum e invadată de standuri ale editurilor academice braziliene. Lume multă, forfotă, înghesuală la reduceri. Privesc cu un amestec de neîncredere, tristețe, jind și gelozie amicală multitudinea de volume din cele mai diverse domenii, ce se revărsă de pe tarabele improvizate, dar încercate până la refuz. Mi se par incredibile cantitatea și calitatea ofertei, colecțiile cu aspect grafic de invidiat ce inundă spațiul rezervat, accesul aparent nelimitat la traduceri (nimic nu pare a fi de negăsit în portugheză, motiv de frustrare pentru mine, insuficient pregătită lingvistic, dar și de profund respect pentru industria autohtonă a cărții).

Întru mai bun exercițiu ulterior, din curiozitate și respect pentru ospitalitatea de care mă bucur, nu ratez un manual de portugheză braziliană (*Terra Brasil. Curso de lingua e cultura*), ce va face lungul drum spre casă alături de mine. Îl iau în amfiteatrul în care vorbesc, cu exemple și proiecții video, despre cazurile reale din istoria sudului american care au inspirat-o pe Harper Lee în scrierea unuia dintre cele mai îndrăgite și emoționante romane americane ale secolului XX și nu numai, *Să ucizi o pasăre cântătoare*. Nu ne ferim de realități incomode și dialogul continuă, ca la prima întâlnire, mult după timpul alocat, acoperind subiecte ce țin, evident, de rasism, sclavagism, discriminare, dar și de educație, cultură, bune practici și exemplu personal, valori individuale și comunitare, toate acele elemente inefabile ce reușesc, prin literatură, să spargă zidurile artificiale ale prejudecăților de tot soiul. Aerul condiționat asigură, de astă dată, o răcoare plăcută, dar între noi, câteva zeci de oameni de pe continente diferite, vibrează căldura unei înțelegeri aparte. Masteranzii, doctoranzii și asistenții de aici ar vrea să ne revedem la Timișoara. Mare plăcere mi-ar face să le întorc favorul și să-i primesc cât de curând!

Oboseala își spune cuvântul la întoarcerea la hotel... dar e seara lungă a muzeelor din BH și alta nu mai avem,

deci maratonul trebuie să continue! Întotdeauna ne promitem o (eternă?) întoarcere la locurile de care ne legăm, dar de câte ori ajunge să se și întâmple? Ce e sigur, e sigur! Primul pe listă e mult-lăudatul Memorial Minas Gerais Vale, dedicat patrimoniului cultural și istoric minier. Amicii noștri se tem că ar putea fi închis, din cauza tragediei ce a implicat compania-sponsor. Într-adevăr, fațada clădirii din Praca do Liberdade e total lipsită de obișnuitele bannere și afișe care acoperă celelalte muzee, dar e deschis și nu ne ia mult timp pentru a înțelege de ce s-a instalat confortabil în topul preferințelor celor ce frecventează acest tip de atracții. Conceput drept spațiu experimental, se învârtă în jurul ideii de interactivitate și reușește să transforme informații și imagini aparent banale în experiențe antrenante. Fiecare sală îți vorbește în felul său anume. Trei etaje și mai bine de treizeci de încăperi te poartă prin timp cu ajutorul tehnologiei.

Exponatele se ascund în spatele unor uși ce îți dau nenumărate opțiuni de deschidere, se rotesc, înclină sau rostogolesc. Chipuri schimbătoare, proiectate pe sculpturi concepute anume, îți istorisesc povești despre oameni și munca lor, iar un *cyber-space* cu locuri individuale îți permite să alegi dintr-o sumedenie de documentare despre viața în Brazilia trecutului, prezentului și viitorului și să rămâi oricât timp poți dedica explorării virtuale. Picturile rupestre ale zonei sunt reconstituite în atmosfera unei grote; hărți uriașe, presărate cu fotografii în relief, acoperă zidurile secțiunii dedicate geografiei statului. Satele regiunii și se înfățișează prin intermediul unor miniaturi luminate, ce parcurg toate momentele zilei, în vreme ce fermele pot fi vizitate în spații ce le reconstituie în cel mai mic detaliu al existenței rurale. Familiile din Minas te scrutează de pe pereții cu poteci întortocheate, din care se desprind pentru a te studia mai bine și, dacă excursia semi-virtuală te-a epuizat, te poți relaxa într-o sală de operă îmbrăcată în catifea roșie, care o copiază pe cea din Ouro Preto, orașelul cu adânci rădăcini în tradiția locală, pe care-l vom vizita poimăine. Pe scurt, un rai al creativității și memoriei în care ai putea petrece liniștit o săptămână fără să te plictisești!

Cu convingerea că nu ne mai poate surprinde nimic, ne mutăm în clădirea rozalie de lângă: MM Gerda, muzeul minelor și metalului, în nici un caz vreun subiect de studiu care mi s-ar părea, de regulă, pasionant. Greșit, din nou: cineva cu siguranță știe ce face în administrarea acestor muzee! Vitrinele originale iluminate, cu minerale și pietre prețioase, prelucrate sau nu, îți iau ochii, la fel și ecranele de varii dimensiuni prin care îți se face instructajul în ce privește istoria oțelului, de exemplu. Un caleidoscop cu raze orizontale, albastrui, te invită să îl calci la propriu în picioare și să privești prin alte raze, oblice, care se dovedesc a fi telescoape ce îți apropie exemplare unice de rocă. Bogăția de nuanțe te face să visezi la bijuterii fantastice... pe care le vei și vedea în realitate puțin mai târziu. Sala mirajelor folosește iluziile optice pentru a face să plutească, inefabil, prin aer, bucăți de minereu plasate, de fapt, cumini, sub sticlă.

O sculptură-gigant de metal se

globe-trotter

alizarea că noroiul cleios păstrează încă, ale sale pentru totdeauna, cadavrele pe care și le-a însușit sunt greu de suportat, ca și revelațiile obligatorii despre efectele devastatoare ale corupției - oriunde ar lovi ea.

Odată pătrunse pe aparent interminabila proprietate, un altfel de sentiment ne ia în stăpânire: cândva privată, deschisă de magnatul explorărilor miniere, Bernardo Paz, publicului iubitor de artă și natură deopotrivă în 2006, s-a clasat de mai multe ori printre muzeele de elită ale lumii, deși nu pare a avea nimic în comun cu imaginea-cliseu a unei asemenea instituții. După cum vedem în cele câteva ore de admirație neconținută, pe bună dreptate! Parte rezervație de patrimoniu, parte spațiu cvasi-nelimitat de creație și expunere pentru artiștii momentului, vastul și atent-întreținutul areal uimește prin diversitatea operelor pe care le inspiră și, mai mult, prin teritoriul fabulos ce lasă să se dezvolte specii de plante rar întâlnite altundeva, peste cinci mii la cel mai recent inventar. Alei pietruite te poartă în orice direcție

unei naturi respectate, conservate, adorate. Ne luăm rămas bun cu o porție de acai: explozie de antioxidanți, fruct-minune ce creează dependență de gustul ușor ciocolatiu.

Pe drumul înapoi spre Belo Horizonte, greu ni se estompează pe retină privilegiile de o frumusețe ireală. Ne mai rămâne la dispoziție un final de după-amiază, pe care-l umplem cu un alt gen de imersiune culturală: într-una dintre clădirile din anii 1930 ce flanchează Praca do Liberdade funcționează Centro Cultural Banco do Brasil, deschis în 2013 drept scenă de prim-rang pentru expoziții, concerte, reprezentații teatrale. Cele șase etaje se înscriu printre destinațiile favorite ale vizitatorilor, fie ei interesați de cele mai noi experimente artistice (colindăm prin sălile dedicate chinezului Ai Weiwei, atracția momentului, descoperit de noi anul trecut la MUCEM, Marsilia), fie atrași de posibilitățile de socializare elegantă oferite de cafeneaua și restaurantul din curtea interioară. Personal, ne fascinează librăria în care găsim, în sfârșit, albume

unduește de-a lungul unei săli întregi, alungite, reflectându-ți imaginea în ferlurite moduri, în vreme ce un scanner asemănător celor de aeroport îți descompune în fracțiuni de grame cantitatea de metale din corp. O mare de tuburi suspendate, asemănătoare unei orgi mobile, proiectează cu litere luminoase pe podele elementele chimice printre care te poți plimba în voie... și câte și mai câte alte invenții care îți captivează mintea nepregătită pentru o asemenea manieră de prezentare. Din nou, încântare, în timp ce pășim în aerul cald al unei seri ce a transformat Praca do Liberdade într-un teritoriu magic. Foișorul luminat se proiectează pe fundalul fluidei capodopere a lui Niemeyer, coroanele palmierilor aruncă mănunchiuri de artificii verde-fosforescent pe bolta întunecată de acum, fântânile arteziene își schimbă culorile, într-un festival al simplei bucurii de a fi în viață, fără nicio ocazie specială sau celebrare anume. N-am rămas niciodată în oraș atât de târziu, dar pericolele ne ocolesc. Rămâne lumina.

Ate mais, BH!

Ultima zi întreagă în Belo Horizonte. Decidem să o începem la Mercado Central, deși nu se află chiar în zona recomandată. E, totuși, relativ aproape, sunt mare amatoare de târguri cu produse locale și, spre bucuria mea, piața la prima oră e lipsită de nebulina ce-o va cuprinde către prânz. Negustorii de tot felul încă își deschid tacticos tarabele și aranjează mărfurile când ajungem și încercăm de zor, nu întotdeauna cu succes, să nu ne pierdem pe aleile labirintice din interiorul structurii circulare. Experiența e unică! Dacă ar fi să petrec o perioadă pe cont propriu în BH, fără graba inerentă de a vedea și face cât mai multe lucruri, cu siguranță de aici aș începe instalarea. Brânzeturile descoperite la hotel pălesc prin comparație cu nesfârșitele sortimente ce tronează în propriile mici imperii. Nu se amestecă mezelurile cu dulciurile, fructele cu patiseria: fiecare își are propriul domeniu, pe care se revarsă din belșug. Condimente, ceaiuri, cafele, ciocolată adunată în figurine dintre cele mai amuzante (câștigă, de departe, cei trei bebeluși ce se învârt în suporturi, cu giumbușlucuri și strâmbături amuzante, în vitrina unei cofetării): le-aș gusta pe toate, dar timp nu mai e, iar restricțiile liniilor aeriene mă descurajează să le iau cu mine.

Un loc aparte îl ocupă magazinele de băuturi, în care cachaca, celebra țără din trestie de zahăr, e regină indiscutabilă. Ingredient de bază pentru delicioasa caipirinha, simplă sau cu arome, „deschizătoarea de inimi”, cum o mai alintă localnicii, e suverană printre zeci de alte tipuri de licori, în special lichioruri din toate fructele imaginabile. Evident, comercianții oferă produse spre degustare, astfel că o raită prin magazinele de profil îți asigură fără dubii buna-dispoziție (și regretul de a nu putea profita pe îndelete). Secțiunea de artizanat are, și ea, câte ceva pentru fiecare: de la împletituri din frunze, pălării și obiecte de gospodărie până la bijuterii din pietrele semi-prețioase specifice zonei, pielărie, mic mobilier și suvenirurile tipic turistice, greu de găsit în alte părți ale unui oraș plăcut, dar neconsiderat neapărat o atracție de top. Ne e dificil să ne desprindem; presimt că vom mai

trage o fugă până aici înaintea deplasării spre avion! Mai avem, totuși, un obiectiv amânat doar, nu anulat.

În altă zonă a orașului, mai animată de populația locală și, ca atare, considerată mai nesigură (asistăm chiar la închiderea unei artere de circulație și la o acțiune de percheziție a poliției, cu multe mașini), se află Muzeul de Arte și Meserii, cel la care nu mai ajunsesem deunăzi. Mult mai familiarizate cu geografia locului, ne aventurăm și îl localizăm fără probleme. Aflăm, astfel, că e organizat în galerii dispuse de o parte și de alta a gării în uz, trecerea între ele făcându-se printr-un pasaj subteran. Mândre de dotările instituției, cele două doamne de la intrare ne abordează alternativ, aducându-ne, pe rând, un ghid audio, căștile și instrucțiunile aferente. Se pare că e o zi dedicată activităților educative la școlile din zonă: pentru prima dată ne strecurăm printre grupuri fremătânde de copii și adolescenți, adunate în jurul instructorilor care se străduiesc să-i disciplineze și informeze simultan. Ce bine că nu suntem în locul lor! Asemenea clădirilor din Praca do Liberdade, gara din piața Rui Barbosa impresionează prin stil și detalii, istoria ei zbuciumată începând din anii 1890, iar interiorul cu marmură, arcade, coloane și terase arătând mai degrabă a conac colonial decât a sediu feroviar.

Despre secolele de dominație portugheză vorbesc, de altfel, de la sine exponatele (toate cu plăcuțe bilingve și explicații în Braille)! Nu-mi pot stăpâni o exclamație de uimire când, la vederea unei balanțe enorme, presupun că era pentru vite, dar aflu din explicație că, datând din 1767, era folosită la fermele regale pentru cântărirea sclavilor scoși la vânzare. Mă scutur ca de un vis urât, nevrând să mă gândesc la inventivitatea cruzimii umane, deși contextele cotidiene nu ne scutesc nici astăzi de exemple. Cărute și trăsură, șei și samare, unelte puzderie, costume populare și de lux, roți dințate, pietre de moară, războaie de țesut, cuhnii și spișerii reconstituite, alambicuri și ceaune, dantelării și calapoade de lemn, foale și lămpașe, totemuri și canoe, toate te poartă prin evoluția unei civilizații pe cât de particulare emisferei, pe atât de recognoscibile călătorului cu gândul sau cu fapta, cititorului și cercetătorului de cursă lungă. Ne croim drum prin mulțimea agitată spre „casă”, printre manifestații stradale și trafic de varii chestiuni neidentificate (mai bine!) O doamnă în vârstă mă admonestază prin gesturi că mi-am scos câteva secunde aparatul foto din buzunar. „Ce, vreau să mi-l fure?”!, pare a-mi reproșa, îndepărtându-se iritată în timp ce mă scuz, amuzat-recunoscătoare.

Patrimoniu UNESCO. La Ouro Preto

Ca în fiecare dimineață, soarele dă prospețime peisajului urban ce se avântă către cer, iar cele două școli din apropiere sunt asaltate de elevi (da, și ei încep cursurile la 7 dimineața, am constatat-o încă din prima zi!) O boare de nori ascunde vârfurile munților din jur, doar pentru a se risipi puțin mai încolo în bucățele răzlețe de vată de zahăr, ce punctează pe ici, pe colo, un albastru de care ne va fi tare dor. Măine plecăm și parcă ne lipsește deja priveliștea (de) la înălțime, dar azi ne așteaptă ieșirea programată la Ouro Preto! Nu puteam părăsi Minas

Gerais fără să ajungem la giuvaerul baroc fondat în secolul al XVII-lea, inițial denumit Vila Rica, datorită resurselor impresionante de aur și pietre prețioase, capitală a statului mai bine de un secol și jumătate, din 1720 până în 1897, când atent planificatul și mult-mai-întinsul Belo Horizonte îi prelua prerogativele guvernamentale. Andrea și doctoranda care ne însoțește ne povestesc și despre celelalte orașele istorice ale zonei (Dia-

mantina, Tiradentes și Mariana), în timp ce parcurgem un drum pitoresc, printre dealuri verzi. Greu de imaginat că în spatele lor se ascund exploatări și diguri la fel de fragile ca acela din Brumadinho, motiv pentru care se circula lent, alternativ, pe cele două sensuri, de teama vreunei inundații subite și, potențial, catastrofale.

Răspândită pe versanții unei văi prăpăstioase, o adevărată provocare pentru conducătorii auto și amatorii de plimbare deopotrivă, urbea cu străzi pietruite amintește puțin de Sibiu-Sighișoara-Mediaș și, foarte mult, ca aspect, culori, estetică și ornamentație, de patria lusitană de peste Ocean. Descinsă în imediat din plină eră colonială și conservată ca atare, așezarea are un farmec ce te face să uiți de vertij și efortul impus de înclinația străduțelor, și să te preumblî cât te țin picioarele printre bisericile somptuoase, cu interioare extravagante, potrivite statutului unic, de Patrimoniu Mondial. Dacă alambicarea rococo a edificiului dedicat Sf. Francisc de Assisi reflectă geniul mult-celebrat al lui Aleijadinho (porecla prolificului sculptor și arhitect brazilian de secol XVIII Antonio Francisco Lisboa), vizitatorul va fi chiar mai răsfățat decât atât: aproape fiecare arcuire a reliefului pune în evidență o altă operă de artă religioasă (conform mitologiei locale, existau nu doar lăcașuri de cult separate pentru stăpâni și sclavi, ci și pentru albi și negrii care se încadrau în cea de a doua categorie).

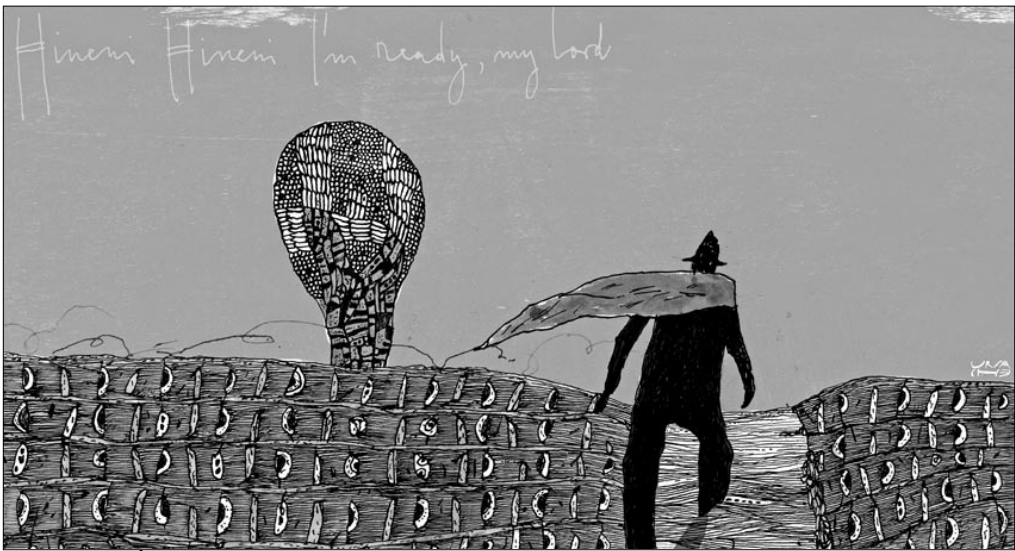
Muzeul care ne atrage atenția este, previzibil, cel al mișcării de independență Inconfidencia care, în 1789, pregăti-se – fără succes – separației brazilieni de o rebeliune după modelul coloniilor nord-americane. Conspiraționiștii inspirați de Revoluția americană visau

la democrație, republică, libertate și educație și proveneau, în majoritate, din mediile intelectuale și culturale, cel mai vocal și celebru fiind, probabil, așa-numitul Tiradentes (poetul brazilian născut în Portugalia, Tomas Antonio Gonzaga). Galeria îi onorează pe cei ce s-au sacrificat de dragul unor idealuri deopotrivă individuale și universal-valabile, atmosfera fiind la fel de sumbră pe cât soarta celor condamnați la moarte

sau exil pentru îndrăzneala de a fi sperat la o viață mai bună. Președintele Getulio Vargas i-a declarat martiri la mijlocul secolului XX, când li s-a decis repatrierea rămășițelor din Africa, unde fuseseră trimise de coloniștii ultragiați, și înhumarea lor în panteonul muzeului, unde li se aduc omagii până în ziua de astăzi. După incursiunea apăsătoare în negurile unei istorii tragice, revenim la cotidian, umplându-ne privirile de pitorescul căsuțelor colorate ce flanchează labirintul stradal cu sușuri și coborâșuri.

Facem un scurt popas în târgul de artizanat local, unde, aflăm, totul e de cel puțin cinci ori mai ieftin ca la Rio (ceea ce vom avea ocazia să și descoperim în curând). Lipsa de timp (necesar pentru a tria nenumăratele mici sculpturi și picturi care alcătuiesc, preponderent, oferta artiștilor locali) și de spațiu în bagaje (ne rămâne sufletul la minunatele cutii de piatră migălos ornamentată, superbe, dar imposibil de grele pentru călătoria cu avionul) ne obligă să plecăm cu mâna aproape goală și un sentiment pronunțat al vinovăției față de oamenii talentați care își vând munca pe sume insignifiante, în minunatul centru al bogățiilor de odinioară. În după-amiaza aurie, parcurgem cei aproximativ o sută de kilometri înapoi către BH, cuprinse de inevitabile nostalgii. Vom admira un ultim apus de pe balconul nostru suspendat deasupra bulevardelor pline de viață, ne vom întipări în minte ilustratele de neșters al unei expediții inedite, ne vom aranja din nou viața, îmbogățită, în valize, și ne vom pregăti biletele pentru autobuzul care, după ultima cură matinală de sucuri exotice, ne va purta spre aeroport. Oscilăm între tristețea despărțirii de oameni (prieteni, de acum!) și locuri și nerăbdare: urmează o nouă etapă a aventurii!

Orizont brazilian (2)

18

Henteșul pleacă seara

Daniel VIGHI

Henteșul vine întotdeauna foarte de dimineața în crugul nopții vine și este ger când vine crapă lemnele obrajii ard degetele se umflă și se lipesc de fierul rece al cuțitelor pe care le folosim când vine henteșul care se cheamă chițu Titu și mie pe cuvânt de onoare că nu-mi place când vine și de ce vine el chițu Titu cu geanta lui din mușama crăpată în care ține pentru folosință cuțitul lung și subțire pentru înjunghiere apoi cel scurt și lat pentru operațiunea de scoatere a mațelor în troaca pe care cutare din casă o ține la curul porcului și el cu pricepere ca un chirurg de la județean scoate ficatul scoate rinichii apoi cu grijă și îndemânare mațele groase le scoate aburinde mațele subțiri și ele mirosind a căcat de porc inima și plămânii îi scoate aburind și-i pune henteșul chițu Titu pe fiecare în oala stabilită din vreme ce să-mi placă la asemenea orori chit că socru-meu uica Nică de la SMT Jebel a încercat câțiva ani să mă instruiască ei o să moară pe rând cândva el și fratele lui chițu Titu care este henteșul șef chirurgul priceput ei o să moară și eu o să rămân după ei să continui acțiunea asta și ce contează că sunt totuși profesor scriitor al generației mele pentru ei asta nu înseamnă mai nimic porcul trebuie tăiat înjunghiat cu pricepere trebuie scos din cocină într-o larmă dată dracului zbiară porcul ca trâmbițele Ierihonului așa țipete dă el în dimineața de iarnă în săptămâna de dinaintea Crăciunului când trâmbițe asemenea răsună peste tot prin comuna Parța județul Timiș așa că nimic chiar nimic nu are nici o importanță nici faptul că eu aș fi niscaiva intelectual și de ce mama dracului să fac eu asemenea porcării cu porcul dar nici nu pot să zic altfel un angrenaj de deasupra mea peste mine o plasă socială sătească în care muierile casei spală mațele fierb în oale mari apă pentru ca uinița slabă și foarte la locul ei extrem de la locul ei merge cu ligheanul cu mațe în grădină și cu mișcări seculare toarnă apă caldă din vadra de plastic în mațe pentru ca fecalele să poate să fie slobozite printr-o ultimă și definitivă defecare în pământul înghețat al grădinii și ea cu mișcări pricepute spală mațele lungi ca firul de electrică pe care îl întindem spre seară sub șopronul unde fierb cartaboșii și sângereții porcului în ceanul mare din tuci zidit cu grijă în cuptorul de afară

pune pe foc Dane îmi zice chițu Titu nu lăsa focul să scadă așa îmi spune pe când seara de iarnă năvălește peste noi și becul electric proptit în grinda șopronului ne învăluie în lumina lui galben-pai numai că scuzele mele nu acum îmi zice el așa ci la vremea prânzului când în același ceain am pus spre fierbere capul tăiat al porcului ca al sfântului Ioan Botezătorul la cererea Irodiadei și plămânii și ficatul și bobricii care sunt ceva ce nu știu ce draci ar fi poate rinichii poate coaiele poate alte cele ascunse prin fostul porc și chițu îmi zice nu lăsa Dane focul dar acum este seară frigul se întetește soarele s-a lăsat peste grădina din dos a popii Dorel și focul trebuie să fie moale nu mai băga Dane îmi spune chițu să nu se spargă cartaboșii apa din ceain este foarte unsă cartaboșii și sângereții stau acolo în zama fierbinte și dacă focul nu este domol ca amurgul de dincolo de grădina popii se sparg pocnesc și toată munca se duce dracului de aceea am grijă am primit și o andrea lungă cu care babi ștopălește ștrimfii de lână ai familiei și cu andreaua aceea împung cartaboșii ca nu cumva să explodeze de prea multă presiune care se adună dă și cu apă rece Dane îmi spune chițu unde vezi că dă în clocot apa opăcește-o zice și eu așa fac și pereții bucătăriei de vară și cei ai șopronului hainele lumea cerul totul absolut totul este uns miroase a rahat de porc a jumări fripte ficatul și fierea mi se răzvrătesc și ca de fiecare dată când ajung acasă dau în diaree asta mi se întâmplă dar ce contează toate astea a sosit vremea este iarnă peste două săptămâni este Ajunul Crăciunului și henteșul domină situația lumea toată este a lui și noi ne supunem profesori sau tractoriști casieri cărora li se spune căsiri la ceape nane uine babe vecini și moși beutori de bere toți și toate se supun henteșului pînă târziu când seara lasă loc nopții peste grădina cu neauă a popii Dorel și el stăpânul acelor clipe mai marele acelei zile își strânge cuțitele scula pe nume amnar cu care ascute cuțitele mari și mici dar și acelea de la mașina de făcut cârnați și aceea de măcinat carne pe toate le spală cu apă caldă din bucătărie adusă de mama Leana le pune frumos în geanta de mușama crăpată și ziua s-a terminat cerul alunecă în noapte cosmosul își vede ca de obicei de ale lui și noi ca de obicei de ale noastre în saeculum saeculorum cum cântă la nemți la măistorița Horvath sau în veci de veci cum zic la biserică orientalii popii Dorel cu grădina lui de-acum scufundată în noapte.

Balada blândului casap (dacă nu-l punem la socoată și pe agerul socotitor)

Viorel MARINEASA

În amintirea lui Mircea Nedelciu

Nimeni nu se miră cum se oploșiră în miez de Caraș la mangoții grași. Unu-i timișan, altul e jian. Gazda, cărașanu, mai gata e anu de când d-ici se duse, la oraș seduse un pup de minoră. „De mi-i noră asta, ce faci cu nevasta rămasă la vatră cu suflet de piatră?”, mă-sa just observă excesu-i de vervă, „de te faci bigam, adopți un *big* ham, iar la pușcărie nu e ospeție.” Dară timișanu și cu, măre, jianu din zori până-n seară dulce complotară, chiar acționară ca frățâni de cruce pentru a seduce unul pe cea mamă mult prea cărașană ce era vădană, altul, fără frică, chiar pe nevestică, ce-i lăsată-acasă (neglijență crasă!). Cei doi, *vinituri* cu instinct de furi, peste-averi s-așază, bunuri devastează, în avut dau iama fără să bagi seama, minte de bărbați porci și rafinați manevrând muiera să-și facă plăcerea, nu cea sexuală, ci de căp'tuială.

Unu-i măcelar, instinct de șîșar, altul e contabil și-ți dă act valabil, pe fond de derută, pe problem-acută, de fapt păgubire fără să ai știre. Acum ca-ută rost la șefu de post, pentru cauze breze să-l capaciteze. Uite că s-au dus colo-n munte sus până la coliba lu moșu Bărliba. Urâte destine! Tăieri clandestine de oi și vițici. Și, plecând de-aici, fac în draci comerț camuflat cu șperț; le crescură coarne tot vânzând la carne, măre-,n tot Carașul. Las că vine nașul! Le crescură dinți până-n Mehedinți. Tare exploatară starea funciară: pe-aci, prin rogoz, nu este colhoz, comunismu-i roz; în mediul silvatic – capital sălbatic, mulți au mori, darace și, cu spor (ptiu, drace!), cazane de țuică. Muică și iar muică! O iau de tot razna, se-ntind pân la Bazna, unde-i carne macră, dar și apă acră de pus pe organe betegi de vădane. Ce mai băi de seară se-ntru-așezară tocmai la coliba lu moșu Bărliba!

Timpul îți rezervă aprig schimb de servă. Cărașan se-ntoarse cu iluzii arse din măreața urbe după multe curbe; bate pe femei, plâng apoi tustrei, iară el se leagă statusul să-l dreagă. De rachiu se-mbibă, urcă la colibă. Cel dintâi remediu – să-i ia cu asediu pe cei aciuăți, deveniți fărtați, coțcari mari și tari. Mînutat tăirăm derivând din Râm, cum îi mai suporți dup-a tale porți? Doamne, ce făcură, ce harababură! Strămoși și străbabe trudit-au ca robi și roabe, până mai ieri fost-au strașnici grăniceri, grăniceri-străjeri, aci, la habsburgi fruntarii, înfruntând cei turci și, nu-i exclus, tătarii. Fiece munte, fiecă vale poartă însemne ancestrale. Și-uite cum au vint (adică: venit) inși ce păcălesc și mint (uz necuvenit), fie-s timișeni, fie că-s jieni, stricând datina, zăconul, măculând vatra, pogonul; cic-un meșter măcelar cu reflexe de șîșar și-un socotitor poltron și curvar ce hoțește la cântar, din mirificul ponor ei clădiră abator, neproteguind șeptelul doar ca să-și urmeze țelul; Macbeth și cu Iago durară un nou Chicago: belitoare, gangstereală fără de nicio fereală.

Deci Cărașan atacă panta spre colibă și urcând năvalnic mânia-și exhibă. Plutonierul Tase, ce ținea de șase, un foc parcă trase, iar ortacii-s prinși în altă secvență, împărțind cu parii sfere d-influență, dar și-ntr-o meschină harță pentru șapte piei și-o scoarță. „Cum, otrepe, vi-s stăpâni p-avera mea din bătrâni?!” Până să zici „pește!”, el acid îi probozește în sintagme pe alese, de pe la oraș culese. Ția uită a lor sfadă ca la el să se repeadă: dă cu băta, cu cuțitul până să-i iei piuitul, ba, dintre carcase de vite și oase, Tase precis împușcase, un glonte-l nimere, iară în cădere Cărașan surpase gardul cel de lemn și-a rămas solemn ca la un consemn, întins în fânețe, ficioru-o mândrețe, pe a lui moșie dusă pe pustie. Miliționerul nu-și dezmente flerul, conchizând tare și în gând: „Știe să se poarte chiar și după moarte”.

Geaba se băgară să îi scoață-afară mulțime de ștabi români și arabi din acest ne-caz: se făcuse caz în lung și în lat; nimic de salvat! Iar astă baladă nu-i simplă șaradă, ci gest de căință pentru-a lumii știință, canon, ispășire, că ne-am cam ieșit din fire. Am colaborat timp îndelungat (dulce împăcare pentru-o cauză mare!), casap timișan & contabil jian, atenți cu temei la stil și idei, iar la vorbitoare strecuram scrisoare prin nepotul nost, care e cam prost, zici că-ntruna doarme după clorofoarme. Semnături confoarme depunem și noi, timișan + jian (fără milițian, care în alt loc stă pân la soroc), semnăm anonim, că de-acum ne știm: Iosâm de Borcan & Ciuci Aristofan.

Iar acel nepot, care-i un netot, fără rost s-exaltă el de cărașan, căci e și jian, și-ndestul de timișan, în dreaptă măsură, fără nicio ură.

Karaoke Adrian BODNARU

Vara asta piciorul tău începe de unde-ncepea, dar se termină repede. Ai fusta mai lungă și tocul mai mic, sau, de când cu operația lui Mick

Jaggermeister, pe cele peste cincizeci și șase de ierburi, prin biblioteci te-ai rugat la bunul Le Petit Robert să-l urce la Billboard o dată pe cer?

Anamneza clipei (8)

Paul Eugen BANGIU

Dacă tot ne gândim la moarte ca la ceva împotriva firii, absurd, fără a mai face trimiteri la filozofii antici, de la Platon încoace, e interesant de văzut/citit, acum, părerea unui scriitor-jurnalist englez, care a încercat, riscant, după experiențe petrecute de el însuși în Himalaya, alături de mari yoghini, de sihaștrii dedicați întru totul spiritului, să apropie raționalismul euro-american de spiritualitatea Orientului, prin punerea la colț a filozofiei raționaliste europene: „Trăim într-o lume practică. Oamenii pot teoretiza cât doresc, dar trebuie să și acționeze, să muncească și să aibă de-a face cu alți oameni. Prin urmare, ne întrebăm dacă această învățătură are vreo influență asupra modului în care trăiesc oamenii pe pământ /.../ Se crede adesea că filozoful întreține o dihotomie nenaturală între viața internă a gândirii și viața externă a acțiunii /.../ Dacă așa-numita filozofie a pierdut contactul cu viața, asta se întâmplă pentru că s-a pierdut ea însăși într-un labirint de cuvinte tehnice lungi sau a fetișizat într-atât subtilitățile logice inteligente, încât și-a uitat fundamentele – faptele umane /.../

Care e sarcina filozofiei? /.../ Cel mai scurt răspuns la toate întrebările e: filozofia autentică le arată oamenilor cum să trăiască /.../ Filozoful specialist merge mai departe decât noi atunci când cere ca **toată** experiența să fie luată drept material de reflecție, ca meditația să se exercite asupra experienței înregii existențe. Dar criticul va întreba: cum este posibil așa ceva, când istoria nu și-a scris ultimul cuvânt, experiența sporește continuu și viața nu ajunge niciodată la sfârșit /.../ Răspunsul e că, așa cum un cerc poate fi lărgit indefinit fără să înceteze să fie un cerc, la fel experiența poate să fie extinsă continuu, fără ca **adevărul** experienței să înceteze să fie adevărat /.../ Or, acel adevăr este ținta finală a filozofului”.

Am dat aceste fragmente din cartea lui Paul Brunton *Învățătura secretă de dincolo de yoga*, publicată în 1941, deci în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, editată de Polirom anul trecut, într-o serie de ediții ale autorului englez apărute în anii de dinainte, dar scrise prin anii 1930. Viziunea de atunci a omului cu studii la Oxford și experiențe în Egipt, prin piramidele de la Gizeh și apoi în India pierdută definitiv de marele imperiu, în timp ce rachetele V1 și V2 concepute de marele Werner von Braun cădeau asupra disperaților londonezi, care se așteptau la orice, dar nu la un atac al Germaniei naziste asupra lor, deși, zic arhivele, ar fi fost avertizați de serviciile secrete ale altora.

Între timp, Orientul a invadat lumea întreagă, cu aceeași disciplină lăudată de autor atunci când scrie despre shintoismul japonez, prezent în mentalitatea generală a niponilor ca orice lucru cu adevărat sacru, în vreme ce sacrul european-american biruitor în lupta sa cu misticii a pus filozofia exact în colțul intuit atunci de Brunton, al sofismelor, al logicii de dragul logicii – or, e imposibil, deși autorul, născut pe la sfârșitul veacului al XIX-lea, a trăit până în 1981, adică suficient de mult pentru a lua cunoștință de teoriile relativității ale lui Einstein, de Planck, Eddington ș.a., dar și de unii dintre mai ciudații săi predecesori europeni, Emerson, Swedenborg sau mai cunoscutul Jakob Böhme, cu viziunile lor, sau încercările rămase până acum doar istorie, de a unifica spiritul cu raționalismul (tendință dusă la extrem în epoca modernă).

Dar flancat, la modul cel mai normal al spiritului omenesc de a se apropia cumva, chiar și prin practici ce n-aveau nimic cu datul lor natural, cu tradițiile lor spirituale precreștine, importate *ex-abrupto* din Orient prin misionarii aceluia sau, indirect, prin confrății jurnalistului Brunton – altminteri bine intenționat în ideea creării „mentalismului”, ce trebuia, ca și la cei amintiți mai înainte, să unifice spiritul cu materia undeva într-un impalpabil interior al omului, nedefinit clar, nici după experiențele și credințele adoptate de autor. Un bun observator al ființei umane în diversele ei ipostaze, de la minusculele grupuri în haine galbene, retrase prin schiturile din Himalaya, fie prin contactul cu asceți solitari, care-și trăiesc în unicitatea ființei lor inexistența, rupți de orice contact cu lumea, fără a o disprețui, așa cum nu poți avea păreri despre ceea ce nu cunoști.

Deși azi abundă, peste tot, tocmai acest tip de intelectuali trecuți prin câte o experiență de viață capabilă să le pună la îndoială toate cunoștințele acumulate în facultăți, masterate, doctorate, și expunându-se ca adevărați prooroci ai vremurilor ce vor veni, ai subtilităților ce scapă marii mase de grăbiți să-și trăiască bucată de existență acordată de cineva la care-i spun în felurite feluri, dar se gândească la Dumnezeu. Doar grecii, pragmatici, le-au zis Parce. Trei. Prima face ghemul, a doua îl ține, iar a treia taie firul vieții... Altceva nu se poate decât în Rai, dar și acolo există riscul ca un bărbat să rămână fără o coastă. Și doare cumplit când se schimbă vremea sau vremurile...

Aș vrea să-l văd pe acest – pot să-i spun, contemporan, de vreme ce eu, la data când trecea spre Nirvana, publicam deja *Sărbătorile*, despre niște oameni din satele izolate de munte, cu obiceiurile lor, cu dramele lor, care habar n-au de Nietzsche, de Herodot (deși el amintea de niște oameni asemănători de prin locurile astea), Hegel, Kant sau Platon, Socrate, Zenon din Elea, cu ciudata lui săgeată care stă nemișcată în timpul zborului – jurnalist-scriitor, ce are azi în urmă o Fundație care să-i perpetueze ideile bune, scrise cursiv, până la ultima, dovedindu-se mai degrabă un bun scriitor, reporter literar decât un deschizător de drum spre ceva ce oricum se va petrece dur, cum au fost cuceririle europene asupra întregii lumi, sau ale barbarilor, mai înainte lor, asupra popoarelor Europei, pus în fața unui calculator și lăsat să rămână trăsnit de câte s-au mai descoperit, aflat, intuit, calculat, văzut de pe pământ sau din spațiu, cu telescoapele-satelit.

Aș vrea să-i aflu părerea măcar despre „teoria corzilor” sau existența găurilor negre” și să-l întreb, așa, stând pe o bancă bătrânească din lemn negeluit, cu spatele reze-mat de un gard tot de lemn și privind spre vârful Țarcu, dacă între toate experiențele trăite de el la 6.000 de metri și ceea ce caută rațiunea biruitoare, la care-și aduce o imensă contribuție, astăzi, tocmai Orientul: „Domnule Brunton, pacea aceas-ta reală în care privim spre un vârf din depărtare, care ni se insinuează în suflet, cotropindu-l cu iluzia infinitului sau măcar a trecătoarei fericiri, are vreo legătură cu CERN-ul, cu bosonul pe care toți îl tot caută și nu-l nimeresc, deși pe hârtie/ tablă el există? Sau totul e doar o ambiție umană, firească, a celor superdeștepți de a afla ceva ce de bună seamă există, dar nu ne schimbă cu nimic starea noastră de acum, de înși ieșiți din timp și spațiu pământesc?”.

Cât despre intuițiile lui privitoare la gândirea filozofică, nu pot spune decât că luciditatea multora depășește cu mult speculațiile celor din veacurile de până la al XIX-lea, reîntorcându-ne însă la anti-chitatea încă incomplet înțeleasă.

Jurnal de familie

Pia BRÎNZEU

12 noiembrie 1946. Luiza Diel, sora bunicului meu matern, e disperată. Acum doi ani s-a dat decretul lege care a desființat Grupul Etnic German și s-au trecut toate bunurile mobile și imobile ale nemților în proprietatea statului român. Deși, după ce Jimbolia a revenit României în 1924, tatăl și fratele ei s-au declarat români pentru a putea practica medicina și deși ea n-a făcut parte din G.E.G., i-au fost luate iugărele de pământ cu ajutorul cărora mai avea câte un câștig pentru traiul zilnic și a fost scoasă din casa în care s-a născut. A fost obligată să se mute în dependențele unde înainte au doar trăit slugile. Fiind casnică, nu are nici pensie, nici vreun alt venit, iar la 54 de ani greu te mai poți angaja atunci când nu ai lucrat niciodată. Mai vinde uneori din aurul ascuns în grădină. Dar este asta o soluție?

Revoltată, Luiza îi scrie avocatului ei, cerând ajutor. Neștiind prea bine românește, îi trebuie un model de scrisoare. Avocatul se conformează și îi trimite o variantă scurtă:

„Subsemnata Luiza Diel, casnică, domiciliată în comuna Jimbolia, prin prezenta cu onoare Vă rog să binevoiți a declara casa mea exceptată de la reforma agrară ne-având un caracter agrar. Menționez încă că nu eram refugiată, că n'am nici soț, nici vreun ascendent sau descendent, precum și că n'am luat parte niciodată la G.E.G., ci am trăit toată viața mea retrasă, ceea ce știe toată comuna, deci nici aceasta nu poate să fie un motiv pentru exproprierea casei mele.

Cu toată stima,
Louise Diel”.

Numele de la început, tipărit la mașina de scris probabil de avocat, e românizat. Cel din semnătură e cel german, așa cum obișnuia mătușa să semneze dintotdeauna.

Correspondența cu avocatul continuă. Luiza e nemulțumită, cererea ei n-a avut nici un efect. Ar trebui ceva mai lung și mai convingător. Va trimite reclamația și la București, unde lucrurile par să se rezolve: de acolo se ordonă Comisiei Județene să cerceteze cazul și să-i facă dreptate. Dar tot degeaba: Comisia Județeană clasează dosarul fără să întreprindă nimic.

O ultimă încercare: un alt memoriu, și mai detaliat, trimis la București.

„Subsemnata Luiza Diel, domiciliată în Jimbolia, Str. Dr. Diel, nr. 1, jud. Timiș-Torontal, respectuos înaintez prezentul

MEMORIU

în care arăt nedreptățile ce mi s-au făcut aplicându-mi greșit legea pentru reforma agrară, expropriindu-mă de 3,3/4 iugăre de pământ.

Subsemnata sunt fiica doctorului Diel, care a fost un mare român în toate manifestările lui, atât în asistența sanitară pe care a dat-o pacienților, cât și în viața socială și politică. Drept recunoștință pentru activitatea lui, s-a ridicat în Jimbolia un monument al lui și s-a dat străzii principale numele său. A murit în anul 1930, lăsându-mi moștenire o casă și 3,3/4 iugăre de pământ, din care am trăit până la expropriere. Sunt necăsătorită și în vârstă, fără nici un ajutor de la nimeni, fără nici un fel de avere; am trăit numai din venitul acestui pământ și locuința pe care mi-a lăsat-o tatăl.

N-am făcut nici un fel de politică și n-am militat în nici un fel de organizație cu caracter fascist, hitlerist sau cu vreo nuanță politică. Toată viața mi-am dus-o cum am putut, în afară de orice frământare sau tendință politică. /.../

Subsemnata nu intru în nici un fel de categorie a aceluia care urmează a fi expropriată după legea de Reformă Agrară. Cred că exproprierea se datorează unui sentiment de nedreptate și a fost făcută într-un scop fraudulos.

În aceste timpuri nu există nici o recunoștință cel puțin față de tatăl meu, doctorul Diel, care a fost un mare român, așa cum am arătat mai sus, și care a fost decorat cu ordinul Steaua României pentru serviciile aduse cetățenilor orașului Jimbolia și țării, iar eu, fiica lui, nu sunt lăsată să trăiesc în casa și în pușinul pământ ce mi-a fost lăsat pentru hrana zilnică. Am reclamat de nenumărate ori în scris nedreptățile ce mi s-au făcut, însă nu s-a luat nici o măsură și nici nu mi s-a răspuns. /.../ Am cerut cel puțin să mi se lase o încăpere în locuința noastră, în care să îmi duc restul vieții și nu numai că nu mi s-a aprobat, dar am fost scoasă cu forța din casă și acum n-am unde locui și nici cu ce mă hrăni, fiind silită să cerșesc.”

Nu știu prea multe despre mătușa Luiza, dar sunt sigură că n-a cerșit. Nici nu s-a angajat la vreo fabrică. A mai trăit încă aproape douăzeci de ani cu banii pe care îi trimitea mama din când în când, vânzând mobilă sau bijuterii și folosind-se de aurul din grădină. Se pare că au fost suficienți...

20

Chiar nu contează

Robert ȘERBAN

Mi-am dorit toată viața să am păr pe piept. Când eram copil, mă uitam cu gura căscată de admirație, pe plajă, la strand sau la mare, la bărbații păroși și eram convins că sub negreala aia cărlionțată și aspră, ca de zale, se ascunde un Hercule. Cine avea așa ceva pe el era invincibil! M-am întrebant dacă tata era astfel, iar răspunsul venea imediat: bineînțeles. Chiar dacă nu îl cunoșteam și nici măcar o singură fotografie a lui nu avea mama. Iar cu ea puteam discuta orice, dar nu despre taică-meu, căruia nici numele nu i-l purtam. Și nici nu i-l știam. Cu delicatețe și abilitate, mama mi-a stins, încet, încet, curiozitatea despre celălalt părinte. Iar la un moment dat, toată lumea a acceptat că nu există. La școală, în catalog, în dreptul numelui tatălui meu era scris *necunoscut*.

Când am intrat în adolescență și-au început să-mi crească tuleiele în barbă, mi-au incolțit și patru fire de păr pe piept. Le priveam zilnic, dimineața și seara, când mă spălam înainte să merg la școală și să mă culc. Le prindeam pe fiecare cu degetele, le țineam drepte, ca să le compar. Era un fel de concurs, care-i mai lung și care crește mai repede. Am rămas cu cele patru vreo doi ani, când, într-o zi, am descoperit, uluit și bucuros, că mai răsărise unul. Apoi, la câteva săptămâni distanță, altul. Peste câteva luni, un al treilea. Dar era evident că nu voi fi un tip păros. Îi vedeam, printre colegi, când jucam fotbal și ne dezbrăcam la bustul gol, pe cei care vor fi bărbații-bărbați. Sufeream din pricina asta. Toți aveau păr pe piept mai mult decât aveam eu. Ca să-mi domolesc frustrarea, m-am apucat de culturism.

Am tras de fiare mai bine de 7 ani, până spre sfârșitul facultății, când am renunțat, deoarece trebuia să pregătesc examenele finale și licența. La sala de forță identificasem patru categorii de inși: ca mine, care aveau doar un smoc de păr pe piept, cei care aveau ceva mai multe, distribuite, oarecum, uniform, apoi, posesorii unor podoabe dese și crețe, niște blănițe ce, uneori, le urcau pe umeri și coborau pe omoplați până, uneori, spre fesieri și, ultimii, spânii. Spânii erau naturali sau epilați. De la un moment dat, numărul epilaților a crescut exponențial, iar explicația era că nu-și puteau etala cum trebuie musculatura și nici participa la concursuri, fiindcă bunul Dumnezeu îi acoperise mult prea generos. Și am văzut cum bărbați splendizi, uriași, au renunțat, de pe-o zi pe alta, la darul primit. Nu-mi venea să cred că, fără să te silească nimeni, accepți suferința smulgerii părului de pe trup și ridicolul să arăți ca un animal belit. Unii se râdeau, le vedeam pe piele micile creștături pe care, din neatenție sau din oboseală, și le făcuseră cu lama sau cu briciul.

Poate că acea resurrecție a spânilor, ce îi cuprinsese pe colegii mei de la sală, m-a determinat, de fapt, să renunț la culturism, nu lipsa timpului. Bărbați, până atunci superbi, arătau, dintr-o dată, ca niște domnițe pline de vene, vinișoare, mușchi și transpirație, cu fețele congestionate de efort și cu ochii ieșiți mai tot timpul din capetele rase și licioase. Ca să ai spor în ridicatul greutăților trebuia să icnești, să faci ca o locomotivă, ba chiar să urlă când simțeau că nu poți duce gantera până sus și că pentru ultimul zvâcnit mai trebuia ceva care să te ajute. Urletele alea mă emoționau, veneau dintr-o lume interioară în care neputința și slăbiciunea erau ucise tot timpul, însă contrastau rizibil cu arătările ce, uneori, nici măcar pe cap nu mai avea niciun fir. Ajunsesem să-mi fac antrenamentele cu ochelarii de soare pe ochi ca să văd cât mai puțin din urâtenia umană ce mă înconjura.

Mă privesc în oglindă. Părul îmi acoperă pieptul. În ultima jumătate de an a crescut mult și des, chiar dacă alb. Îmi vine să zâmbesc: chiar nu contează când și se îndeplinesc dorințele. Pe umeri am mici pete maro. Cele de pe pectorali nu se văd, deși sunt pe-acolo, erau dinainte. Întorc capul. E mama, se uită la mine. Îi zâmbesc.

– Ce faci, mă spionezi?

– Nu.

– Vrei ceva?

– Nu.

– Ai nevoie la baie?

– Nu, nu, doar te priveam. Semeni foarte tare cu taică-tu. Și ai vârsta pe care o avea când l-am întâlnit și te-am făcut pe tine. Ești leit el.

Ca tată. Autobiografeme 3

Radu Pavel GHEO

Ca tată, ajungi să faci o mulțime de treburi care, în timp, și se șterg din minte. Există nenumărate lucruri care altădată mi s-ar fi părut nesemnificative, dar azi nu. Copiilor le tăiem unghiile sistematic, de obicei eu fetei, Alina băiatului, dar ale mele (și ale Alinei) cresc până se rup – iar acum se rup mult mai ușor. Fac duș când apuc, mult mai rar decât pe vremuri, căci există mereu treburi mai urgente decât un vag miros de transpirație. Mă îmbrac cum nimeresc, iar hainele îmi sînt adesea pătate cu mîncare. Aici totuși am avansat mult față de vremea cînd gemenii erau bebeluși și descopeream mereu că am urme de lapte pe tricouri, pe cămăși, pe blugi. Și am scăpat de privirile ciudate de pe stradă, fiindcă nu mai uit, de oboseală, să-mi închei șlițul la pantaloni, ci doar, eventual, să-mi aranjez gulerul hainei, adunat la ceafă. Nici nu se mai întîmplă atît de des să descopăr cu întîrziere că am umblat o jumătate de zi prin oraș cu tricoul întors pe dos. Seara, adică noaptea, cînd casa se liniștește și Alina doarme cu copiii, mă-nînc resturile de la cina lor, fiindcă mă strînge-n spate să arunc mîncarea.

Șiciitoare sînt obsesiile muzicale, pe care oboseala le în-curajează. Nu doar oamenii cu copii mici au așa ceva, dar măcar odinioară îmi rula în cap cîte o melodie rock cantabilă de la The Doors sau Janis Joplin sau Bijelo Dugme. Acum mă trezesc îngîinînd în minte la nesfîrșit „Vulpe, tu mi-ai furat gîsca, dă-mi-o înapoi, dă-mi-o înapoi“, fir-ar ea de vulpe, sau „Pu-pu-pu, pu-pu-pu, vreau să stau și eu aici, pu-pu-pu, pu-pu-pu“ și iar „Pu-pu-pu, pu-pu-pu, vreau să stau și eu aici“. Îmi vine să îngîn defulator „Pu-pu-pu, la-la-la“, dar mă înfrînez: sînt tată. Sînt părinte responsabil.

Și totuși, și totuși... Scrisul e ceva minunat, dar e o expresie a experiențelor și sentimentelor trăite, imaginate, elaborate și filtrate. Și ce experiență trăită înseamnă să stai cu doi copii, o fată și un băiat, pe care îi vezi crescînd, descoperind lumea, și să simți cînd și cînd că măcar așa, fulgurant, privești lumea asta cu privirea lor proaspătă, pe care tu ai pierdut-o de mult! Fie și numai felul cum învață să vorbească e o sursă de delicii și surprize permanente: dacă aș fi fost psihologingvist, aș fi avut material de studiu cu ghiotura. I-am văzut cum descoperă cuvintele și legătura lor cu obiectele.

I-am urmărit vrăjit și amuzat cum și-au format propriul lor limbaj – se pare că asta e un fel de *trade mark* al gemenilor, care stau mereu împreună și imită, în felul lor, maniera de comunicare a oamenilor mari, dar cu propria logică, așa că își construiesc un lexic și niște structuri gramaticale pe care noi nu le pricepem. Acum îi urmăresc cum descoperă încet-încet logica limbajului nostru și o aplică șchiop, dar imaginativ (e vîrsta fără granițe). Laptele e „apa-mu“ (apă de la vacă), untul e „nutu“, autobuzul – „abwa“, motocicletă – „naca“. Marina s-a autodenunit „Namu“, un fel de „eu însămi“. Ștefan își zice „Ham“, însă

fetița, sora mai mare cu trei minute, îi spune protectoare „Bebe“. „Ata hamu la-tră nu“, zice Marina, deci „Cățelul (asta) nu latră“. Iar Ștefan „totacizează“, transformă, nu știu de ce, labialele în dentală *z*: brînză e „tinză“, piinea e „tiine“, iar ursul panda e, evident, urs „tanda“. Mă uit la ei, îi ascult și mi se moaie oasele toracelui.

Seara, cînd fac curat în bucătărie pînă ce Alina îi adoarme pe copilași, mișcîndu-mă greoi, frînt de oboseală după ziua de joacă, ris, tensiune și enervare, găsesc sub canapea cuptorașul pe care l-a pierdut Ștefan și mă gîndesc la bucuria lui de mîine-dimineață, cînd o să i-l înapoez. Sau recuperez cănița în care a „făcut“ ceai și mi-a dat să beau și iar mi se topește inima în piept și înghit în sec. Dimineața, cînd îi ducem cu căruciorul la creșă, Marina strigă poruncitoare „Mina! Mina!“ și nu se liniștește pînă nu vin lîngă ea. Mă aplec, îi întind mîna, iar ea mă apucă de degetul mic, cum face de cînd era bebeluș, ca să se liniștească. Merg cocoșat și fericit pe lîngă cărucior și îngîn prosteste ceva dragăstos. Cînd stau liniștit la computer, năvălește deodată Ștefan și mă cheamă în camera alăturată, să-mi arate construcțiile lui din Lego sau mașinile înșiruite frumos, iar încîntarea lui nu are margini – și nici a mea. Alteori, la baie, cînd mă spăl pe mîini și îmi dau cu spirt pe rănile de la degete (nu știu de ce, am tot timpul cîte o tăietură sau o zgîrietură), Marina vine și suflă peste rani, cum a învățat ea că se face, uitîndu-se la mine îngrijorată și iubitoare.

Iar în diminețile de weekend, cînd dorm pînă mai tîrziu, vin amîndoi la mine în pat și mă sărută încet, blînd, ca nu cumva să mă trezească.

Fiindcă asta e, pînă la urmă: nimeni, niciodată, nu m-a iubit așa cum mă iubesc ei și nu m-a admirat cum mă admiră ei (doar Alina, dar altfel, cu totul altfel). Și nici eu n-am iubit pe nimeni așa. Pentru ei tata și mama sînt centrul universului. Orice le spun, e adevăr dogmatic, îl cred și îl iau de bun, fiindcă eu știu totul. Sînt afon, dar cînd îmi cer să le cînt – și le cînt –, mă ascultă de parcă le-aș triliu cu cea mai melodioasă voce de pe lume. Cînd mă prostesc sau fac poante naive în fața lor, rid de se prăpădesc, căci atunci sînt cel mai mare comic al omenirii. Admirația Alinei sau – să zicem – a cititorilor, oricîtă va fi fiind, nu se compară cu admirația și iubirea copilașilor āstora. E la fel de înduioșătoare ca iubirea lor și n-ai ce face, ești legat de ei pentru totdeauna. Nici nu vrei să fie altfel. Anii āstia din urmă au fost cei mai obositori din viața mea, dar am bănuiala că o să mi se pară cîndva și cei mai fericiți.

Cîteodată, cînd le schimbăm scutecele la baie în paralel, de obicei eu pe al Marinei și Alina pe al lui Ștefan, cu ei doi întinși pe masă, goi, unul lîngă altul, Marina se uită în jur și enumeră încîntată: „Mama, tata, Namu, Bebe – toți!“. Aceeași încîntare o simt și eu. Sîntem aici. Noi. Toți.

(Fragmente din acest text au fost folosite în spectacolul dramatic „Cocoșat pe schele“ de Robert Bălan, proiect co-finanțat de AFCN.)

play

Misiunea Mierlei

Attila VARGA

Motto: *În față i se deschide câmpial/
Însemnată de incandescentul omenescului fier/
Prefăcut în aur curat ...*

(Vasko Popa, *Misiunea Mierlei*)

În urmă cu un deceniu, Liubița Raichici, cunoscuta Poetă a Pribegiilor Interioare, a scos la lumina tiparului un volum remarcabil, pe care l-a intitulat, sugestiv, *Vasko Popa – o frontieră poetică*. După cum ea însăși lasă a se înțelege, cercetarea consacrată unuia din cei mai importanți Maeștri ai cuvântului scris din spațiul ex-iugoslav a venit pentru ea ca o sfântă datorie.

Cu gândul la cei foarte dragi care, odată, fuseseră deportați în Bărăgan, Liubița Raichici a rememorat clipa în care pribegii de suflet, odată reveniți acasă, au adus cu ei și un ziar unde se putea citi un poem scris de nimeni altul decât de Vasile Popa junior. Poemul intitulat „Migrațiile negre”, ce descria în motto faptul că niște minoritari iugoslavi fuseseră exilați departe de vatra lor părintească, a oferit multă speranță și credință. Era acea nădejde în iubirea lui Dumnezeu care nu i-a părăsit și care le-a dat imboldul de a înțelege că, într-o bună zi, cu toții, vor fi lăsați să plece pentru a reveni acolo unde casele lor, rămase goale, trebuiau umplute din nou...

Atunci și acolo, „Câmpia Mierlei” a revăzut iarăși minunatul său rășărit. Povestea a început să curgă, oameni s-au trezit la viață, iar sub vraja cuvintelor izvorâte din „Cutia Mică” pietre seci au luat chipul mărgăritarelor de mare preț. Descoperind că Vasile Popa era, de fapt, Maestrul Vasko Popa, poeta Liubița Raichici a pornit și ea pe drumul poveștii. Ea a realizat că, pe durata unei pribegii în „Labirintul Sufletelor” dragi, Zei, Eroi și Cărturari vor veni la Lumină, arătând cum au știut ei să lăse urme adânci în profunzimile unui suflet destinat să pribégească și să creioneze pentru posteritate „Fața plânsă a Balcanității”:

„Dusă pe câmpul acela fără să înțeleg nimic... / Vorbesc cu Îngerul. Tace./
Insist!/ Dacă ești grâu/ nici piatra de moară care te strivește/ nu te-a strivit!/
Aruncat, căzut, știi cum e...” (La mine se vede când e război!)

Cercetarea dedicată universului lăuntric creat de renumitul poet sârb s-a dovedit a fi o provocare unică: până la urmă, ce resorturi interioare o legau de o asemenea creație? Este, oare, poezia neuitatului „Mag al Mulajelor în Versuri” o „oglindă” pentru Liubița Raichici? Ce „punți de legătură” construiește ea în timp? Rezonează sufletul poetei în „Cutia Mică” a lui Vasko Popa unde: „Introduci o piatră și scoți o pasăre! Introduci propria umbră! Scoți cămașa norocului! Introduci propria rădăcină paternă! Scoți osia Lumii...” (Vasko Popa, *Chiriașii Cutiei Mici*)

Răspuns la prima întrebare: Sub cupola universului tensional al lui Vasko Popa, poezia Liubiței Raichici învață să fie o frumoasă pribegie în labirintul emoțiilor intense din jur care, sub povara unui context adesea prea agitat, înainte să facă „implozie”, copleșesc și îngenuchiază sufletul celui care îndrăznește să privească. Nu poți fi una cu esența poeziei sale, dacă nu ai îngenuchiat, măcar o dată, în fața unei Icoane a Maicii Domnului, ținând în mână ultima lumânare găsită. Abia apoi îți este dat să vezi, cu ochii minții și ai sufletului, că versurile sale sunt rugăciune și strigăt, durere și dor, iubire și dezamăgire, îndoială și așteptare: „Cu capul lipit de minunile Tale. Sprijinită/ pe Iubirea Ta de Împărăteasă peste Ceruri./ În calendarul meu... rămas, după toate, numai cotor... ai cusut ceva... un fel de dor... / născut din învierea cuvântului durere/ ca și când în fiecare zi aș fi primit Botez!/ Nu știu de unde și cum ai lucrat asta./ Nici nu visez./ Din însemnul dumnezeiesc, Dragostea,/ după toate, având doar o primă, o singură celulă/m-am trezit re-re-creată cu o chirurgicală / neinventabilă ață/ încat însăși timpul personal a fost/băgat fata în casă la Viață./ Iubirea Ta iubesc” (Liubița Raichici, *Așa mi-am petrecut tragediile*)

Răspuns la a doua întrebare: Pribegiile lăuntrice ale poetei sunt, de fapt, neobosite întâlniri cu cei care, într-o formă sau alta, i-au lăsat urme de neșters în profunzimile sufletului. Revederea lor în „cutia mică” a versurilor, prin alternanțe de tonuri și emoții, sunt tot atâtea punți de legătură construite în diversitate. Liubița Raichici călătorește adesea prin lumi și idei, prin amintiri și vise, prin apropieri și depărtări. Iar ceea ce vede, simte sau trăiește la intensitate maximă împărtășește și altora cu generozitate, pentru că doar când știi să dai mai departe propriile tale binecuvântări venite din sferile cele mai înalte, abia atunci simți alături de alții, rezonezi cu alții, devii una cu alții, iar propria ta identitate va fi și ea una „încălcită”.

Răspuns la a treia întrebare: Rezonează, oare, sufletul poetei în „Cutia Mică” a lui Vasko Popa? Povestea ei a început chiar pe rezonanțele sufletelor de acolo pe care a învățat să le asculte, să și le apropie, iar prin aceasta să se regăsească mai des pe sine însăși. În acest mod, miracolul plinătății, întâlnit de-a lungul frumoasei sale pribegii prin lumi știute și neștiute, a fost cel mai frumos semn că soarele strălucește din nou puternic, că pietrele seci devin mărgăritare, iar Casa Sufletului este din nou plină.

Epilog: Cântul Mierlei se aude iarăși. Misiunea ei este deplină.

Maria

Adriana CÂRCU

Mai zilele trecute, pe când contemplam prin geamul casei statuia Sfintei Maria, scăldată în soarele apusului, sus pe dealul din Ciclova, m-am trezit reflectând la semnificația pe care anumite locuri par să o dobândească, încet-încet, în propria mea biografie. Imaginea, sau mai precis actul privirii, m-a dus repede cu gândul la statuia din piața timișoreană cu același nume, statuie pe care o vedeam de fiecare dată, timp de 20 de ani, ieșind pe poarta casei. Două întruchipări ale Mamei, aflate chiar în locurile unde mi-am petrecut, și îmi petrec încă, o bună parte din viață. Cea din Timișoara comemorează un martiriu petrecut acum 500 de ani, iar cea din Ciclova, făcătoare de minuni, împodobește o stâncă declarată cu 300 de ani în urmă loc de pelerinaj.

Maria Ciclova, sau Maria a Stîncii, atrage și azi, de ziua numelui ei, grupuri de pelerini ai căror înaintași au aparținut minorității germane din zonă. Oamenii au plecat în Boemia, în Bulgaria, sau pe clisura Dunării, dar tradiția transmisă prin generații a rămas. Invariabil, pe data de 14 august, cam pe la ora prânzului, piața din fața casei mele începe să se populeze cu mașini purtând numere străine, cu oameni îmbrăcați în tinută festivă vorbind graiuri adesea greu de înțeles. Fiecare comunitate vine cu pastorul ei și cu o cruce frumos împodobită cu flori și panglici. Emoția atinge punctul maxim atunci când procesiunile se petrec în piață, cântând cu toate același *Lied* din care se deslușesc, incantate obsesiv, doar cuvintele *Măria, oh, Măria*.

Tineri în jeanși, bărbați în costum și femei în port popular, purtând maramă, urcă spre stânca pe care Maria a reîntors de la moarte un copil. Merg încet căutându-și rând spre scaunele de spovedanie din curtea bisericii, ale căror perdele albe flutură ca aripile unor păsări ce stau să-și ia zborul. Spre seară, mulți, urmând actul simbolic al ispășirii, o pornesc pe Drumul Crucii, aflat pe versantul de vest. Un drum în pantă abruptă, tivit de 14 capele, fiecare marcând o oprire.

La vremea când „l-am descoperit”, plină de încântare, în vârful dealului mai stăteau în picioare doar două cruci. Cea pe care se afla Isus (o cruce de fier, donată de un credincios prin anii '80) și, în stânga ei, o cruce din bărne pe care atârna, pictat pe tablă, un tâlhar. Cea din dreapta dispăruse. Au urmat ani la rând, în care le-am dezvăluit musafirilor mei, cu mândria locului, acest parcurs al penitenței. Într-una din acele pelerinări, m-a vizitat gândul că locul din Timișoara unde am văzut lumina lumii se numește Piața Crucii. O piață a cărei cruce se afla adăpostită la umbra unui copac scorburos și care, deși era înconjurată de un gard cu lanțuri, exercita asupra copiilor o atracție irezistibilă, fiind

cel mai bun loc de cățărat. Cu timpul, crucea a migrat spre centrul parcului, fiind și ea înlocuită de o construcție cu brațele de fier, menită să reziste timpului.

Crucea de lemn de pe dealul din Ciclova nu a mai rezistat nici ea mult. Acum doi ani am găsit-o căzută la pământ, iar anul trecut vegetația o acoperise aproape în întregime. Atunci a început să se întâmple acel lucru minunat care face ca visele să devină realitate. Primul meu gând a fost că trebuie făcut ceva. Iar cel de-al doilea, acela că eu sunt cea care trebuie să înceapă. Când am coborât de pe deal, eram hotărâtă să pun banii jos pentru a ridica o cruce nouă în locul celei căzute. Mai rămânea să-l conving pe vecinul meu, domnul Nelu, care e tâmplar de meserie, s-o facă. Pe când am dat să vorbesc cu el, îmi devenise deja clar că nu pot ridica numai o cruce, așa că i-am comandat pe loc două.

Domnul Nelu, suflet cucernic, a acceptat imediat. La început de toamnă am urcat cu preotul parohiei încă o dată dealul, ca să ne putem sfătui la fața locului, iar cu ocazia vizitei din iarnă, am coborât cu doi prieteni veniți din Germania crucea prăbușită. La vale, în Casa Mică, s-o avem ca model.

După aceea lucrurile au început să se întâmple de la sine. Pictorul Sax Moradi s-a lăsat animat de entuziasmul meu și s-a apucat să picteze cele 14 opriri ale crucii, una pentru fiecare capelă ce împodobește dealul. Iar artistul vizual Călin Beloes-cu a re-creat cele două panouri de tablă înfățișându-i pe cei doi tâlhari, imortalizându-și astfel doi colegi de breaslă. Pe când am revenit la Ciclova cu tablourile, crucile și tâlharii erau gata. Ascultându-mi povestea, artista Delia Corban s-a și apucat să împletească coronițe pentru capele și să ne vadă în gândul ei, purtând straie albe când le vom duce sus. În săptămâna care a urmat, le-am dat cu două rânduri de baie, ca să reziste intemperiilor și mi-am luat avânt pentru o etapă grea: transportul și instalarea.

Azi am urcat din nou pe Drumul Crucii. Cele trei cruci stau în vârful Dealului Mic, de parcă ar fi fost mereu acolo. Fiecare căsuță, frumos zugrăvită în ocră, s-a transformat într-un mic altar ce adăpostește în fundal un tablou înfățișând o oprire a calvarului. Pe frontispiciu se află o coroniță în care sunt împletite florile locului, iar în mijloc o lumânare, pentru pelerinii de noapte. Totul este pregătit pentru ziua în care liniștea tihnită pe care ți-o poate oferi azi doar viața într-un sat uitat de lume va fi tulburată de caravanele pelerinilor. Le-am privit pe toate cu sentimentul că am făcut un lucru bun pentru locul în care îmi petrec de mai bine de 20 de ani verile.

Zilele onomastice nu au avut nicio dată o semnificație specială pentru mine, deoarece mi s-a părut că ele nu au un impact direct asupra celui care poartă numele biblic. Dar iată că acum, pe măsură ce ziua de 15 August se apropie, îmi amintesc tot mai des de ceea ce aș fi vrut s-o întreb și să-i mai spun mamei mele — pe numele ei, Maria.

Ciclova Montană, 8 august 2019

Poezia românească neomodernistă

Alexandru RUJA

Ion Pop, **Poezia românească neo-modernistă**, Editura Școala Ardeleană: Cluj-Napoca, 2018, 864 p.

O istorie a poeziei românești neo-moderniste, o panoramă critică extinsă asupra poeziei românești contemporane

ne oferă Ion Pop prin acest volum, impunător prin cuprindere și, într-un fel, singular prin forța analizei de valorizare și găsiere a direcțiilor, liniilor, coordonatelor, aspectelor de manifestare ale poeziei neomoderniste. Într-o lume mișcătoare, ușor sinuoasă, cum e cea a poeziei, criticul caută caracterul de sinteză, elementele de aglutinare ce pot aduce poezia mai multor autori în curgerea aceleiași direcții.

Experiența lui Ion Pop în lectură este dincolo de orice îndoială, drumul criticului în interpretarea poeziei vine de departe, criticul (dar și poetul Ion Pop) a trăit el însuși în interiorul poeziei contemporane, i-a simțit seisme, i-a înregistrat mișcarea, a observat vălurirea generațiilor. *Poezia unei generații* (1973) e prima sinteză asupra revirimentului postbelic, datorat unei generații cu impact major asupra transformării literaturii contemporane. La aceasta se adaugă o sumă de cărți (despre care am scris altădată) despre poezie, semnate, de-a lungul timpului, de Ion Pop.

În realizarea unor sinteze, istorii, panorame critice, dificultatea inerentă a existat în orice timp, dar pare accentuată în această perioadă, iar autorul con-

semnează faptul în *argument*: „Căci nu e, s-ar zice, momentul cel mai potrivit să articulezi sinteze sau panorame ample într-un timp în care istoria și critica literară - mai ales cea dintâi - sunt puse sub semnul întrebării, iar întoarcerea spre trecuturi, fie și cele mai apropiate, ale Istoriei mari, este sabotată nu puțin de interesul strict pentru un prezent ce nu e în primul rând cel al culturii poetice, cum nu e nici al Culturii în general. Trăim, apoi, o oră a extremelor relativizări ale judecăților de valoare, nu doar în plan estetic, la o cotitură ce este a civilizației Cărții, și care nu prea lasă să se întrevadă curând reasezări pe poziții mai stabile, de unde un ochi cu ambiții triumphiulare să pună cât de cât ordine în mișcarea spectaculos-browniană a actualităților de tot felul și a imaginilor despre ele.”

Una dintre dificultățile majore ale realizării unei panorame critice, a unei istorii asupra poeziei ține de structurare, de găsirea direcțiilor, care pot fi multiple: generaționiste, tematice, stilistice etc., precum și de încadrarea poezilor în una dintre acestea. Criticul conștientizează problema, deoarece „adeseori, în opera aceluiasi poet se produc rupturi, schimbări de direcție, simbioze și osmoze stilistice, explicabile într-o epocă de contaminări ale limbajelor poeziei, în care conștientizarea convenției literare cunoaște o amploare semnificativă, poezia și meta-poezia făcând casă bună, încât punerea sub „etichetă” unică devine constrângătoare și reductivă.”

După câte îmi dau seama, Ion Pop optează pentru structurile de tip stilistic, asociate cu apropierea de viziune și limbaj. Încadrarea într-o structură e posibilă și datorită vecinătăților și afinităților esteticii limbajelor poetice. Este adevărat că în perioada acoperită de această istorie a poeziei a avut loc o spectaculoasă metamorfoză a acestora, nu de puține ori și de viziune, cu apropieri și distanțări, cu evidente contaminări de tot felul, ceea ce sporește dificultatea. Dar Ion Pop nu e timorat de o asemenea situație, are nu doar curajul, ci și competența comentatorului de cursă lungă și discută poezia neomodernistă românească nu înșiruind nume de poeți în ordine alfabetică ori pe vârste/generații, ci căutând și găsind direcțiile și nucleul dominant al creației fiecăruia.

Istoria lui Ion Pop dă o imagine amplă, chiar dacă nu completă (dar, oare, practic este posibil așa ceva?) asupra poeziei românești neomoderniste prin curgerea ei în timp, prin evidențierea direcțiilor de manifestare, a structurilor de afinitate: un mod mult mai elevat și mai aproape de realitatea literară. Astfel, în prezentarea poeziei neomoderniste există: *Debuturi întârziate motivat*; *Gruparea „Steaua” și ieșirea din proletcultism*; *Momentul Nicolae Labiș. Doi „labișieni: Doina Sălăjan, Grigore Hagiu”*; *Fenomenul Nichita Stănescu*; *„Tradiționalism” actualizat*; *Variațiuni clasicizante*; *Baladiști, trubaduri, oficianți ai ritualului liric*; *Lirica reflexivă. Angajamentul etic*; *Poe-*

zia în for; *„Poezia notației”*; *Cotidianul transfigurat*; *Fantezismul, ironic, parodic, elegiac*; *Evanescența realului, ficțiunea ca mod de existență*; *Variante de (h)ermetism*; *Lirism intelectualizat*. *„Jocul ideilor cu fantezia”*; *Remodelări expresioniste*; *„Onirismul estetic” și împrejurimile*; *Tematica religioasă*; *Mutații în universul liric „feminin”*; *Poezia printre cărți*; *Prefigurări textuale*; *Momentul „Echinoc”*.

Într-un capitol introductiv - *Modernism, neomodernism* -, discută, atât la nivel teoretic, cât și integrate în derularea istorică, cele două concepte/ paradigme. Poziționarea istorică era necesară, chiar și numai pentru a vedea cum a evoluat poezia românească după catastrofa proletcultistă, a realismului socialist, dar și cum s-au schimbat „la față” unii poeți atunci când au putut să vorbească *liber cu voie de la partid*, fie și la Conferința pe țară a scriitorilor (1956), după ce ani la rând au scris o nefastă poezie proletcultistă. Este adevărat că „Noul context social-istoric a răscolit până la nerecunoaștere multe universuri lirice care ar fi avut o cu totul altă evoluție în vremuri «normale»”, că „Poeții «moderniști», «neoavangardiști» aflați în timpul războiului sau în anii imediat postbelici, și-au regăsit cu dificultate chiar dreptul de publicare”.

Alături de mișcarea de avangardă (interzisă), de „generația războiului” (cu „destine grav deformate sau distruse, fie prin întemnițare, fie prin alinieri ideologice de circumstanță, cu urmări dramatice asupra scrisului lor”), a fost și generația Cercului Literar, trecută și ea prin închisori, interzisă la publicare, traumatizată și îndepărtată de la posibilitatea de a se manifesta în literatură. Cazul lui Doinaș, îndepărtat din Clujul studenției, „întemnițat timp de un an”, obligat să renunțe la adevăratul debut (*Alfabet poetic*) și să debuteze foarte târziu și cu un alt volum (*Cartea marelor*) e semnificativ.

Un moment important în schimbarea paradigmei estetice l-a reprezentat generația poetică a anilor '60, o generație a „recuperării lirismului” sau „a recuceririi conștiinței de sine a poeziei ca limbaj specific”. Pentru a clarifica, cu exactitate, conceptul de neomodernism, Ion Pop face un extins excurs istoric și comparativ în poezia românească interbelică, găsind argumente și similitudini ce ameliorează discuția, dusă uneori între poli contradictorii, aparent ireconciliabili. O atitudine flexibilă și nuanțată e de preferat unei afirmații categorice, dar fără suficient substrat argumentativ. „Atributul de «neomodernist» trebuie, așadar, considerat cu o atenție nuanțată, înainte de a-l utiliza în chip de umbrelă protectoare a unei poetici care nu e, de fapt, una singură, ci - cum e și firesc - cunoaște variante, devieri, metamorfoze dependente deopotrivă de momentul istoric cu sensibilități stratificate și de personalități distincte, originale.”

Istoria poeziei românești neomoderniste începe cu poezii Cercului Literar, sub o denumire de secțiune/capitol ce

poziționează cumva social-literar (nu atât estetic, sau ca structură stilistică) această grupare unică și inedită din literatura română: *Debuturi întârziate motivat* (cred că și mai apropiat de realitate ar fi fost *Debuturi întârziate forțat*). Este între ceea ce s-a scris mai exact și mai profund despre poezii Cercului Literar: Radu Stanca, Ștefan Aug. Doinaș, Ion Negoieșcu, Eta Boeriu, Ioanichie Olteanu. Ion Pop își esențializează comentariul critic, care se derulează în frazare elegantă, dar exactă și fără menajamente în diagnosticul critic, la nivelul de intelectualitate pe care însăși viziunea și altitudinea acestei poezii comentate îl impun.

Ca atitudine, criticul remarcă linia de consecvență, de fidelitate a poezilor din Cercul Literar. „Romantic într-un veac neromantic, Radu Stanca nu înțelege să se nege pe sine de dragul unei «alinieri» la direcția dominantă a poeziei” scrie Ion Pop. Sau, despre un alt poet: „Ștefan Aug. Doinaș rămâne fidel unei viziuni despre scrisul liric caracteristică modernismului înalt, unei estetici a transfigurării datului existențial, niciodată notat în stare brută, ca la poezii celuialt modernism, de factură neoavangardistă.” Comentariul critic reține ce e esențial și specific poeziei comentate, locul și rolul în neomodernismul românesc, apropierea dintre poezii grupării (cultivarea baladei), diferențele dintre ei sau față de alți poeți. Caracterizările sunt sugestive, emblematice, având caracter de sugestie antologică.

Pagina lui Ion Pop are mereu prospețime, comentariul nu scade sub un anumit nivel valoric, efortul lecturii unui număr impresionant de pagini de poezie nu întunecă luminozitatea analizei, o anume evanescență a textului critic devine empatică, la înălțimea expresiei poetice din textul comentat. Nu e niciodată ambiguu, încifrat, haotic, insalubru, ci mereu elevat, echilibrat, urban, incitant. De cele mai multe ori, atitudinea e pozitivă, subordonată viziunii constructive, dar nu înseamnă că nu întâlnim, când este cazul, incizii critice dure și adânci, menite să extirpe ceea ce nu ține de adevărata poezie (a se vedea comentariile despre perioada proletcultistă și poezia realismului socialist). Exemplele sunt peste tot în carte.

Modestia funciară a lui Ion Pop, eleganța omului și discreția poetului se văd (a căta oară în manifestările publice?) prin inserarea ultimului capitol, în condițiile în care profilul poetic propriu trebuia inclus chiar în secțiunile cărții, poetul Ion Pop făcând parte din această istorie a poeziei românești neomoderniste. Ion Pop este un critic de o probitate incontestabilă, își afirmă cu tărie și demnitate opinia, creionează personalitatea poezilor în funcție de percepția sa validată în ani, discută, analizează, încadrează poezia acestora prin grila propriei viziuni asupra valorii, nefiind interesat de a se urca pe un val al criticii pentru a merge „în cor” cu multe alte verdicte. Ion Pop are păreri sale, le exprimă clar, decis, cu dezinvoltura celui care a citit și cunoaște integralitatea operei poetului, citează corect și alte contribuții critice, dar nu cade sub influența lor, menținându-și poziția și atunci când aceasta este în contradicție cu altele.

A privi, a vedea : Timișoara evreiască și nu numai

Smaranda VULTUR

„Numai cine e însuflețit poate să însuflețească” – pare a fi fost, după mărturia Gettei Neumann, un gând călăuzitor al vieții tatălui său, rabinul dr. Ernest Neumann. Parcurgându-i cartea, pornind adică *pe urmele Timișoarei evreiești*, poți constata fără urmă de tăgadă că fiica a asumat și interiorizat aceeași convingere, împlinind un gest de devoțiune pentru ilustrul părinte și continuând vocația lui în alt plan al vieții. Pentru că lucrul cel mai frapant al acestei istorii încorporate în memorie și în patrimoniul material al orașului este senzația de viu și animat. Cartea aceasta, bine documentată și extraordinar ilustrată, gândită cu minuție ca structură și organizare, inclusiv vizuală, scrisă cu gândul de a cuprinde, dacă s-ar putea, totul, este dominată de pasiunea autoarei pentru obiectul ei de studiu, pentru oraș și pentru oamenii care, locuindu-l, l-au inventat ca spațiu real și mental. Această pasiune se transpune în plăcerea de a găsi surse inedite, de a combina amănuntul atractiv sau anecdota savuroasă, cu sobrietatea documentului care inventariază sau atestă, de a combina vocea textelor din trecut și de azi cu propriul comentariu savant, sentimental, critic, ironic sau admirativ.

Polifonică și dialogală, cartea e scrisă cu simț al nuanței și al dozării efectelor. Autoarea se comportă precum un regizor care scrie în același timp scenariul, se ocupă de efectele de lumini și umbre și convoacă personaje diverse pentru a surprinde toate aspectele și perspectivele din care reconstituirea ce ne-o propune se poate mai bine și mai amplu închea. Călătoria prin lumea de altădată și de azi a comunității căreia îi aparține prin naștere și afiliere spirituală, dar și printr-o simpatie spontană, Getta Neumann imprimă cărții un ritm care te captează: te lași purtat de la un cartier la altul sau de la o notă de subzol la un portret, de la o adresă la un nume de arhitect sau constructor, de la o imagine a unei clădiri la cei care au locuit-o, de la o fațadă, la un interior, de la istorie la o poveste de viață, de la o descriere la un tablou mai amplu, narativ și evaluativ. Dincolo de informație se încheagă o atmosferă, care este deopotrivă una a Timișoarei și a lumii evreiești cu numeroasele ei enclave și deschideri.

Citiți de pildă cele câteva pagini despre Sinagoga Nouă din Fabric și vedeți cum, de la detaliile arhitecturale și convocarea izvoarelor care îi atestă existența și îi subliniază valoarea de patrimoniu, se ajunge la percepția frumuseții templului, se reconstituie emoția și încântarea celor care au participat la inaugurare ca la un mare eveniment. Sunt multe paginile care au o astfel de vibrație, direct legată de talentul autoarei de a transforma un îndelung efort de documentare, într-un periplu pasionant, în care ea se detașează de ținta principală a ghidului, pentru a lăsa memoria să se umple de imaginație, sentiment și reflecție. Tentația scrisului literar se articulează perfect cu aceea de a oferi

informație cât mai completă și cât mai sintetic prezentată, cu sursele la vedere și cu o capacitate de sinteză fascinantă.

Așa cum l-am descris până acum, ghidul apare ca o carte cu multiple deschideri, citibilă prin avansări și reveniri sau selectiv, în funcție de interesele celui care îl ia în mână. El are, însă, un fir principal, o structură internă care cuprinde cuvântul explicativ al autoarei, o istorie succintă a evreilor din Timișoara, care include și un scurt istoric al orașului și, evident, un repertoriu al tradițiilor religioase care imprimă vieții comunității durată și continuitate (un reper important sunt sinagogile și cimitirul evreilor). Urmează câteva plimbări în cartierul Cetate, Fabric, Iosefin și Elisabetin. Anexele cuprind date despre Comunitatea Evreilor din Timișoara (informații utile pentru contact), rețete culinare, un mini dicționar al arhitecților, constructorilor, urbanistilor și al celor numiți și considerați de autoare „evrei de seamă”, o bibliografie și un foarte important indice de nume, care îl ajută pe cititor de îndată ce se simte oarecum pierdut în fața mulțimii de informații ce îl iau cu asalt și care de multe ori implică o foarte bună memorie, mai ales pentru cel neinițiat, pentru cel cu totul străin de oraș sau de subiectul cărții. Logica prezentării o urmează pe cea derivată din modul în care orașul s-a structurat și dezvoltat treptat în jurul unui centru, cel al Cetății, prin cercuri concentrice și elemente de legătură între acestea, organizate radial, printr-un echilibru, pe cale azi să se altereze, dintre spațiul construit și cel al piețelor și parcurilor, al terenurilor lăsate goale pentru ca orașul să respire, sugerând celui care îl străbate cu piciorul trasee inteligente distribuite pentru a ajunge rapid acolo unde are nevoie să ajungă, dar găsind și locuri ce fac răgazul posibil.

Plimbarea prin Cetate și în special prin Piața Victoriei, descrisă în ghid, e dominată de un alt element, cel al privirii și privitului atent al fațadelor de pe Corso și Surogat. E vorba de palatele ce definesc un nou centru (în raport cu cel vechi, austriac) construit pe la începutul secolului al XX-lea, în stil Secession (mici incursiuni în istoria artei precise și utile ne lămuresc ce e cu acest stil și cum e el definit și denumit în diferite părți ale Europei, la trecerea dintre secole), dar și de alte construcții de mai mici dimensiuni în stil modernist, cubist, mai sobre, mai discrete, dar nu mai puțin reușite arhitectonic. O burghezie evreiască, creatoare a industriei ușoare și a tot ce presupune comerțul și circulația banului investește în crearea unei Timișoare moderne, cosmopolite, recurgând la arhitecți vienezi, maghiari, veniți de departe sau aflați la fața locului.

Sunt convinsă că și timișorenii știu puține despre antreprenorii, constructorii și arhitecții care au creat acest centru, pe care îl consideră cu toții al lor, deși există pe această temă lucrări importante de arhitectură și istoria artei. E interesant de urmărit și relația dintre destinația inițială a clădirilor și cea pe care au primit-o azi, trecerea caselor de

la un proprietar la altul, naționalizările din vremea persecuțiilor evreilor în anii 40, în timpul războiului și apoi în 1948, sub dictatura comunistă. Trecerea de la privat la o destinație publică marchează schimbări de regim politic, dar și schimbări de destine umane și colective, îndemnându-ne să ne punem întrebări despre cui aparține de fapt un oraș, despre măsura în care avem voie să intervenim și să remodelăm fața lui, despre generații și ambițiile lor, despre echilibrul dintre țintele pragmatice și cerințele estetice, despre scara la care concepem relația noastră cu el.

Imaginile de clădiri în prim-planuri largi, din unghiuri inedite, color sau alb negru, desenate, pictate sau fotografiate, sunt un reper vizual, dar și sentimental și alternează cu poze de epocă patinate de vremuri, cu interioare și oameni îmbrăcați după moda timpului, în posturi impuse de fotografi sau dorite de ei înșiși. Viața oamenilor e cea care animă în această carte spațiul locuit. Nu întâmplător, câte un portret biografic, cum este cel al lui Ioan Holender sau al lui Peter Freund, ambii cetățeni de onoare ai orașului, sunt inserate pe parcursul unei plimbări în care clădirile evocă viața lor și a familiilor lor.

Evident, nu lipsesc din acest ghid nici hărțile, precum cea cu totul aparte a cartierului Fabric, cu un indice de nume al caselor, vilelor și palatelor, dar și al magazinelor, atelierelor, fabricilor, cafenelelor evreiești. Nu e greu să ne dăm seama că dincolo de aceste repere se întrevede o istorie socială și culturală, ce capătă consistență și concretețe, culoare și parfum de epocă. Pentru vechii timișoreni, această memorie - istorie interferează cu cea a altor etnii din zonă, germani, sârbi, maghiari, români, bulgari și romi. Întâlnirile cu cei diferiți erau facilitate de munca în echipe a părinților, de locuitul în aceeași clădire cu curte interioară, de petreceri și sărbători, de locurile de întâlnire și distracții. Nu te poți abține să nu observi dincolo de animația de altădată, golul lăsat azi de o comunitate diminuată drastic și care a însemnat foarte mult în dezvoltarea orașului. Ți se pare că circuli printr-o lume în parte imaginară. Ghidul face clădirile să vorbească și memoria să intre în rezonanță. Cu atât mai mult, când ai citit și ascultat și alți locuitori ai cartierului, de alte vârste și alte identități.

Mă prenumăr printre cei care, în ultimii 30 de ani, am făcut acest exercițiu pe cont propriu sau împreună cu Grupul de Istorie Orală și Antropologie culturală de la Fundația „A Treia Europă”. Am fost de multe ori în situația de a face incursiuni dinspre povestirile orale, aflate azi în arhiva BCUT, spre istoriile și mărturiile scrise care privesc orașul din unghiul amintirilor sau al documentului de arhivă. Prin Fabric m-am plimbat cu George Vaida, pe urmele orașului turcesc, am selectat pozele pentru un album cu meserii și meseriași, printre care se afla și cea a magazinului cu delicatețe și ciocolată al familiei lui Vladimir Nenadovici, am aflat despre suferințele copiilor evrei excluși din șco-

lile primare pentru că erau evrei, prin vocea Rollei L., am pătruns în atmosfera elegantului ștrand de pe Bega de la Ecluze printr-o frumoasă ilustrată trimisă de Nicolae Ivan viitoarei sale soții franțuze, pentru a o convinge să îl urmeze la Timișoara. Am pătruns în casa elegantă, cu tabieturi burgheze și tablouri de epocă a doamnei Pinter, de origine maghiară, am ascultat ce povestea Xenia Manjolvici, despre educația ei interculturală. Nu erau vorbe de circumstanță și nici forme ale discursului corect politic, ci expresia spontană a unei normalități care include ideea de a trăi bine cu ceilalți. Tot în Fabric, pe malul Begăi a lucrat și trăit sasul maghiar Ferdinand

König, maistor la Fabrica de Ciorapi și apoi doctor în entomologie. Lista ar putea continua cu povestirile lui Eugen Bunaru despre depoul de tramvaie și cele cinci case din preajma lui etc.

Dacă punem în relație ghidul de față cu interviurile Gettei Neumann din *Destine evreiești* sau cu ale mele și ale colegilor mei, culese doar de la martori evrei, publicate sau nu în cele două volume din *Memoria salvată*, universul istoric și memorial s-ar deschide și mai amplu spre registrul personal și experiența trăită, convocând la întâlnirea cu memoria pe mulți dintre evreii de seamă pomeniți în ghid. Am putea asculta vocea rabinului Ernest Neumann povestind viața sa și a comunității în două variante, una culeasă de mine, alta de Adriana Roșioru sau putem asculta ce ne spunea actuala președintă a Comunității, Luciana Friedmann.

Memoria își întinde punți nenumărate. Ghidul te îndeamnă să nu te odihnești și să cauți mai departe, asemenea neobositei Getta Neumann, care ne oferă prin această carte și un reușit autoportret.

Getta Neumann, *Pe urmele Timișoarei evreiești. Mai mult decât un ghid*, Timișoara, Editura Brumar, 2019

Fotografia uitată

Silviu GUGA

Silviu Guga a debutat în anii șaizeci în revista *Orizont* și anunța un critic - un istoric literar - de performanță. După mai multe istorii personale fracturate, s-a fixat la Sibiu, unde a fost apropiat unor personalități de seamă, despre care a scris pagini demne de atenție: Noica, Romul Munteanu, Aurel Cioran. A fost senior-editor la reviste locale în care a publicat pagini de istorie literară, proze mai lungi sau mai scurte. Unul dintre romanele lui a fost tradus în maghiară și s-a bucurat de succes (și) în țara vecină. Publicăm un fragment de roman al ex-timișoreanului Silviu Guga (*Cornel Ungureanu*).

După plecarea nanei Rafi-la, chiar m-am simțit rău. Grija mamei, care altădată îmi făcea atâta bine, mă irita. Am vrut să stau singură în cameră, dar a venit să mă mângâie, mi-a descântat, era convinsă că nana m-a deocheat. Mi-a adus un ceai și a sfârșit aproape prin a-și cere scuze că a

eram eu cea de acum, ci cea care am fost în copilărie. Nu știam ce să zic și repetam într-una, „draga mea mamă, draga mea mamă”. N-a fost simplă această întoarcere, mama cred că fusese sfâșiată de durere că leșinasem. Nu știam ce se petrece, nu cred să fi durat mult. M-am trezit parcă dintr-un somn și am auzit-o pe Vetuța:

- S-o lovit, doamnă! Da la mâna stângă s-o lovit.

- Cum s-a lovit? am auzit-o și pe mama. Vocea nu-i era precipitată.

Am ridicat mâinile, m-am uitat. Nu mi le simțeam, nu le vedeam lovite. Mama, lângă mine, mă veghease ca-n copilărie, și când m-a văzut ce fac și-a dat seama la ce mă gândeam. M-a sărutat iar pe frunte cu duioșie.

- Nu tu, draga mamei. Bine că ți-ai revenit. Fața ei își recăpătase seninătatea.

Am surâs și eu, nu-mi mai simțeam capul greu, nu mai aveam vederea încețoșată, îmi dispăruse durerea din tâmpile.

- Sărutul tău, mamă! i-am șoptit.

Se uita întrebătoare la mine, mai eram puțin derutată, nu știam ce mi se întâmplase. Am văzut-o și pe Vetuța, deci nu mi se păruse, chiar am auzit-o. Lângă mama, stătea și se holba la mine.

neafectată.

Am izbucnit în plâns.

Recunosc că n-am plâns că-mi părea rău de tine. Asta a fost mai târziu, când am regretat și că nu m-am dus la Izvoarele așa cum îmi propusesem. Mărturisirea ta din noaptea când ne-am sărutat din nou a amplificat regretul. Și acum sunt convinsă că, dacă ajungeam la Izvoarele, nu te mai loveai. Nu trebuia să-mi spui că te-ai lovit pentru că te-ai gândit la mine și n-ai fost atent la bolovanul ce se rostogolea. Mă simțeam oricum vinovată că nu mi-am ascultat impulsul de a merge să te văd. Da, da, sunt absolut sigură că nu te mai loveai.

Am izbucnit în plâns pentru că mi-am dat seama că mama nu te iubește, că singura ei dragoste rămân eu, altfel cum ar fi putut sta calmă. Rămâneam singura ei grijă, eram mai presus de orice. Dar eu fusesem o proastă, cu suspiciunile și gelozia. Mama a crezut că plâng pentru tine și m-a liniștit, spunându-mi că nu poate fi grav din moment ce n-ai venit acasă, ai continuat lucrul. De la Vetuța n-a înțeles mare lucru, doar că l-ai pus pe Gruită să-ți sfășie o bucată din mănecă și să te lege, după ce ți-ai pus singur sare pe rană. Nu prea știa să povestească, a fost tare speriată, nici n-a putut să se uite la mâna ta. Mama nu dădea importanță, dar eu mi-am închipuit de ce a fost atât de afectată

Am vrut să-i spun mamei tot ce gândeam, să-i fac mărturisiri, dar sfiala făcea imposibilă comunicarea. Nu puteam vorbi ca între femei când ea mă simțea copilă neajutorată. Mi-a șters lacrimile cu degetele și-mi mângâia fața duios, liniștitor. M-am gândit apoi că mama a înțeles fără să-i spun un cuvânt tot ce-i în sufletul meu, că te iubesc și, chiar dacă sperase într-o nouă dragoste și-o nouă căsnicie cu tine, idee pe care unchiul Relu i-o sugerase, draga de ea s-a dat la o parte și mă încurajează. Gândul m-a făcut s-o îmbrățșez din nou, și mai tare; aveam senzația că ne-am regăsit după o lungă despărțire.

Din cameră am ieșit ținându-ne de mână, cum se petrecea adesea în urmă cu ani buni. Mă simțeam liniștită și pregătită să mă confrunt cu viața știind că am ajutorul mamei în toate situațiile. Prima confruntare era cu Vetuța. Se înserase și mama pregătea lămpile. Am intrat în bucătărie.

- Ai pregătit cina, Vetuțo? Bine că n-ai rămas să vii cu căruța, i-am spus, cu atitudinea și tonul mamei, care știe să fie și prietenoasă și autoritară cu servitoarea.

- Da nu vin numa după ce găta... baraca. Mi-am dat seama că e un cuvânt proaspăt învățat, nici eu nu-l cunoșteam. Nu aveam siguranța însă că l-a învățat bine.

- Ce să gate? o întreb, ca să mă lămuresc și să mai aud o dată cum rostește cuvântul.

- Baraca. Până nu găta baraca nu se întorc și nu-i grabă mare cu cina. Acum Vetuța pronunța cu siguranța celui ce a învățat bine lecția. Bănuiam de unde știe cuvântul și confirmarea a venit imediat.

- Așa o zăb domn Toader, că până nu găta baraca nu se întorc. De data aceasta, rosti cu dezinvoltură. Deci „baraca”, ei, binel, habar nu aveam ce-i aia, dar nici nu vroiam s-o întreb.

Reținusem și eu un cuvânt de la tine și am vrut, vai!, să-mi etalez vocabularul în fața Vetuței, s-o pun în încurcătură.

- E o tehnologie grea de nu găta baraca mai repede?

- Tehnologia e grea și tot ce face domn Toader e greu de făcut. Apoi ce e ușor în lumea asta, dumișoară?

La răspunsul ăsta nu mă așteptam. Mi-a închis gura și ce sens avea să încerc, ca anul trecut, să o fac să pronunțe „dumișoară”. De la mine n-a vrut să învețe nimic, eu, în schimb, am învățat de la ea câteva superstiții. Îmi va fi greu să-ți explic de ce am simțit că mi-a luat-o înainte și trebuie să mă confrunt cu ea pentru a te cuceri. Mama a ieșit din competiție, de fapt, mi-era clar că nici nu mă concura, dar Vetuța, care îți împrumută cuvintele, era un pericol în drumul meu spre tine și relațiile cu ea nu vor mai fi atât de apropiate.

Mi-a povestit cum te-a văzut bandajat la mână cu fâșii din propria-ți cămașă și, din cum povestea, mi-am dat seama că suferă și ea. I-a cerut mamei să pregătească un giulgiu, că vrea să-ți oblojească rana când vii. Mama a ascultat-o cu sfințenie și i-a adus tot ce-a cerut. Era tare pricepută în oblojirea rănilor, ți-ai dat și tu seama. Experiența și-a câștigat-o de când era mică, îngrijindu-l pe tatăl ei, întors plin de răni din război. Lumea știe că a mai trăit câțiva ani numai datorită fiicei. Venind la noi, mama a reușit s-o facă o singură dată să vorbească despre perioada aceea. Ție ți-a vorbit fără s-o rogi, ca să-ți câștige încrederea și să te lași în seama ei. Și-a sacrificat școala pentru tată și pentru asta aproape am venerat-o. N-are decât patru ani mai mulți ca mine și uneori o simțeam ca pe o soră mai mare, eram mândră că face lucruri pe care eu nu le puteam. N-am priceperea și îndemânarea ei și m-am bucurat că n-ai avut prea multă nevoie de a te doftorici ea.

A fost, îmi dau seama, mult mai cu bun simț decât mine. N-a profitat, cum aș fi făcut-o eu, de relația făcută datorită îngrijirii rănii. Asistam și eu aproape de fiecare dată când te doftorea, era ca un fel de ritual, n-am observat nimic care să-i dea pe față iubirea. N-ai venit chiar atât de târziu în seara aceea și primul lucru care m-a interesat a fost să port așa discuția încât să aflu ce e baraca. În privința rănii m-am liniștit repede, îmi închipuisem ceva mult mai grav. Nici faptul că mama devenise îngrijorată și bănuia că îți vei pierde unghiile de la două degete nu m-a prea impresionat. Tu păreai și mai nepăsător, dar o ascultai pe Vetuța. De fapt, toată lumea asculta de ea. Ți-a spălat, cum ți-a zis, rana cu apă caldă, pe care ți-am adus-o la cererea ei. Mama i-a adus foarfece și ață. Alifiile, care numai ea știa unde sunt, erau pregătite. Rolurile se schimbaseră, servitoarea devenise stăpâna pe care toți trebuie s-o ascultăm. Aveam mare încredere în ea și eram sigură că te va vindeca repede.

Gândeam că, de fapt, asta era datoria ei: să te facă bine la mână ca să ne putem îmbrățșea în voie. Aveam un fel de răutate, îmi doream să vadă și să priceapă că îmi ești destinat mie, nu ei, de aceea, când și-a terminat treaba și se uita cum arată mâna oblojită, te-am mângâiat abia atingând giulgiul alb, spunând, mai în glumă, mai în serios, că aș dori să fiu o vrăjitoare, să te vindec imediat. S-a uitat prostită la gestul meu, un asemenea curaj nu l-ar fi avut. Ai răs și mi-ai spus că poate chiar sunt o vrăjitoare; suna ca un compliment. Doream să mai conversăm, dar ai abandonat subiectul când a apărut mama, să faci un fel de bilanț al primei tale zile de muncă la Izvoarele.

Nu mă interesa, sunt sigură că ai simțit-o, dar curiozitatea mamei te făcea să dai tot felul de detalii. Erai mulțumit de tot ce-ai făcut, accidentul ți se părea minor, nu te împiedica să termini, chiar mai repede decât credeai, toate lucrările. Satisfacția ți se citea pe față, dar discuția

fost rea cu mine în ultimele zile, dar și eu trebuie să am grijă, să mănânc regulat. Când i-am spus că vreau să mă odihnesc și am închis ochii, a venit și m-a sărutat pe frunte. Știam, era dovada iubirii ei supreme, am avut senzația că anii s-au dat înapoi și sunt din nou fetița care se îmbolnăvea din când în când și avea cretința că însănătoșirea i se datora nu siropurilor și uleiurilor grețose pe care era obligată să le ia, ci aceluia sărut dulce și catifelat. M-am înfiorat și, când mama a dat să plece, am început să plâng, ceea ce a făcut-o să intre în panică. I-am văzut ochii umezindu-i-se, ca atunci când stătea să mă vegheze lângă pătuț, și mâinile strânse într-o încheștare crispată, buzele ce reluau descântecul sau rugăciunea de a mă face bine, fața într-o grimasă spontană, dureroasă.

- Mami, draga mea, am rostit în șoaptă, aproape inconștientă. Mi se părea că în suflet îmi intră o lumină caldă și dragostea mamei, de care nu m-am îndoit niciodată, mă bucura iar. Dar și mai mult, mă bucuram că dragostea mea pentru ea revenise unde se cuvenea se fie. Nu mai

- Dumișoară... a vrut să-mi spună ceva, dar i-am făcut semn să plece, ca și cum aș fi vrut s-o mătur. Și mama s-a mirat de fermitatea gestului.

- Am vrut să fiu doar cu tine, să-ți spun că sărutul tău m-a făcut bine. Totdeauna când eram bolnavă mă făceai sănătoasă doar așa. Nu știu ce s-a întâmplat, mă durea capul, dar mă simt perfect sănătoasă.

Mama râdea bucuroasă, ne-am îmbrățșat. Câteva clipe, desprinsă de toate gândurile, am avut senzația că nici în paradis nu poate fi mai bine, că nu pot fi fericită fără dragostea ei. Nu-mi venea să mă mai dezlipesc. Mi-am amintit.

- De ce a spus Vetuța că m-am lovit la mâna stângă?

Starea de fericire începea să se clatine. Mama s-a desprins, dar cu aceeași voce duioasă.

- Ți-am spus, draga mea, nu-i vorba despre tine. Nu tu te-ai lovit.

- Dar cine? o întreb repede.

Întrebarea năruie fericirea.

- Domnul Toader s-a lovit, răspunde,

mă plictisea tot mai tare. Mă simțeam obosită și de prisos, bine că n-am plecat să mă culc. Mama a adus vorba despre posibilitatea ca sătenii să contribuie cu bani ca să aibă lumină electrică în case; unii vor lucra și fără simbrie. Când a amintit că a trecut pe la noi nana Rafila și a asigurat-o, mi-a dispărut plictiseala.

- Nana Rafila mi-a povestit azi ceva extraordinar despre Zenovia, am intervenit imediat.

- Am aflat și eu lucruri interesante. Când ne-am odihnit un pic, până a fript slănina și a pregătit masa Văsai, că el a fost și bucătar, Gruită, simțindu-se dator cu spusul „poveștilor bătrânești”, numai că-l aud zicând că un văr de-al lui are o fotografie cu Zenovia, numai că nu mai știe pe unde a ajuns. A stat pe peretele din odaia de la drum, sub o icoană, până a trăit tatăl vărului, adică unchiul lui Gruită.

- Al Bătrânul Voju, despre el e vorba, a precizat mama care, slavă domnului, a devenit curioasă la „poveștile bătrânești”.

Tu știai deja despre Voju de la Gruită, dar ai întrebat-o pe mama dacă nu cumva are și ea o fotografie. M-am grăbit să răspund în locul ei că la noi în casă nu există nicio fotografie cu Zenovia. Mă gândeam să-ți arăt toate fotografiile din albumul de familie și pe cele care n-au mai încăput și sunt în sertarul închis unde avem actele, ilustrațiile și scrisorile ce le trimiteam acasă din străinătate, alături de cele pe care mi le trimitea mama, memorate aproape în întregime. M-am ridicat să le aduc și să-ți arăt mai întâi fotografia mamei, pe care știam că ai admirat-o tu, dar am auzit-o:

- Fotografia aceea de la Voju a fost trimisă de Zenovia mamei sale și fiului, adică soțului meu. Un oarecare Gherman, fiul celui care cumpăra tablouri și le vindea la Sibiu, a adus-o. Zenovia era fotografiată chiar de Mihaly, se căsătoriseră. La vreo doi ani de când a plecat, a dat fotografia acestui Gherman, împreună cu mulți crișari și o scrisoare, pe care a adus-o. Soțul meu mi-a povestit, dar copil atunci, dar n-a uitat; a fost un eveniment mare pentru el. A văzut-o pe mama lui în fotografie, așa cum și-o amintea, și a început să plângă. Până atunci nu mai plânsese niciodată de dorul ei. Bunică-sa, femeie dărză, se răstește, „Ce faci, Viorel, plângi? Bărbat ești tu sau ce?”. Soțul meu, pe atunci avea doar zece ani, a spus cu îndârjire „Bărbat!”

Bunică-sa nu știa să citească și l-a trimis după Voju să citească scrisoarea, că nu a vrut să știe copilul ce scria și, bineînțeles, nici Gherman. Soțul mi-a mărturisit că a ieșit pe ușă, dar n-a plecat imediat, și a auzit-o spunând lui Gherman: „Să nu spui Zenoviei că a plâns copilul”, dar a izbucnit ea. Potolindu-se repede, a adăugat: „Și nici eu”. Copilul a strâns din dinți și a fugit să-l aducă pe Voju.

Ei, când mama a spus asta, nu m-am mai putut stăpâni și am plâns și eu. Doamne, nu știu ce m-a apucat! M-a cuprins dorul de tata. Mama nu mi-a povestit niciodată despre copilăria lui. Am izbucnit atât de spontan că aproape că te-am speriat. Mama a venit să mă îmbrățișeze și gândul că n-ai profitat să o faci tu, cum ai făcut cu o seară înainte cu mama, m-a făcut să mă opresc la fel de brusc din plânsul ce părea un miorlăit jalnic. Mama, în franceză ca să nu înțelegi, mă certa că sunt atât de labilă psihic. Eu o rugam să povestească mai departe și am spus și-n română, ca să mă scuz în fața ta, că m-a impresionat întâmplarea care mi-a amintit de tata.

Mama m-a scuzat și ea, spunând că sunt foarte sensibilă și am fost impresio-

nată și de vestea că te-ai lovit. Am văzut cum ți-au scăpărat ochii și m-am bucurat, am vrut să-ți mângâi mâna, dar ai rugat-o și tu pe mama să povestească mai departe. Bine ai făcut, adesea lăsa baltă o idee sau trecea la altceva mult mai neimportant din cauza unui simplu gest al cuiva. Încețasem cu plânsul foarte repede, dar imaginează-ți ce era dacă ți prindeam ușor mâna și ți-o mângâiam. Mama ar fi fost în stare să vorbească despre sensibilitatea mea, atenția ce ți-o acord sau posibilitatea de a te vindeca mai repede, orice, dar nu mai revenea la Zenovia.

- Bine, vă povestesc, că sunteți amândoi curioși.

Felul cum a reluat evocarea întâmplării nu l-ai remarcat, „chemarea la poveste” a fost făcută pentru amândoi. Nu ți se mai adresa numai ție sau numai mie, „descoperise” că avem în comun curiozitatea pentru Zenovia. Poate intuia de pe atunci că și alte lucruri ne apropie. Oricum, mama redevenise ce a fost și, înainte de a relua povestea, m-a rugat să nu mai încep să plâng. M-a făcut să zâmbesc și-am văzut în ochii tăi că te-ai bucurat.

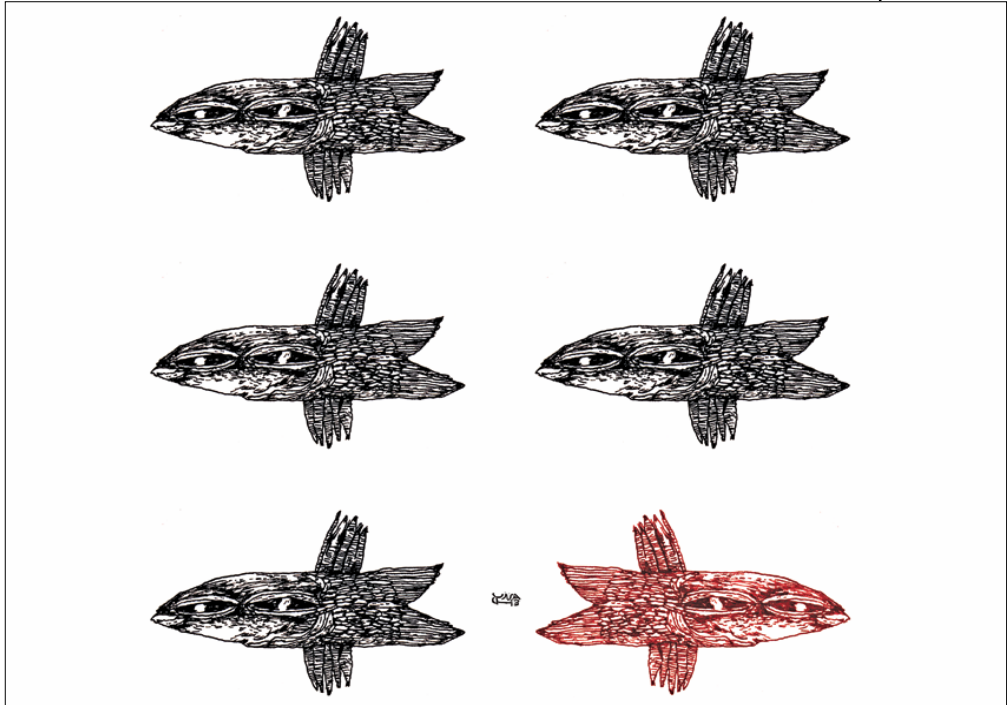
- Când s-a întors soțul meu și a spus că Voju nu era acasă, bunică-sa l-a pofțit să stea în capul mesei, pe locul unde a stat tatăl său, că de acum a dat dovada că e bărbat. Gherman plecase și bunică-sa îi spune că i-a dat doi crișari ca să spună Zenoviei că el e un adevărat bărbat. L-a trimis după Voju să citească scrisoarea că nu dorea să afle Gherman ce scrie Zenovia, deși, după ceara plicului, se putea bănuși că a fost citită. Nu dorea să știe nici Viorel, cum v-am spus, dar se răzgândise și i-a dat și lui să vadă plicul. Dar ce să zică copilul? Nu putea să-și dea seama dacă a fost sau nu deschis, nu mai văzuse plicuri ceruite. Bunică-sa l-a deschis și i-a dat să citească. Soțul meu mi-a reproduș aproape toată scrisoarea, o reținuse. Mi-a spus-o de câteva ori, nu mai știu decât că maică-sa scria că îi poartă mereu în inimă sa, că cea mai mare bucurie e când se gândește la ei și se gândea în fiecare dimineață înainte de a începe să facă ceva. A trimis și atunci bani mulți, scria să-i folosească pentru a da copilul la școală, dorea să facă cât mai multă.

„Viorele, cu școala s-o ascultți, dragule. Te dau la școli mari, să te faci domn, să scapi de necazuri de om prost.” Pe atunci, trăia în sat un om mai întunecat la minte, atât de naiv din cauza bolii încât mai tot timpul râdea ca prostul, cum se zice. Lumea nu-i mai spunea pe nume, toți îi spuneau Prostul și el credea că așa îl cheamă. Soțul meu, copil, ce mail, și-a amintit de el și îi răspunde bunicii: „Dar Prostul n-are nici un necaz.” Ai început să râzi și după tine, eu. Apoi s-a dezlănțuit mama, a râs cu lacrimi. Bine că ți-ai revenit și ai întrebat: „Cu fotografia ce s-a întâmplat? Cum a ajuns la Voju?” Ai văzut cât de repede a reușit mama să-și stăpânească râsul. Eu continuam și sunt sigură că, dacă tu nu amintea de fotografie, ar fi spus alte întâmplări, poate mult mai amuzante, din copilăria tatei.

- A, da! făcu. A ajuns la Voju cel bătrân, care rămăsese și el de tânăr văduv, ca soacră-mea, Zenovia, și ar fi vrut să se însoare din nou. De Zenovia îi plăcea din tinerețe, avea și el un copil și puteau face o familie. N-a spus nimic nimănui multă vreme, numai după ce a plecat Zenovia. N-a înțeles plecarea ei. Aștepta să mai treacă vremea după moartea primei neveste, să nu zică lumea ceva. Așa se cuvenea, să văduvească trei-patru ani. Și cu fotografia iată cum a fost... Voju venise, după ce și-a terminat treburile, să afle ce nevoie era de el. A ajuns după ce Viorel

îi spusese bunicii că nu vrea să păstreze fotografia și s-o pună pe foc. Bunică-sa a ezitat câteva clipe, își amintea Viorel, și Voju a intrat pe poartă. Întrebând de ce a fost chemat, a văzut fotografia în mâinile bunicii, care a avut inspirația să-i spună că l-a chemat să-i dea fotografia Zenoviei, că știa că a iubit-o.

Voju a luat-o, s-a uitat la copil, la Vi-

orel, și a oftat.

- Mie nu mi-o trebuie! i-a spus răspicat Viorel.

- O, Doamne! Ar fi zis Voju și a plecat repede.

După foarte mulți ani, soțul meu își amintește că s-a simțit puternic pentru că era gata-gata să-i dea lacrimile lui Voju, a plecat foarte repede, dar lui nu-i mai venea să plângă și era tare mândru. De atunci, Voju a început să-i poarte de grijă, l-a împrietenit cu băiatul lui, dar el avea senzația că e invers, că el se îngrijește de Voju și-l îmbărbătează. Mama cred că a spus asta pentru mine, a observat că și eu uneori am impresia că sunt cea care are grijă de ea. Am sărutat-o, m-a îmbrățișat, tu ne-ai îmbrățișat pe amândouă și am fost atât de fericită. Eu am uitat de fotografie, de Zenovia, de tot, eram și iubită ta și fiica ta, a ta și a mamei. Totul n-a durat decât câteva clipe.

- Soțul dumneavoastră ce v-a mai povestit? A mai văzut vreodată fotografia mamei în casa lui Voju? ai întrebat. Nu apucasem să mă dezmeticesc.

Cred că și mamei i-a trebuit puțin ca să-și revină. Cum de ne aflăm în picioare în mijlocul încăperii, cum ai putut să ne îmbrățișezi atât de tare cu mâna lovită? Poate se întreba și ea dacă tu ai fost soțul ei sau al meu în acea formidabilă îmbrățișare și cum putem să fim o familie, ca să ne mai îmbrățișăm așa.

Ne-am așezat fiecare la locuri și abia atunci mama a spus:

- Sigur. Fotografia am văzut-o și eu, în casa lui Voju, pe perete, în camera de la drum, unde se primesc oaspeții. Interesant e ce mi-a povestit Viorel, că Voju l-a dus de multe ori în acea cameră, chiar dacă era copil. Până atunci nu-l mai invitase, numai după ce a înrămat fotografia și a pus-o ca o icoană, îl poftea, sub diverse pretexte. Și eu am văzut-o, dar am uitat de ea. Voju cel tânăr a văruit camera acum câțiva ani, a luat fotografia și nu-și mai amintește unde a pus-o, sau poate nu vrea să-și amintească.

Ai căzut pe gânduri și mi-era teamă să nu regreți că ne-ai îmbrățișat. Am preferat să nu te întreb la ce te gândești, să

tac și să mă retrag în camera mea, să te las cu mama. Parcă mi-a ghicit gândul, mi-a pus mâna pe umăr să nu plec și mi-a spus:

- Ai văzut și tu fotografia Zenoviei când erai mică. Îți amintești șiragul de perle care ți le-am adus când am venit prima oară la tine la Amboise?

- Da, cum să nu-mi amintesc prime-

le mărgel primite în dar de la tine, dar nu-mi amintesc să fi văzut fotografia. De fapt, nu-mi amintesc să fi fost vreodată în casa lui Voju.

Răspunsul meu te-a înviorat, ți-ai abandonat gândurile, care or fi fost, te-ai întors spre noi parcă gata să ne îmbrățișezi iar.

- Perlele... perlele... Începe mama, acum dușă ea pe gânduri.

- Știi, mamă, îmi plăceau, dar nu ca să le port la gât. Mi-ai îngăduit să le dau cadou profesoarei mele Eskenasy. Ea mi le aprecia mult și când m-a întrebat de ce nu le port la un festin i-am spus „Pentru că sunt ale dumneavoastră”. Am fugit în dormitor și am scos din dulap cutia. I-am dat-o după ce am convins-o să nu mă refuze.

- Perlele... rostește iar mama, silabisind.

- Ei, perlele?! am făcut amândoi spontan.

- Erau de la Zenovia. Cred că aveai cinci anișori când ai fost acasă la Voju și, privind fotografia, ai rămas încântată de șiragul de perle cu care se pozase. Viorel i-a scris, răspunzându-i la o scrisoare în care întreba ce daruri să trimită de Crăciun, că ți dorești mărgel. Le-am primit mai târziu, erau perle veritabile, dar mi-a făcut plăcere ca tu, la rândul tău, să le oferi profesoarei de care ai fost atât de atașată.

- Doamne, cum de nu am memorat fotografia Zenoviei? mi-am reproșat. Am vrut să-i reproșez și mamei că nu m-a lăsat să înțeleg că perlele erau un cadou primit în copilărie de la ea. M-am abținut, dar m-am întristat profund.

Că să mă consolezi, încercai să-mi arăți că e aproape imposibil ca să reții o fotografie văzută la doar cinci ani. Îmi plăceau vorbele mângâietoare și m-am surprins ținându-te de mână în fața mamei. Surădea și ne privea duos, de parcă ar fi consimțit relația. Numai îngăduința aceea m-a făcut s-o iert că nu mi-a spus că promisem la cinci ani un cadou de la Zenovia. Eram cuprinsă parcă de o vrajă. Pluteam, dar întrebarea ta, „Unde să fie oare fotografia Zenoviei?”, m-a adus cu picioarele pe pământ.

(Fragment din romanul *Incredibile iubiri*)

Fotografia uitată

Întoarcerea în Paradis ⁽²⁾

Regula hermeneutică a Sfântului Augustin

Robert LAZU KMITA

În *De Civitate Dei*, ultima și cea mai amplă sinteză teologică elaborată de-a lungul întregii sale vieți, Sfântul Augustin discută toate temele majore proprii credinței. Dintre subiectele abordate nu putea lipsi, desigur, chestiunea existenței istorice a Paradisului. O abordează frontal în capitolul

textele Sfântului Apostol Paul: capitolul al 4-lea din Epistola către Galateni. Aici, după ce reamintește istoria relatată în capitolul 16 din cartea Genezei — de unde aflăm despre nașterea celor doi fii ai lui Avram, Ismael și Isaac² —, apostolul neamurilor interpretează alegoric persoanele istorice implicate: cele două mame, Agar și Sara, sunt cele două testamente (vs. 24), în timp ce fiul roabei, Ismael, îi simbolizează pe cei „robiți”

lui. Aici îl găsim pe Moise, amenințat cu lapidarea de poporul însetat peste măsură, rugându-se Dumnezeului Celui Viu spre a fi salvat dintr-o situație extrem de periculoasă. Prompt și eficient, răspunsul Cerului a generat miracolul izvorului de apă țâșnit din stâncă în urma loviturii aplicate de Moise cu același toiag cu care a lovit Nilul.⁴

A nega existența reală, istorică, a paradisului, continuă Sfântul Augustin, „este ca și cum ai spune că apa nu a țâșnit niciodată din stâncă lovită de Moise, deoarece, totodată, această stâncă poate fi văzută ca un simbol al Mântuitorului Christos iar același apostol a zis: ‘iar piatra era Christos’ (1 Corinteni cap. 10, vs. 4).”⁵

După ce enumeră câteva interpretări alegorice — dintre care cea mai cunoscută e aceea care ne spune că paradisul este Biserica, cele patru râuri ale paradisului sunt cele patru Evanghelii, copacii roditori sunt sfinții cu faptele lor meritorii, arborele vieții este însuși Christos iar pomul cunoașterii binelui și răului simbolizează voința noastră liberă —,⁶ el va încheia repetând, încă o dată, principiul hermeneutic care se află la baza tuturor interpretărilor sale: „Nimeni nu ne poate interzice să înțelegem paradisul în conformitate cu aceste interpretări spirituale sau cu altele, poate, încă mai potrivite, crezând totodată în adevărul istoriei prezentate nouă cu deplină fidelitate față de înălțuirea evenimentelor.”⁷

Simultan cu sublinierea realității evenimentelor istorice relatate în Biblie, Sfântul Augustin este convins că doar astfel pot fi apărate atât adevărul acestora, cât și interpretările alegorice aplicate lor, care altfel ar fi lipsite de temei și veracitate.

În acest punct, considerăm că este necesar, ca un preambul animat de prudență, să afirmăm că prin ceea ce vom spune în continuare *nu* punem nici o clipă la îndoială o asemenea exigență — vitală pentru înțelegerea corectă a textelor Sfinte ale Vechiului și Noului Testament. Simultan, însă, atragem atenția asupra unui aspect mai greu sesizabil, dar care, involuntar, ascunde una dintre cele mai subtile erori de optică. Care este aceasta?

A atunci când se afirmă că paradisul a fost caracterizat de o existență istorică similară cu episoade precum nașterea lui Ismael de către Agar și a lui Isaac de către Sara, sau cu izvodirea apei din stâncă în urma loviturii de toiag a lui Moise, se omite faptul că avem de-a face cu două dimensiuni diferite ale istoriei. Prima, proprie Edenului, este pre-lapsariană, deci specifică lumii așa cum era ea *înainte de păcatul originar*. A doua, post-lapsariană, este proprie, în exclusivitate, lumii „căzute” *de după consumarea păcatului originar*. Or, așa cum vom arăta în eseurile ce vor urma, diferența dintre cele două părți ale istoriei este uriașă.

Dacă ar fi să propunem o metaforă menită să ilustreze, atât cât este posibil, această diferență ontologică, am invoca două materii înrudite prin structură, și totuși radical diferite: grafitul (cărbunele) și diamantul. Lumea de dinaintea căderii, asemenea omului, era precum un diamant de mare preț, perfect șlefuit, ce permitea razelor harului dumnezeiesc

să străbată nestânjenite transparența sa cristalină. Coruptă de păcatul originar și de consecințele sale teribile, lumea de după cădere a devenit complet opacă față de lucrarea energiilor dumnezeiești ale grației.

Omul posterior comiterii păcatului originar este fundamental altul, din punct de vedere ontologic, în comparație cu cel anterior. Spre a sublinia această diferență este suficient să spunem că cel dintâi era nemuritor, în timp ce al doilea — după cum învățăm, cu amărăciune în suflet, prin inevitabila despărțire de cei dragi — este muritor. Similar, *lumea* tinereții fără de bătrânețe și a vieții fără de moarte este complet diferită, cu totul alta, față de cea de după răzvrătirea protopărinților Adam și Eva față de Creator. Iată, deci, care este acel aspect insuficient pus în evidență de către Sfântul Augustin. Această scădere, datorată dificultății expunerii unor subiecte eterice precum paradisul, va avea o influență incalculabilă asupra tradiției hermeneutice ulterioare. Sfântul Toma d'Aquino este „martorul” cel mai potrivit pentru a dezvălui efecte neașteptate ale unor idei teologice și metafizice epocale.

(*Va urma*)

¹ Titlul complet al tratatului este *De Haeresibus ad QuodVultDeum* și poate fi citit în *Patrologia Latina* a abatelui Jean-Paul Migne, Vol. 42. Aici, pe coloana 42, Sfântul Augustin afirmă scurt despre gnosticii seleucieni (numiți astfel după numele întemeietorului lor, Seleucius), că neagă existența paradisului vizibil: „Negant etiam visibilem paradisum.”

² Geneza cap. 16, vs. 15 și cap. 21, vs. 2-4.

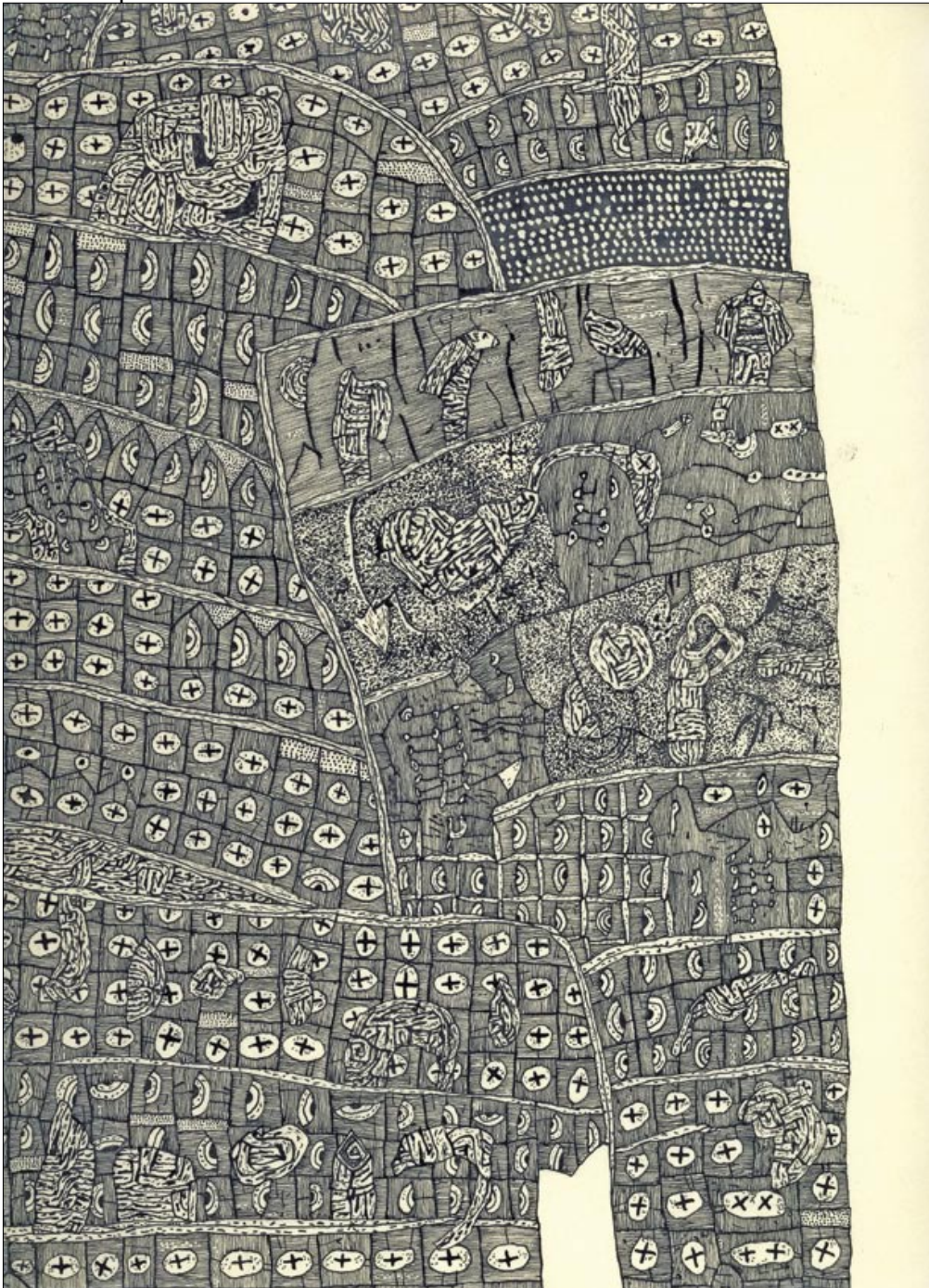
³ Iată citatul original în limba latină din *Patrologia Latina*, volumul 41, coloana 394: „Quasi propterea non poterit esse paradisus corporalis, quia potest etiam spiritalis intellegi; tamquam ideo non fuerint duae mulieres, Agar et Sarra, et ex eis duo filii Abrahae, unus de ancilla, alius de libera, quia duo testamenta in eis figurata dicit apostolus.” Una dintre cele mai bune traduceri moderne, folosită, de asemenea, de noi, este cea a lui Robert W. Dyson de la Durham University: Saint Augustine, *The City of God against the Pagans*, Cambridge University Press, 1998.

⁴ *Exodul* cap. 17, vs. 5-6.

⁵ *Patrologia Latina*, volumul 41, coloana 394: „(...) aut ideo de nulla petra Moyse percutiente aqua defluerit, quia potest illic figurata significatione etiam Christus intellegi, eodem apostolo dicente: Petra autem erat Christus.”

⁶ *Patrologia Latina*, volumul 41, coloana 395: „Possunt haec etiam in ecclesia intellegi, ut ea melius accipiamus tamquam prophetica indicia praecedentia futurorum; paradisum scilicet ipsam ecclesiam, sicut de illa legitur in cantico canticorum; quattuor autem paradisi flumina quattuor euangelia, ligna fructifera sanctos, fructus autem eorum opera eorum, lignum uitae sanctum sanctorum utique Christum, lignum scientiae boni et mali proprium voluntatis arbitrium.”

⁷ *Patrologia Latina*, volumul 41, coloana 395: „Haec et si qua alia commodius dici possunt de intellegendo spiritaliter paradiso nemine prohibente dicantur, dum tamen et illius historiae ueritas fidelissima rerum gestarum narratione commendata credatur.”

21 al celei de-a XIII-a cărți a acestei veritabile „summa” a teologiei Bisericii întemeiate de Mântuitorul Iisus Christos.

Deși ilustrează inclusiv atitudinea marelui Doctor latin față de erezia „spiritualistă” a unei secte gnostice, combătută deja în tratatul său *De Haeresibus*,¹ miza capitolului dedicat paradisului terestru este mult mai amplă. Ceea ce se străduiește episcopul african să stabilească drept regulă hermeneutică fundamentală este relația non-exclusivă, de complementaritate, dintre *dimensiunea spirituală a lecturilor alegorice* aplicate textelor sacre și *dimensiunea lor istorică*. Sfântul Augustin susține, pe de o parte, legitimitatea interpretărilor spiritual-allegorice ale Sfintei Scripturi, în timp ce subliniază insistent, pe de altă parte, deplina veracitate a faptelor istorice relatate în anumite texte biblice.

Argumentul său se bazează pe unul dintre locurile cele mai importante din

sub lege (vs. 30), iar Isaac pe toți fiii făgăduinței renașterii întru „Ierusalimul cel de Sus” (vs. 28). Recapitularea acestei lecții fundamentale de exegeză spirituală, furnizată în chiar paginile Cărții Sfinte, îi oferă Sfântului Augustin fundamentul atacului său hermeneutic îndreptat împotriva interpretărilor care, în numele unei lecturi spirituale exclusiviste, elimină referința concretă, istorică, a textelor sacre:

„A spune că nu poate fi un paradis corporal deoarece acesta poate fi înțeles spiritual este ca și cum ai spune că Avram nu a avut două soții, Agar și Sara, și nu a avut doi fii de la ele, unul de la sclavă și altul de la femeia liberă, deoarece apostolul spune că cele două Testamente sunt prefigurate în ele.”³

Continuând în aceeași linie, de subliniere insistentă a adevărului istoric al faptelor biblice, Sfântul Augustin adaugă încă un exemplu ilustru, extras, de această dată, din capitolul 17 al cărții Exodu-

Elegie pentru Cașmir

Gabriela GLĂVAN

Apărut la douăzeci de ani după debutul fulminant cu *Dumnezeul lucrurilor mărunte*, pentru care autoarea a primit premiul Booker în 1997, al doilea roman al lui Arundhati Roy, *Ministerul fericirii supreme*, are puține în comun cu povestea ce i-a adus succesul și recunoașterea internațională. E mai degrabă o narațiune fracturată, semnificativ încărcată politic, marcată de activismul scriitoarei și de poziționările ei ferme față de numeroase probleme sociale sau culturale, sublimante în titlul unui volum de eseuri apărut anul acesta - *My Seditious Heart (Inima mea răzvrătită)*. Până la ora actuală, Roy a scris mai multe eseuri politice decât ficțiune, iar acest lucru se vede mai ales în *Ministerul fericirii supreme*. Apărut în 2017, romanul fost publicat în 2019 în românește la Humanitas Fiction, în traducerea Alexandrei Coliban. Cauzele pentru care scriitoarea indiană a militat în ultimele două decenii sunt marcate de gravitate și urgență, pentru că privesc milioane de oameni, mulți afectați direct de sărăcie, război, dislocare. Cu toate acestea, Roy a afirmat recent că pentru ea literatura de ficțiune rămâne suprema modalitate de exprimare, iar identitatea sa ultimă este aceea de povestitor. Roy nu e străină de opinii și poziții politice controversate (între care se distinge simpatia pentru maoiștii indieni), iar proza pare a fi o matcă suficient de vastă pentru amploarea crizei redirijate din imediatul istoriei în ficțiune.

Fără a fi o lectură dificilă, ci mai degrabă densă, *Ministerul fericirii supreme* scapă totuși de tirania etichetelor facile: nu e o carte „fascinantă”, „tulburătoare”, „captivantă” (adică facil-comercială), o „revelație” ce ar da *reload* și *replay* unei fantezii realist-magice (aceeași) despre India și Orient. „Nu doresc să fiu translatorul Orientului pentru occidentali”, declară scriitoarea tranșant într-un interviu recent pentru *The Guardian*. Și, fidelă sieși, Roy elaborează o poveste încărcată de jargon hindi, urdu, kashmiri, malayalam, de expresii argotice intraductibile, fără concesii pentru fluxul lingvistic, adaptat, și el, acestei matrici ce nu se negociază. Două femei cu destine opuse, Anjum și Tilottama, coagulează în jurul lor fragmente de poveste aparent fără legătură, pentru a le suprapune într-un final oarecum previzibil. Anjum e o hijra, o femeie transgender care s-a născut bărbat și a primit numele Aftab. După naștere, mama sa îl duce la mormântul lui Hazrat Sarmaḍ Şahid, protector „al Fericirii Supreme, Sfânt al Neconsolaților și Mângâiere a Nedefiniților, Blasfemiator între Credincioși și Credincios între Blasfemiatori”, așezându-l pe orbita unui destin de outsider. Anjum pleacă de acasă pentru a trăi împreună cu alte hijra în vechiul oraș din Dehli, apoi își găsește locul într-un cimitir. Acolo pune pe picioare o casă de oaspeți construită în jurul mormintelor și o numește Jannat, însemnând Paradisul, aflat la granița dintre lumi, și totuși printre oameni. În urma unei operații de schimbare de sex nereușite (deși Aftab e biologic atât femeie cât și bărbat), Anjum își focalizează întreaga capacitate emoțională spre maternitate. În Jannat e loc pentru toți: pentru Zainab, o fetiță luată de pe străzi, pentru nou convertiți la islam, marginali, dependenți de toate felurile, chiar și pentru un anume Saddam Hussein, fost lucrător la morgă.

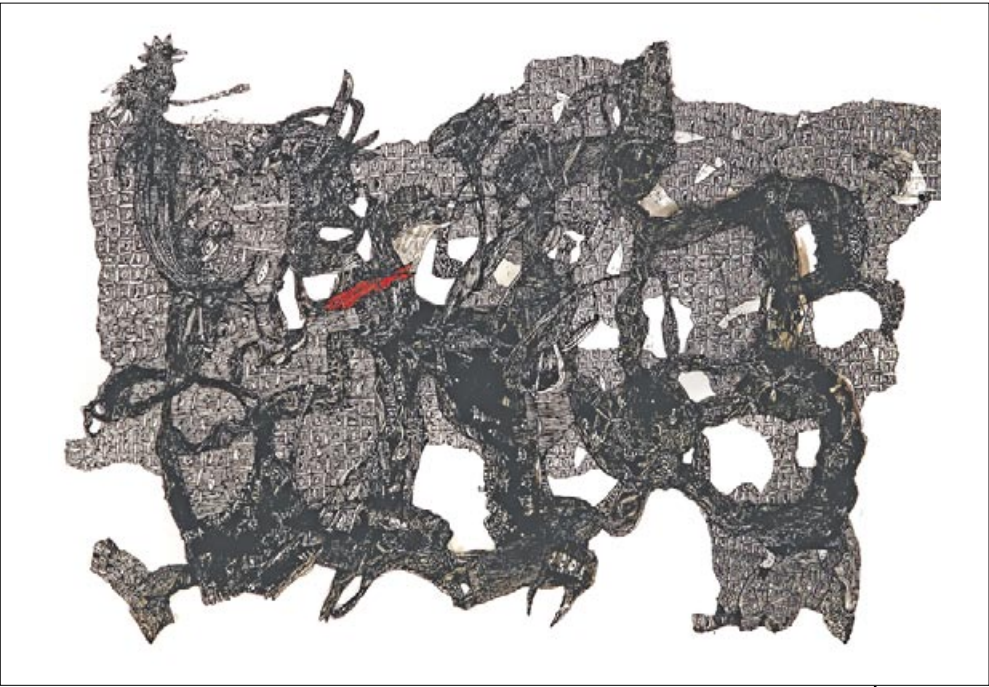
Anjum e însă doar martor al dizolvării și metamorfozei prin care trece India de acum, pe când Tilo e actant implicat, militant, un veritabil alter-ego al autoarei. Tânăra arhitectă trăiește pe muchie, întreține un amor periculos și acceptă un mariaj pentru protecție politică. Pe cât de colorată și zgomotoasă e Anjum, pe atât de misterioasă și inaccesibilă pare Tilo, a cărei călătorie în Cașmir duce narațiunea într-un punct critic, îndelung anticipat și pregătit în cadența apăsată a unor episoade dispartate ce converg spre nodul lor comun. Scriind despre tragedia Cașmirului, despre războiul interminabil, hrănindu-se de la sine, Roy își împlinește de fapt potențialul căutat, cel de povestitor. „Carotida lui Dumnezeu a crăpat pe noua graniță dintre India și Pakistan și un milion de oameni au murit de ură” exprimă definitiv, cu exasperarea celui ce a văzut concret catastrofa, natura unui conflict intrat în cotidian, cu atentate condamnate de comunitatea internațională, cu schimburi dure de replici între New Dehli și Islamabad, dar fără șanse de a se epuiza.

Cele două puteri nucleare își dispută de decenii autoritatea asupra regiunii Cașmir, iar Linia de Control, o graniță menită să atenueze litigiul teritorial dintre India și Pakistan, a devenit un pol al tensiunii ce adesea explodează în conflicte sângeroase. „Azadi! Azadi! Azadi!”, libertatea strigată în stradă pe sute de mii de voci înseamnă, în Cașmir, multe alte lucruri, adesea atât de diferite, încât „dacă pui patru cașmirieni într-o încăpere și le ceri să explice ce anume înțeleg prin *Azadi*, vor sfârși probabil tăindu-și unii celorlalți beregata.” Când nu e severă, Roy deschide, parțial, și calea umorului, nu de puține ori negru, cinic, amar. În Cașmir, banalul „good morning” e, adesea, „good mourning”.¹

Ministerul fericirii supreme se referă, în titlul original din engleză, la *ministry*, ale cărui sensuri se îndepărtează cu mult de ceea ce în românește înseamnă, simplu, *minister*. Așa cum arată traducătoarea într-o notă de subsol spre sfârșitul romanului, *ministry* mai înseamnă, conform Webster’s Dictionary, „acțiunea de a preoți”, „slujba, îndatoririle și funcțiile unui preot”, „o persoană sau un lucru prin intermediul căreia se înfăptuiește ceva”. Suprapuse acestor semnificații mai puțin evidente, multe dintre episoadele cărții primesc semnificații noi – odiseea lui Anjum, a cărei existență marginală îi permite să observe lumea și să se găsească pe sine e un lung parcurs interior, dramele aprinse ale celor doi bărbați ce o iubesc pe Tilottama, Musa și Nag, trec dincolo de eșecul biografic sau profesional, iar locul ce, la final, îi reunește pe toți, paradisul terestru creat de Arjum, e un teritoriu al reconcilierii, dar și al sfârșitului.

Ministerul fericirii supreme e expresia deplină a momentului politic și creativ pe care Arundhati Roy îl trăiește acum: e o carte-elegie, manifest, protest, dar și o carte a memoriei, a unei Indii neîmpăcate, la al cărei prezent scriitoarea participă ca la o misiune esențială.

¹ Joc de cuvinte bazat pe omofonia dintre „morning” (dimineată) și „mourning” (doliu, jeliere).

Poeme de Livia Ghighilicea

27

1. psalm
nu
poezia nu repară lumea abia dacă
o tresare
în tot acest timp în noi zguduie
jupoaie
și urlă

când către pietre
când către ingeri

2. anunț cu o singură cameră
cuvintele de apoi îmi tropăie prin
minte
se maimuțăresc
niște saltimbanci caraghioși
de invidiat
se prăbușește de răs această lume
noi ne rămânem în urmă și mici
neîncăpători
e timpul să mă mut și eu

veniți de luați inimă
a mai rămas una
nemurită

3. loterie
îmi tună prin minte
doamne
să-ți strig sau să-ți iert căci știi tu aici
la noi
pe pământ
apusurile coapte se culeg pentru vin-
decare
tu le tot strigi
doamne
ca pe lozuri
iar noi

noi ne tot ducem

4. închis pentru inventar
cerul încruntat dinaintea furtunii
jos
niște umbre slăbite de atâta hoinărea-
lă
prin bălțile din noi
le purtăm la gât aduceri-aminte
în ele numai suflet ciuruit
astăzi
timp mai avem doar cât să ne mirăm
e târziu să mai învățăm zborul
caravana oaselor a înțepenit și
aș închide viața pentru inventar

apoi

în spatele ferestrei
voi încerca să te iert

cum știu eu
5. poem brut
sufletul
un pavaj cu piatră cubică unde
fiecare piatră
aleargă înaintea ta

6. de prea mult albastru
un buletin firav de știri îmi încheie
seara
e ca acolo unde oamenii sunt trimiși
să-și plângă
întind brațele o îmbrățișare e mai lun-
gă decât orele
din sala de așteptare

noaptea aceasta îți asfințește albastrul
clipești amurguri abia acum începe să
doară
eu zăvorăsc meduze
până acasă
și încă vreo trei zile după

poemul rămas orfan își smulge venele
una câte una
apoi se ghemuiește însângerat
și tăcut
ca un fetus

de unde și continua senzație de teamă
înăbușită
atunci când închizi ochii

7. și în ultimul act ne salvăm
atunci când se înnoptează suntem
goi neputincioși
rătăcim
precum niște păpuși ce și-au vândut
sforile
după spectacol
cortina își dezvelește gingiile
avertizează
prin noi brăzdează tancuri

de la singurul balcon al lumii
tu arunci cu flori
din ce ți-a mai rămas

8. versuri pe curat
suntem margini deșirate de cer
îmi zic dar vină marea
să ne repare
acolo unde ne-am fost demult
mă întâlnesc
nu mă cunosc și te scriu iarăși

din creștet mi se ivesc genunchi
apoi adorm așa

harfa de iarbă

Povești de trezit părinții

Daniela ȘILINDEAN

Teatrul Pentru Copii și Tineret Merlin, Timișoara

Regia artistică: Béres László, Scenografia: Bajko Attila, Costumele: Széles Andrea

Muzica: Cári Tibor, coregrafia: Mădălina Ghițescu Petre

Cu: Jasmina Mitrici, Victoria Rusu, Ștefan Roman, Maria Gornic, Marko Adzic, Corina Dohanici

și

Teatrul Municipal „Matei Vișniec” Suceava

Regia: Ioan Brancu, scenografia: Ana Maria Condruz, coregrafia: Andreia Duță, Compozitor: Cári Tibor, Light/Video Design: Lucian Moga, Andrei Cozlac

Cu: Cristina Florea, Horia Andrei Butnaru, Clara Popadiuc, Răzvan Bănuț, Alexandru Marin, Diana Lazăr, Delu Lucaci, Cosmin Panaite, Cătălin Ștefan Mîndru, Bogdan Amurăriței

ca reacție la câteva realități – nu noi, nu vechi – pe care le observă autorul și, odată cu el, și publicul. Este un text scurt, construit în cinci scene, cu cinci personaje principale: trei copii (Eliza, 8 ani, Adrian, 6 ani, Manuela, 5 ani), o Bunică de 70 de ani și un Extraterestru. La ele se adaugă un personaj cvasi-absent, Mama, o familie italiană, un câine, o pisică și un mic univers de grădină (un fluture, un arici, o bufniță, o broască).

Despre nevoia de a scrie această piesă, Matei Vișniec afirma: „Oare mai știu, astăzi, adulții, să le ofere timp copiilor? Am scris *Extraterestru care voia ca amintire o pijama* pornind de la această întrebare, dar și de la tragedia umană trăită în ultimele două decenii de România. În jur de patru milioane de români s-au dus să lucreze în străinătate și deseori copiii lor au fost încredințați bunicilor, altor rude apropiate, ba chiar vecinilor... Nu vom putea evalua niciodată, cu niciun instrument psihologic sau sociologic, frustrarea resimțită de acești copii care au crescut fără prezența mamei și a tatălui, fără acest timp unic, bogat în sentimente și încredere în viață, pe care numai un părinte îl poate dărui copilului. [...] Această piesă s-a născut și dintr-o anumită durere resimțită de

masă în țara părăsită de ei în general de nevoie... Eu însumi fac parte dintre cei care, la un moment dat, «au plecat». Și totuși, totuși, simt că aproape toți românii «plecați» sunt preocupați, sunt frământați de gândul întoarcerii. Poate că și din acest motiv și-au construit case în România, ca să-i aștepte cineva acolo, ca să nu uite total de rădăcinile lor”.

Teatrul Pentru Copii și Tineret Merlin a montat în premieră absolută, la Timișoara, *Extraterestru care își dorea ca amintire o pijama*, iar Teatrul „Matei Vișniec” a avut premiera la doar trei săptămâni după aceea. Cu alte cuvinte, doi regizori și două trupe au lucrat, aproape simultan, pe acest text, găsindu-l relevant pentru publicul tânăr și nu numai. Subtitlul este vădit pentru intențiile autorului – sub aparențele unui text dedicat copiilor se ascunde un semnal important – *de adormit copiii și de trezit părinții*. Ceea ce reușește să creeze dramaturgul este un portret de familie voit incomplet, în care părinții sunt înlocuiți de imaginea și de vocea redată de ecranele telefoanelor mobile și ale tabletelor. Iar absența este (răs)cumpărată cu cadouri care rămân veșnic nedesfăcute, de care copiii nu au nevoie, care sunt oricum prea multe, dar sunt păstrate pentru plăcerea părinților. Povestea nu e, așa cum știm, nouă, însă este, de multă vreme, actuală. E nevoie de avertizori jurnalistici, dar și de literatură care să transpună multitudinea de povești în zona artisticului și care să poată, astfel, sensibiliza. Obişnuiți cu rutina știrilor, riscăm să fim desensibilizați la subiectele de acest tip. Să ne familiarizăm într-atât, încât ele să intre sub semnul ridicării din umăr și al fatalității.

Pretextul discuției – în piesa lui Vișniec – este oferit de o întâlnire cu un extraterestru – prilej numai bun de explicat cum stau lucrurile pe Terra. Sau cu o parte dintre locuitorii ei. Pentru Eliza, Adrian și Manuela, mama este cineva care „să te sune seara înainte de culcare... din Italia”, părinții sunt aceia care trebuie să vină de două ori pe an acasă, o dată vara, în august, o dată de Crăciun, cu mii de pachete. Iar Bunica „este atunci când n-au unde să te lase părinții când pleacă să lucreze în Italia...” E o bunică fragilă, neputincioasă, dar care trebuie să fie dură; șubrezită de vârstă, ține cu greu pasul cu energia copiilor și cu treburile casnice. Este o familie în care copiii se ghidează după calendar și numără zilele care trec până când își vor revedea părinții. Cu aceștia din urmă au o comunicare mediată de telefon (în limita a trei apeluri pe zi).

Doă sunt discursurile care primează și care sunt clar vizibile în montările create de teatrul timișorean și de cel sucevean. Primul conturează o lume a copilăriei clar definită prin afecte, joc, raționamente, curiozitate și care se distinge mai ales prin cuvântul *dor* – o lume a naivității, a poeziei. E dimensiunea care tușează prin candoare, prin posibilitatea de a călători în alte galaxii, de a avea prieteni – fie ei și galactici – care să suplinească nevoia de afecțiune. „Ochii voștri dragi copii/ Sunt la număr cam o mie/ Ei rămân însă doar doi/ Ah, după copilărie...”, spun versurile unuia dintre cântece, ca o invitație de a prelungi starea de grație.

Cel de-al doilea se ancorează în realitatea definită de absență și tergiversare și poate fi cel mai lesne redat prin replica Bunicii, starea de fapt fiind bine expri-

mată de personaj: „Numai bătrânii și copiii au mai rămas aici... Parcă e sat de stafii. Toate casele sunt goale. La ce bun să faci case noi dacă stau goale? Că parcă au prins rădăcini în Italia... Întâi au spus că se duc numai pentru șase luni, ca să-și cumpere și ei o mașină... Apoi au spus că mai stau șase luni, ca să toarne temelie să-și facă și ei o casă nouă... Apoi au mai stat încă șase luni, ca să cumpere cărămidă și să ridice pereții... Acum s-au dus pe încă șase luni, ca să cumpere țiglă de acoperiș... Și uite așa n-o să se mai termine niciodată... Or să mai stea șase luni ca să pună parchet și să tragă apă... Apoi or să mai stea șase luni ca să facă sobe... Apoi or să mai stea șase luni ca să cumpere mobilă... Iar eu cine știe câte zile mai am...”

Întâlnirea celor trei frați cu extraterestru are rostul unei priviri exterioare, dă câteva indicii care ar putea să rafineze căutările de *bulgări de timp*, acea fenomenală materie menită să aline dorul și să bucure chiar și galacticii. „Știți de ce extraterestrii/ Vin la noi din galaxie?/ Terra este pentru ei/ Singura oglindă vie.” Singurul cadou pe care și-l fac e timpul. Își oferă „bulgări de timp”. În contrast se află perpetua amânare, cu termen extins de fiecare dată pentru a ridica, mobila, utila o casă, plătind cu prețul relațiilor incomplete „Și între timp copiiiăștia cresc ca niște buruieni...”, într-o tristă ironie: având grijă de alți copii, cu gândul la cei lăsați acasă.

Spectacolele vizionate la Timișoara, respectiv la Suceava, sunt extrem de diferite ca realizare. Au, firește, o importantă componentă ludică și una muzicală (versurile cântecelor sunt cuprinse în textul dramatic). De altfel, întâmplarea face ca muzica celor spectacole să fie semnată de același compozitor, Cári Tibor. La Merlin, Béres László apelează la o distribuție restrânsă și pune accent pe actori (în roluri bune Jasmina Mitrici, Victoria Rusu, Ștefan Roman, Marko Adzic susținuți de Corina Dohanici), apelează la tehnici din zona teatrului de obiecte și urmărește discret linia textului. La Suceava, Ioan Brancu își proiectează întregul univers și îl gândește în termeni de culoare, muzică, ritm. Montarea de la TMMVS exploatează imaginile propuse de text (de pildă o scenă e menționată ca desfășurată în grădină, prilej pentru trupă să transforme întregul moment într-o feerie sonoră și vizuală), iar trupa suceveană funcționează excelent și în mișcare, și la cântec, condusă cu mână sigură de către regizor. Esențială – în ambele montări – este interacțiunea cu publicul. Iar ceea ce este cu adevărat miraculos la spectacolele în care în sală sunt preponderent copii e dialogul autentic și susținerea neobosită a acestora. La premiera de la Timișoara am asistat la o extraordinară discuție a autorului cu publicul, cu răspunsuri care confirmau – dacă mai era nevoie – puterea fabuloasă de înțelegere a copiilor, necesitatea de texte și spectacole care să le ofere micilor spectatori statutul de partener egal pentru subiecte „serioase”.

În plus, pentru Teatrul Merlin, spectacolul vine să consolideze o direcție importantă – aceea a spectacolelor pentru tineret. Iar pentru Teatrul Municipal „Matei Vișniec” spectacolul se constituie în explorarea zonei de public tânăr. Rezultatul e, în ambele cazuri, un succes: spectacole care sunt deopotrivă în măsură să pună pe gânduri și să emoționeze.

Omul de zăpadă care voia să întâlnească soarele, *Extraterestru care își dorea ca amintire o pijama* și *Capra, iedul cel mic și cumătra lupoaică* conturează o nouă direcție a dramaturgiei lui Matei Vișniec. Dintre acestea, textul *Extraterestru care își dorea ca amintire o pijama* (povești de adormit copiii și de trezit ușor părinții) a fost scris

mine tot umblând prin satele Bucovinei. Am văzut atâtea case pustii, unele dintre ele foarte frumoase, dar nelocuite... Toate aceste case care plâng își așteaptă familiile. Construite și pentru niște copii care nu mai apucă să copilărească în ele, toate aceste case mi-au cerut, pe limba lor tăcută, ajutorul... Sigur, nimeni nu-i poate convinge pe români să revină în

Back to school

Dana CHETRINESCU

Se apropie momentul întoarcerii la școală, anul acesta chiar cu o săptămână mai repede față de tradiționalul 15 septembrie. Acum se scot, din obișnuință, de la naftalină poeziile dedicate acestui moment, poezii care, asemeni încurajărilor rostite de generali în fața soldaților în ajunul unei mari bătălii, sunt menite să ofere publicului țință, copii și părinți, un sentiment de siguranță. Mai degrabă decât adrenalina militară, poeziile despre prima zi de școală mizează pe înduioșarea adversarului. Promițând o familiaritate mai ceva decât casa părintească, școala își deschide porțile spre entuziasmul general, copiii presând la intrare, într-un freamăt generalizat. Personalificată, școala este zâna cea bună: are zâmbetul cald și ochii blajini, vorbindu-le micilor vizitatori despre plăcerile trăite cu cele mai fascinante basme. Și pentru că mirosul și gustul sunt simțurile cele mai eficiente în provocarea unei avalanșe de amintiri din tinerețe – o știm de la Proust – întoarcerea la școală, în versurile începutului de an, miroase a cerneală și are gustul fructelor coapte ale toamnei.

Până aici, toate bune și frumoase. Dar, așa cum după marșul militar urmează măcelul, după epitetul exaltat care însoțesc școala, după înțelepciune, aventură și suflet înălțat, urmează temele, notele și stresul. În semn de protest față de slăbiciunile sistemului educațional, un grup de părinți francezi au înscris la școală o turmă de oi. Gestul a fost validat de întreaga comunitate, inclusiv cadrele didactice, care au asistat cu toții la această acțiune, menită să sensibilizeze autoritățile dornice să închidă clase și școli din cauza scăderii demografice¹. Nu ne scapă, însă, nici faptul că, dintre toate animalele, disponibile, de bună seamă, în mare varietate, la fermă, părinții au ales oile – metafora supremă a masei de manevră.

Odissea școlară a mioriței franceze nu este nici baladă, nici fabulă, dar, deși miza ei este o critică a administrației din educație, care numără capete în loc să vadă indivizi și grupuri sudate, noi putem vedea în ea întruchiparea altor metehne, mai vizibile pe plaiurile autohtone ale transhumanței. Nu mai povestim despre bârsane și merinos – am mai făcut-o și, dacă remanierea guvernamentală nu a vizat și portofoliul de la agricultură, îi lăsăm pe angajații acestui minister să se bucure de ultimele zile de vacanță la munte. Dar am putea să povestim despre un cântec, lansat tot în cinstea întoarcerii la școală, ale cărui versuri fac concurență neloială catrenelor școlare convenționale.

Lui Tudor Chirilă, care a conceput această odă în răspăr, toți elevii din România îi par a semăna cu oile. Curios lucru, ceva mai demult, această comparație era valorizată pozitiv, căci poeziile vechiului regim promiteau elevi sfioși, cu ghiozdanul doldora și o sete permanentă de noi informații – cu cât mai multe și mai exacte, cu atât mai bine. Noul cântec lasă hiperbola în debaraua recuzitelor expirate și îi reproșează școlii, fără figuri de stil, că nu și-a ținut promisiunile – formulate cu măiestrie în discursurile de 15 septembrie. „Școală, îți amintești? Ce mic eram, cum mi-ai promis c-ai să mă crești...”, zice cântecul. Marea problemă, așa cum anunță și titlul (*Pe de rost*) este faptul că palatul de basme a intrat la apă și izvorul de înțelepciune a secat, căci, internetul odată inventat, nimic nu s-a mai găsit să descurce ițele cumplitelui meșteșug de tâmpenie.

Nu că viciul reclamat de oile din protestul francez nu ar fi valabil și pentru școlile din România. În urma unui raport întocmit anul trecut pentru corectarea finanțării învățământului, s-a constatat că numărul copiilor care încep școala scade în continuare de la un an la altul, din 1990 până acum populația de 5-9 ani reducându-se cu aproape 50%. Această cădere dramatică este provocată și de micșorarea populației rezidente cu aproape 4 milioane de oameni, în cele mai multe cazuri tineri și familii cu copii, adică exact cei în lipsa cărora băncile școlilor din poeziile de mai sus rămân goale, iar asaltul simbolic din prima zi de școală se transformă cel mult într-o târâială sceptică și întristată.

Câteva cifre care arată că nici toate turmele de miorițe din România, de-ar fi implicate într-un protest, nu ar putea da măsura exactă a vântului care suieră prin multe clase și școli goale: la grădinițe, în ultimii ani, s-au înscris cel mult cinci sute de mii de copii, chiar numărul grădinițelor scăzând, de la 1700, cu câțiva ani înainte, la abia 1200; școlile primare, de la 5000 în anii 2000, au ajuns la sub 4000 acum, elevii care le populează fiind cu aproape o sută de mii mai puțini. Scăderile anuale înregistrate au variat între 14 și 72 de mii. La liceu, se înregistrează cele mai dramatice reduceri, într-un ritm descendent susținut, de aproape 50 de mii de elevi pe an. Raportul recomandă ministerului să identifice cât de curând toți copiii între 3 și 18 ani care nu au călcat până acum sau nu au prea multe șanse să calce, de acum încolo, pe la școală².

Un sfat foarte bun, având în vedere că și aceia, puțini, care încep școala, nu o prea termină. O medie națională indică un abandon de 19%, procentul care corespunde numărului de elevi rămași în școlile de la sate fiind și mai mare. Cine privește fotografiile făcute în multe școli, din mediul rural mai ales, dar nu numai, cu doar câteva zile înainte ca acestea să se deschidă pentru a-i primi pe copii, va înțelege că genul liric, pus la bătaie să stârnească dorința de carte a tinerei noastre generații, a fost înlocuit, fără știrea autorităților și poeziilor, cu alternative prozaice, aparținând realismului sau chiar naturalismului: povestiri cu final neașteptat sau chiar povești de groază.

În loc să recite, în prima zi de școală, o poezie despre cum copilul are în ochi o bucurie greu de imaginat, sau despre cuibul de înțelepciune din care zboară puii care cresc mari, sau chiar despre tezaurul de sfaturi bune pentru ridicarea, pas cu pas, a conștiinței de sine a elevului, dar și ca să nu fie nevoiți să constate, precum *Pe de rost*, că la școală e rușine să greșești și o tragedie să fii un număr matricol, elevii au o alternativă concretă: decalogul școlii de vis, propus de psihoterapeutul brazilian Augusto Cury³:

1. Muzică la orice oră de curs;
2. Așezarea la ore în cerc, precum cavalerii Mesei Rotunde;
3. Încurajarea întrebărilor: *de ce, cum și unde*, ori de câte ori se dorește, fără ezitare;
4. Dialogul;
5. Predarea prin povești de viață;
6. Umanizarea cunoașterii;
7. Umanizarea cadrului didactic;
8. Lauda înainte de critică;
9. Gânduri și emoții, nu doar date și vorbe;
10. Sensul angajamentului social.

¹ *Agerpres*, 7 mai 2019.

² *Adevărul*, 26 iunie 2018.

³ Augusto Cury, *Copii străluciți, elevi fascinanti*, Editura For You, 2019.

Cele patru imperii

29

Ciprian VĂLCAN

„Părinții din satul francez Crets en Belledonne au înscris în mod simbolic 15 oi la o școală primară pentru evitarea închiderii unei clase din cauza numărului insuficient de școlari, relatează marți AFP. Elevii Saute-Mouton, Baaaaah-Bête și Panurge, printre alții, au fost incluși pe listele școlare din satul aflat la poalele Alpilor. Școala a admis în luna martie faptul că una dintre cele unsprezece clase ale sale va fi închisă la începutul anului școlar după o ușoară reducere a numărului de elevi, de la 266 la 261. „Aici sunt copii în dificultate, însă educația națională nu este preocupată de argumentele din teren, ci doar la cifre”, a declarat Gaëlle Laval, membră a unei organizații de părinți și una dintre organizatorii evenimentului.

Marți dimineață, un fermier a intrat în școală cu aproximativ 50 de oi însoțite de câinele său, iar cincisprezece dintre acestea - cu certificate de naștere - au fost înscrise, oficial, în prezența elevilor, a părinților și a cadrelor didactice. „Cu aceasta nu ar trebui să mai avem închiderea clasei, a declarat zâmbind organizatoarea, care a recunoscut că „a apelat la umor pentru a mobiliza oamenii” și pentru a evita această situație „mizerabilă” în școala în care primăria a investit mult în ultimii ani. Părinții elevilor au subliniat de asemenea faptul că, în cazul închiderii, celelalte clase vor fi supraîncărcate” (*Agerpres*, 7 mai 2019).

Primul imperiu al oilor a fost condus de o birsană cam bătrână pe nume Senescia, care visa la piramide din caramelle și ciocolată cocoțate pe vârful munților, dar și la panoplii încărcate cu iatagane aduse tocmai de la Stambul. În nopțile calde de vară, Senescia behăia tandru, chemând la iubirea dintre lupi și oi, crocodili și gazele, muezini și măgari. Împărateasă a unui neam obișnuit cu lipsa de patimă și înfrînarea, credea că va ajunge să trăiască și vremea în care peștele cel mare nu-l va mai înghiți pe cel mic, ci îl va privi cu simpatie fraternă și-l va conduce spre porțile nenumăratelor academii acvatice deschise tocmai pentru a-i învăța pe locuitorii oceanelor că duhul blindeții e cheia armoniei universale, iar lăcomia nu e arma desăvârșirii, ci trebuie grabnic lepădată și lăsată în seama barbarilor.

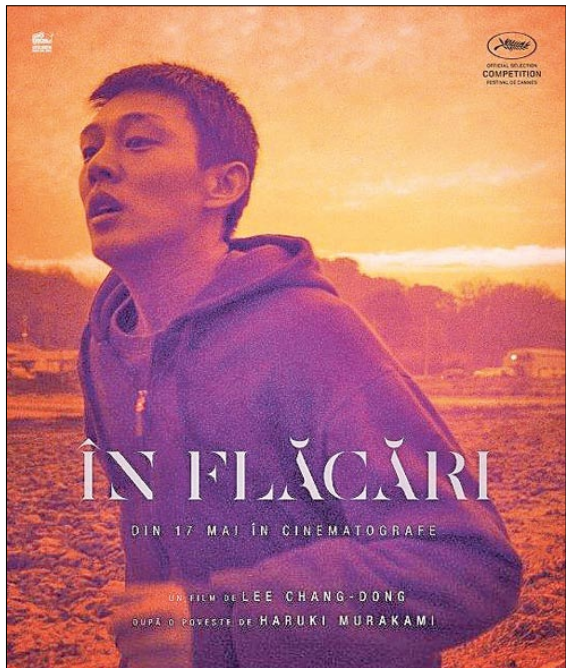
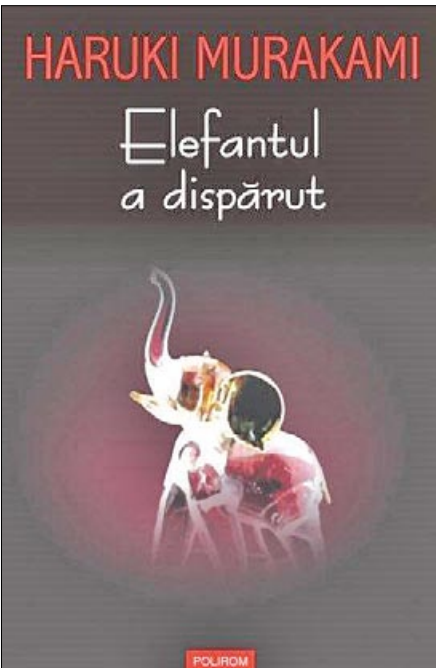
Al doilea imperiu al oilor l-a avut în fruntea treburilor pe aprigul berbec Akasius, care socotea că războiul e tatăl tuturor lucrurilor, așa cum învățase de la un filosof socotit prea obscur, și se îndeletnicea cât era ziua de lungă cu planuri de pîrjolire și cucerire. Akasius credea că viața nu merită trăită dacă nu poate fi pierdută în fiecare clipă și ținea să urmărească toate antrenamentele es-

cadroanelor sale de berbeci, asistînd cu plăcere mai ales la intensele episoade în timpul cărora cei mai năpraznici dintre masculii de patru ani își izbeau coarneaule unele de altele de parcă și-ar fi propus să mute luna de pe cer și să aducă fie Ierusalimul mai aproape de Atena, fie Pekinul mai aproape de Paris. Akasius nu dădea niciodată semne de oboseală și nu era văzut niciodată copleșit de îndoieli. El behăia cât era ziua de lungă, dar folosea și nopțile pentru a se apropia de desăvîrșire, antrenîndu-se cu osîrdie să-i imite pe cîinii care urlau melancolic la lună.

Al treilea imperiu al oilor aproape că n-a existat. O oaie bătrînă pe nume Perasia i-a trasat contururile pe țărmurile Cartaginei și s-a apucat să-i povestească aventurile imaginare în cîteva zeci de poeme. Poemele au fost învățate cu timpul de bietele mioare fără experiență care credeau că tot ce zboară se mănîncă și tot ce e pus în versuri e mai trainic decît bronzul. Imperiul care existase doar în apriga fantezie a Perasiei a început să ia ființă meterez după meterez și apeduct după apeduct pînă cînd a devenit mai real decît visele de mărire ale lui Catilina. Cînd imperiul a avut oștiri care se întindeau pînă la Babilon, dușmanii care începuseră să-i dea tircoale s-au hotărît să-i plătească tribut. Cămilele încărcate cu aur ajunse în capitala imperiului au fost oferite ca hrană cerșetorilor și saltimbancilor. Aurul adus pe spinările lor a fost păstrat pentru statuia Perasiei care urma să fie cea mai mare statuie din istoria lumii. Dacă n-ar fi venit misterioasa furtună de nisip care a îngropat totul într-o singură noapte, probabil că ne-am fi închinat cu toții și astăzi la magnifica statuie din aur a unei oi.

Al patrulea imperiu al oilor s-a ridicat pe Lună, iar singurul său împărat a fost un berbec cu o elegantă cască de astronaut de nume Comosicus. Dornic să transforme oaia în om și omul în oaie, socotind că va răzbuna umilințele milenare suportate de neamul său moderat-behăitor, Comosicus a supravegheat personal o serie de experimente genetice ce urmau să schimbe lumea și s-o transforme într-o primitoare planetă pentru berbeci înțelepți și mielușele excentrice. Unele surse susțin că energicul Comosicus ar fi reușit chiar să obțină o formidabilă combinație între Supraoaie și Supraom ce ar fi făcut inutile toate cercetările referitoare la inteligența artificială. Indignați că proiectele lor riscă să fie socotite vetuste, savanții poporului oilor au pregătit o contrarevoluție, insistînd că omul nu e bun de nimic și că oaia e prea blindă, în vreme ce robotul e singura ființă superioară pentru care a fost creat universul. Războiul civil care a urmat a dus la distrugerea celui de-al patrulea imperiu al oilor, iar Comosicus, resemnat, s-a apucat de pascut.

narrenturm

30

Naturi criminale

Cristina CHEVEREȘAN

Că Haruki Murakami e printre cei mai premiați și prizați autori ai momentului nu mai constituie un secret pentru iubitorii și analiștii de literatură. Numele japonezului freamătă în aer în preajma fiecărei acordări a premiului Nobel, deși garanții nu există, iar cazul Roth ne demonstrează talentul nefericit al Comitetului de a rata repetat, dacă nu obtuz și încăpăținat, șanse istorice de a recompensa monștri sacri. În cazul lui Murakami, ficțiunea debordează de sunet, imagine, mișcare, meditație ori tăcere semnificativă: simultan binecuvântare și provocare pentru cei ce-și propun transpunerea poveștilor, lungi sau scurte, pe peliculă. *Barn Burning*, textul folosit ca punct de plecare pentru cea mai recentă adaptare, nu ocupă mai mult de zece pagini în originalul publicat inițial în *The New Yorker* (1983) și antologat în *The Elephant Vanishes* (1993).

Pentru cunoscători, povestirea se numără printre cele clasice, deși nu are complexitatea sau ambiția unor romane de genul *Pădurii Norvegiene*, *Kafka pe malul mării*, *1Q84* (lista completă fiind, evident, mai lungă). Este, totuși, o mostră de scriere ce reușește, aparent din nimic(uri), să creeze un suspans apăsător, o derulare lentă, progresiv-obsesivă, a cotidianului banal la suprafață, o punere în chestiune a naturii și esenței detaliilor care compun ceea ce e perceput drept realitate imediată. Rezumată la elementul-șoc, e scurta istorie a unei incendieri. Doar că incendierea nu se întâmplă cu martori, ci în spațiul liminal, fluid, dintre concret și imaginar, există pur narativ, într-un scenariu alternativ, potențial, dar niciodată dovedit sau dovedibil pe de-a întregul. Există și nu există, exact așa cum autorul său își proclamă simultaneitatea ("Sunt aici și acolo. Sunt, în același timp, în Tokyo și în Tunis. Sunt vinovatul, dar și cel ce trebuie iertat. E acest gen de echilibru, fără de care nu cred că am putea continua să trăim").

Conversația are loc între doi bărbați cu un singur lucru în comun: afecțiunea față de aceeași femeie, întâlnită de narator, întâmplător, la un eveniment monden. Nu la fel de întâmplător, unica certitudine legată de această Holly Golightly a lui Murakami, simplă și indescifrabilă, promiscuă și directă, e că studiază pantomima: artă a confecționării iluziei, joc mut al simbolului și sugestiei. Emblematică rămâne, atât pentru spectatorul captiv din interiorul ficțiunii, cât și pentru cititorul ce o parcurge din afară, scena cojirii metodice, tacticoase, a unei mandarine imaginare. Puterea de convingere, cvasi-hipnotică, a mimetismului practicat, nu lipsit de tente erotice, dă fiori celui ce-și simte

adevărurile și acuitatea percepției puse la încercare: "Am simțit cum se topește realitatea a tot ce mă înconjură. Cel puțin deconcertant. În timpul procesului lui Eichmann, se pusese problema celei mai potrivite condamnări ca fiind închiderea lui într-o celulă și golirea ei treptată de aer. Nu știu cum a sfârșit de fapt, dar asta mi-a venit în minte".

Dacă meticulozitatea falsificării evidențelor pare a proclama talentul incontestabil al tinerei, trimiterea la criminalul de război executat pentru exterminarea a milioane de oameni e razantă și deloc accidentală (specialitatea casei!). Sub poleiala unor aparențe elegante, sub umbrela întâmplării și coincidenței, povestirea mustește de indicii ale existenței acelei părți întunecate la care aproape fiecare gest și replică fac aluzie, cu dezarmantă și terifiantă seninătate. "Nu trebuie să te convingi că mandarina există, trebuie să uiți că ea *nu* există", avertizează, profetic, femeia menită să-i unească, bizar, pe bărbații din viața ei, iar apoi să dispară fără urmă (sau nu? cine știe...) Tentația ce planează în contextul unei infraționalități mărturisite e speculația asupra unui alt tip de criminalitate, mult mai puțin "inocent" decât cel motivat de piroman drept satisfacere a unor impulsuri de domeniu firescului ("Hambarele *așteaptă* să fie arse. Nu le fac decât voia. Înțelegi, operez cu ceea ce există deja. Ca ploaia. Ploaia cade. Răurile se revarsă, apa mătură lucruri în cale. Oare judecă ploaia ceva? Și da, bine, mă face asta imoral? Aș vrea să cred că am propriul tip de moralitate").

Celebra banalitate a răului expusă de Hannah Arendt se însinuează fără drept de apel printre rândurile puține, dar încărcate de poveri etice (și nu numai) de neignorat. Murakami se dovedește un maestru al sondării psihicului confruntat cu stimuli și presiuni greu de prevăzut sau cuantificat într-o schemă și retorică a existenței de zi cu zi. Decupate dintr-un fundal fără contururi stridente, personajele fac implozie, în timp ce hambarele mentale (atâtea schelete din dulapurile personale!) explodează în conștiința bântuită de complicitatea la abuzuri justificate cu calmul cinic al psihopatului (unora le va trece, fantomatic, prin gând, Anton Chigurh din *Nu există țară pentru bătrâni* a lui Cormac McCarthy, ce-și forța victimele să își "decidă" soarta printr-un sinistru-justițiar dat cu banul). Mai mult, confesiunea adresată unui scriitor, ca presupus specialist în aprecierea tipurilor de comportament și a perfecțiunii *forme*i drept superioară corectitudinii, și impactul manipulării unei logici perverse ("din când în când, în adâncurile nopții, mă gândesc cum ar fi să arzi hambare până la temelii", chiar ultima frază!) lansează provocări suplimentare cititorului devenit, de acum, prea puțin confortabil în propria piele. Cine suntem, oare, în întunerici? *Chapeau-bas*, Master Murakami!

Pisica lui Schrödinger: varianta coreeană

Adina BAYA

Un tânăr cu slujbă anostă de curier în Seoul se întâlnește într-o zi, accidental, cu o prietenă din copilărie, la intrarea într-un magazin. Așa arată prima scenă din filmul sud-coreean *În flăcări* (*Burning*, 2018), inspirat dintr-o poveste de Haruki Murakami. Tânărul cară un pachet, iar ea e un fel de majoretă-promoter ce vinde bilete la o loterie. Amândoi sunt străini și singuri în marele oraș. Ies seara la o bere. O legătură fragilă se coagulează între ei. Apoi, ea anunță că urmează să facă o călătorie în Africa și îl roagă să îi hrănească pisica cât va fi absentă. El merge zilnic, conștiincios, în garsoniera minusculă, umple bolul cu mâncare și apă al pisicii, deși nu o vede niciodată. Nu e un animal prietenos, fusese avertizat; nu îi plac străinii.

Tânărul o hrănește, știe că e acolo, ascunsă într-un cotlon, dar, în același timp, realizează că s-ar putea ca animalul să fie inventat. La fel ca faimoasa pisică a lui Schrödinger, ea deopotrivă există și nu există. Această dualitate paradoxală se extinde curând și la relația dintre tânăr și proprietara pisicii. După întoarcerea din Africa, alături de un nou iubit, ea într-o zi dispare. Fără urmă, fără explicație. Nelucidarea misterului dispariției și persistența ei în mintea celui ce o iubește fac ca fata deopotrivă prezentă și absentă.

Dispariția fizică și instalarea unei proiecții a ei în mintea iubitului deschid calea către miza profundă a filmului. Deși aparent concentrat pe o căutare de tip detectivist, ce imită adunarea de indicii revelatoare tipică unei povești polițiste, *În flăcări* este, de fapt, cronică unei iubiri obsesive. Mustește de tensiune erotică, deși nu face exces de scene explicite în acest sens și reușește să încapsuleze persistența vaporosă a dorinței pătimașe, ca a unui parfum impregnat fără scăpare în piele. Cu atenție acută la detalii și o încadratură plină de lirism, regizorul surprinde paloarea pregnantă a iubirii și creșterea ei treptată în intensitate, pe care Murakami o schițează în *Arderea hambarelor*, povestea inclusă în volumul *Elefantul a dispărut*, din care filmul își extrage cu larghețe inspirația.

În plus, filmul conține trimiteri discrete la rama social-politică a poveștii. Ne introduce în viața din garsonierele minuscule înghesuite în blocurile ce zgârie norii din Seoul, ne arată șomajul sau locurile de muncă umiltoare la care sunt condamnați mulți absolvenți de facultate, dar și

viața luxoasă a îmbogățiților cu surse dubioase de venit și prăpastia ce se cascadează între ei și grosul populației, care se bazează pe job pentru a-și câștiga existența. Nu în ultimul rând, fundalul sonor al filmului e străpuns în câteva ocazii de ecoul dictatorial al propagandei nord-coreene, răcnită din difuzoare ce se aud peste granița dintre Coreea de Nord și de Sud, alcătuiind un fel de soundtrack perpetuu în satul din care provine protagonistul.

În galeria scriitorilor ale căror opere par imposibil de transpus pe ecran, Murakami ocupă un loc special. Lirismul inerent poveștilor sale și faptul că ele nu conțin neapărat episoade înlănțuite într-o succesiune narativă, ci mai degrabă secvențe onirice, care apar ca puncte de susținere a unei atmosfere suprarealiste, dense, în care cititorul e imersat adânc: iată doar câteva dintre motivele ce fac proza greu de tradus în scenariu de film. Lor li se adaugă profilul vag al personajelor, a căror prezență e mai degrabă simțită, decât descrisă vizual. Cu toate astea, au existat încercări de transpunere pe scena de teatru și pe ecran a poveștilor sale. Dintre ele, filmul *Pădurea norvegiană*, produs de regizorul franco-vietnamez Tran Anh Hung, a atras atenția la Festivalul de la Veneția din 2010, fiind însă primit cu entuziasm moderat de critici, care au reclamat lipsa ocazională de coerență a poveștii în comparație cu romanul din care se inspiră. De departe cea mai de succes ecranizare a unui roman de Murakami până în prezent este *În flăcări*, regizat de coreeanul Lee Chang-Dong, câștigător al premiului criticii la Cannes în 2018.

Simultaneitatea prezenței și absenței, existenței și inexistenței pe care o regăsim dacă citim sub forma unei metafore experimentul de mecanică cuantică al pisicii lui Schrödinger, reprezintă o temă ce punctează momente-cheie în filmul *În flăcări*. Actrița principală e o apariție de la care nu îți poți dezlipi privirea, înzestrată cu o expresivitate corporală impresionantă. Scene ca aceea în care mimează că decojește o mandarină, deși, în realitate, fructul e absent din mâna ei, sau aceea în care simulează, cu brațele, zborul unei păsări ce se pierde în asfințit, pe muzica lui Miles Davis, marchează momente de o frumusețe rară în alunecarea filmului de la poveste de dragoste devorată de un triumf amoros la thriller psihologic încărcat de simboluri. Experiment vizual de o finețe aparte, *În flăcări* deschide porți către o multitudine de interpretări, printre care pisica lui Schrödinger se mișcă agil și își păstrează poziția centrală.

duplex

Tur de orizont

Revista 22 găzduiește eseuл Cornei Șuteu, *De ce este cultura altfel: o sinteză a evoluției politicii culturale post-1989*, eseu care ar trebui să intereseze fiecare „actor cultural”, indiferent de ce rol joacă sau visează că joacă pe scena locală, județeană, națională sau internațională. Asta fiindcă doamna Șuteu panoramează analitic și critic anii scurși de la Revoluție și pune pe tapet, sintetic, lucruri care măcar dau de gândit, dacă nu cumva chiar ar putea genera și consecințe. Faste. Sunt spuse în text o serie de adevăruri care sigur îi vor incomoda pe cei care au avut și au funcții în „cultură”, de la ministerul de resort, până la organizațiile de tip uniuni de creație. Iată o ipoteză de la care pornește sinteza: „Postcomunismul cerea în primul rând decontaminare ideologică, re conectare a artelor la internațional, democratizare culturală (diversificarea genurilor) și regândirea raportului între măsuri de politici publice în cultură și impactul acestora asupra societății posttotalitare (corelarea cu alte politici de dezvoltare). Dar divorțul mental și valoric între intelectualitatea și comunitatea artistică și academică lipsită de competențe administrative și administrația moștenită și cea pe cale de formare era total. Cei cu viziune nu știau să implementeze, cei care puteau implementa nu aveau o viziune deschisă, ci una pur utilitară. Este o realitate a postcomunismului care a costat foarte scump regenerarea națională coerentă și specifică a domeniilor creative și intelectuale”.

Corina Șuteu mai pune un accent: cel al diluării noțiunii de competență din spațiul public. Adevărat, asta nu e doar un specific național, căci despre „sfârșitul competenței”, din mai toate domeniile, se vorbește și se scrie și la case foarte mari, dar la noi consecințele au fost și sunt rapide, iar dna Șuteu le vede astfel: „Guvernele au început să dea tot mai mică importanță acestui domeniu și să îl trateze pur emoțional, educația artistică a evoluat dezordonat și metastatic, fără atenție la ceea ce piața poate să primească, criteriile de validare culturală au început să fie exclusiv cele ale validării internaționale.” Esei sta se întreabă: *Este reforma sistemului administrativ în cultură posibilă?* Răspunsul, argumentat, punctual, este în text și nu-l putem relua din motive de spațiu. Ce putem face, însă, e să punem aici linkul la care puteți parcurge eseuл: <https://revista22.ro/cultura/de-ce-este-cultura-altfel-o-sinteza-a-evolutiei-politicii-culturale-post-1989-i>

Tot în revista 22 am citit cronică doamnei Taniei Radu la o carte apărută acum patru ani, dar aproape neobservată: *Marin Preda. Un portret în arhivele Securității, de Ioana Diaconescu* (Fundatia Națională pentru Știință și Artă și Editura Muzeul Literaturii Române). Concluzia cronicarului este motivantă pentru orice cititor interesat să afle cum era văzut Marin Preda de către securiști, dar și de către o serie dintre colegii săi, fie de la editura Cartea Românească, fie din literatură. Iată-o: „...cartea e o apariție extrem de valoroasă, despre care aproape nu s-a scris. Unul dintre motive poate fi distribuția proastă pe care o fac cele două edituri care au colaborat la publicare. Celălalt este că Marin Preda suportă unul dintre incidentele destul de frecvente în posteritate: «punerea la păstrare». Unii autori revin, alții nu. În cazul lui, nu există îndoială că va fi «reactivat» literar, dar mai ales moral. Literatura română se află de multă vreme într-o serioasă criză morală. Or, Marin Preda a fost o conștiință remarcabilă, ce trebuie revizitată în cărțile sale cu caracter confesiv, în cartea-dialog la care l-a provocat Florin Mugur, în splendidele portrete indirecte din convorbirile lui Eugen Simion cu Aurora Cornu și din memoriile Ninei Cassian (frânturi, dar strălucitoare), din emoționanta evocare făcută de Sorin Preda faimosului său unchi și chiar din scrisorile interceptate de Securitate și publicate în Anexă la volumul Ioanei Diaconescu (cele mai consistente, cu a doua soție, Eta Wexler).”

Cum și când zbârnâie mintea

Bogdan Coșa l-a intervievat – pentru *DLITE*-blog de literatură german-român – pe Dan Sociu, cel care a publicat recent, la Polirom, o carte nouă de poezie, *Uau*, care este „baza de date” a dialogului dintre cei doi. E un interviu-confesiune, în care nota de intimitate este puternică, ceea ce face discuția vie și autentică. Titlul - „Trebuia să trăiesc și asta, să văd puțin cum e să fii văzut ca nebun”. Una dintre întrebările lui B.C. este referitoare la consumul de droguri, despre care D.S. a mai scris și în alte cărți. Întrebat punctual cum au acționat asupra lui stupefiantele, poetul mărturisește fără să clipească. Am ales acest fragment din interviu nu numai pentru ineditul său, ci și pentru a domoli posibile curiozități, mai mult sau mai puțin literare. Dan Sociu: „Drogurile nu te îndepărtează de realitate, dimpotrivă, te aduc prea aproape de ea. Ca și alcoolul, cazi în păcatul concretismului. Așa cum alcoolul simte fiecare picătură de sudoare de pe cur, drogutul are o implicare în real, în simțuri, extrem de intensă, prea. Drogurile te ajută să simți mai bine formele, detaliile, dar te înecă acolo, te îndepărtează de spiritualitate, îți taie cumva și afectivitatea și devii prea cerebral. Ori eu nu sunt cerebral, orice ar zice criticii literari, dimpotrivă, cine mă știe îndeaproape știe că am o sentimentalitate primitivă, de câine sau de trisomie 21 mozaic, un fel de sindrom Down parțial. Drogurile îmi făceau mintea să zbârnâie de corelații, dar eram, cum ziceam, în abis, natura mea din afara acelei pușcării e una pământeană, melancolică, senzual senzorială, afectivă.” (A.P.)

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artistului vizual DANIEL URSACHE

Cronica mărunță

31

Anemone POPESCU

● *Vatra*, nr. 5/ 2019 propune o „schiță de portret” *Dan Culcer*. E portretul unuia dintre întemeietorii revistei, lider important al anilor 70-80 într-o publicație literară de vârf, alături de Romulus Guga, Mihai Sin, Cornel Moraru. „Printre colegii mei cei mai apropiați a fost Ion Radin-Peianov, mai ales în perioada în care lucram cot la cot în tipografie, el corector, eu secretar de redacție. Când ieșea numărul nou, ne opream cu un exemplar în mână să bem o votcă și să ne bucurăm de rezultatul muncii noastre. Îmi citea uneori din prozele sale și mi-a făcut onoarea și de a-mi solicita o prefață la excepționala sa traducere din Daniil Harms. A așteptat-o îndelung, eu având pe atunci scrupule documentare...” Dan Culcer adaugă și câteva rânduri despre etapa timișoreană a lui Radin-Peianov: „Cu Ioan Radin-Peianov m-am revăzut la Timișoara, după 1990. Era bibliotecarul unei mici instituții a sârbilor. Un talent de excepție, original, așa cum se vede din prozele sale, dar mai ales după ce și-a urmat soția la Timișoara, a înaintat pe drumul normal al recuperării culturii sârbe... realizând ceea ce mereu am așteptat de la el, puntea între aceste vecinătăți interioare și exterioare”. ● *Viața Românească*, nr. 5/ 2019 se oprește, grație lui Tudorel Urian, la „Anii bucureșteni ai lui George Coșbuc”. Tudorel Urian decupează, pentru a lămuri mai bine istoria revistei *Vatra*, aceste amintiri ale lui Ioan Slavici: „Când noi, Caragiali, Coșbuc și eu, am luat cu C. Sfetea, înțelegere să publicăm *Vatra*, ne puneam nădejdea în Coșbuc pe care îl știam înzestrat cu multe și mari destoinicii și totodată om muncitor”. „Pe Caragiali l-am fi jignit apoi în amorul propriu dacă, puindu-l în rândul oamenilor muncitori, l-am fi rugat să poarte el sarcina de redactor. Ne-ntâlneam, ce-i drept, adeseori să stăm de vorbă, dar acela care muncea era Coșbuc, numai el, și, mai ales, mulțumită ostenețelor lui a fost *Vatra* o revistă ilustrată care poate fi citită și azi cu plăcere”. ● Ne pare rău că în amplul său studiu nu s-a oprit asupra întâlnirilor lui Lecca Morariu cu Coșbuc – în anii în care capitala era ocupată. Și, mai departe, asupra momentului final al scriitorului. ● *Realitatea evreiască*, nr. 542-543, 1 iulie – 31 august 2019 scrie despre „Moștenirea spirituală a lui Toma George Maiorescu”. Emoționante sunt

și rândurile rostite de Ion Cocora la înmormântarea scriitorului: „Pentru mine, Toma George Maiorescu este el însuși o carte... Coperta I, eu, pionier în clasa a V-a. «Azi vine la Reșița scriitorul Toma George Maiorescu», zice diriginta noastră. Abia terminase Institutul de Literatură «Maxim Gorki» din Moscova. Primul drum îl făcea la Reșița, orașul natal: l-a iubit foarte mult.... «Scrii poezii?», mă-ntreabă. Mi-a spus câteva cuvinte de încurajare. «Eu o să mă fac poet ca Toma George Maiorescu», îi declar mamei”. Ion Cocora a devenit poet, critic de teatru, eseist, directorul editurii Palimpsest, care îi tipărește, în ediții impozante, pe scriitorii Reșiței. Ai Banatului. Poet laureat cu numeroase premii care ilustrează viața literară a ultimelor decenii. Nu ar fi inutilă o antologie cu titlul *Poezia Banatului, de la Toma George Maiorescu la Ion Cocora*. ● Am primit recent știrea că Puși Dinulescu a încetat din viață. Și odată cu această veste tristă am primit și volumul *Lungul drum al prozei scurte*, de Puși Dinulescu. (Tipo MOLDOVA, 2014). O mie de pagini. *Cu prefața unei Băjbăieli*. „Caut de câteva decenii criticul care să se aplece cu seriozitate asupra scrierilor mele și tot băjbâi în căutarea lui”. „Confrăi de bază ca Nicolae Breban și Ismail Kadare m-au apreciat. Breban mi-a spus că textul e savuros, iar Kadare a ținut să mă cunoască.....”. Și cu *Posfața autorului*, din care spicuim: „...în 1979 îmi apăruse a doua carte și petrecusem vreo nouă luni la Casa de creație de la Mogoșoaia, alături de unii din cei mai importanți sau mai modești scriitori ai momentului, care locuiau și ei acolo: Marin Preda, Teodor Mazilu, Mircea Ivănescu, Lucian Raicu, Horia Lovinescu, Virgil Mazilescu, Petre Stoica, Mircea Dinescu, Cezar Ivănescu, Sânziana Pop, Sonia Larian, Florica Mitroi, Ioana Crețulescu, Valentin Șerbu, Gheorghe Buzoianu, Grigore Hagiu, Pavel Aioanei sau Matei Albastriu. Mai veneau în vizită Fănuș Neagu, Eugen Simion, Corneliu Buzinschi, Nae Perelipceanu, Ion Drăgănoiu, Eugen Suciu și care-or mai fi fost”. * E prieten cu Teodor Mazilu, „călăuza” lui, e vecin cu Marin Preda, care nu-l iubea pe Mazilu, fiindcă bea mereu. „Eu o zi beau, o zi mă odihnesc”, îi spunea Marin Preda. „Din păcate, chiar în anul următor alcoolul i-a ucis pe amândoi în floarea vârstei. Preda avea 58 de ani, Mazilu n-avea decât 50. Tot atât avea Nichita când a murit, mai târziu, în 1983”.

Puși Dinulescu a murit în iulie, 2019. Avea 76 de ani.

download

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș

Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu

Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Marian Odangiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Daniela Șilindean, Marcel Tolcea, Ciprian Vâlcă, Daniel Vighi.

Conceptie grafică: Sorin Stroe.

Design pagini revista: Paul Crușcov.

Revista Orizont este indexată EBSCO și CEEOL.

www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3,
telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95

Marcă înregistrată: M/00166

Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

ISSN 0030 560 X

Martigues, locul provençal unde s-a răsturnat carul cu proști

Ioan T. MORAR

Deși am fost de câteva ori la Martigues, încă de pe când stăteam la Marsilia, nu am știut nimic despre „faima” martegalilor (numele locuitorilor de aici). Prima dată am auzit despre asta într-un concert al trupei ciotadene *Moussu T e lei joven* (*Domnul T și tinerii* - în provençală), ținut în spatele Bisericii de la noi. Înainte de a cânta *Adio, Veneție provençală*, Domnul T (de la Tatou) a făcut o scurtă introducere în care a zis cam așa: „Există un popor liniștit, naiv, care crede tot ce i se spune. Crede că stă la munte și are ieșire la mare. Și că fumul care iese din furnale e ceva frumos, o ceață fermecată. Sînt martegalii, care chiar cred că locuiesc în Veneția Provençală. Dar de fapt, ceea ce ei cred că e mare nu e decît un lac, L'Étang de Berre, iar munții sînt niște coline”.

Publicul a ris, eram la La Ciotat, unde a ajuns deja din alte vremi faima martegalilor. Nu știu dacă introducerea

de Creangă) se trag dintr-o înțelepciune populară foarte asemănătoare, care rîde de defecte și evidențiază calitățile. *Povestea unui om leneș*, de pildă, ar putea figura oricînd în antologia poveștilor provenșale, așa cum fiecare din cele două povești pe care vi le propun astăzi s-ar fi putut întîmpla și în România rurală din vremea lui Creangă.

Sînt destul de dese, în cultura provenșală, poveștile despre rivalitatea dintre localități. Una dintre ele îmi este foarte la îndemînă. E vorba de cea dintre La Ciotat și Ceyreste, cea din urmă făcînd parte, odinioară, din La Ciotat. (Dacă mergeți în Ceyreste, vă vor spune că La Ciotatul făcea parte din Ceyreste). Sau între La Ciotat și Cassis-ul vecin. În Provența montană, între Manosque și Forcalquier e o rivalitate redată în multe povești publicate, de-a lungul anilor, în *Almanahul Provençal*. (Ca arădean care a făcut studiile în Timișoara, vă dați seama ce e în sufletul meu cînd vorbesc despre rivalitățile dintre orașe!)

Așadar, am tradus două povești despre naivitatea martegalilor, așa cum au

– Hei, nea Genesi, ce mai e nou la Marsilia?! strigă curioșii

– Salut, sărmanilor, făcu Genesi, vă spun astăzi una care face cît două. Ah, drăguților, să știți că dacă nu aș fi văzut eu însumi, să mă ia Necuratul dacă aș fi crezut vreodată!

Și dintr-o dată, ca și cum vestea s-ar fi trimbițat în toată așezarea, toată lumea, femei, bărbați, copii și bătrîni se adună împrejurul lui și povestitorul de noutăți începe povestea pe care o ticluise în minte:

– Să știți, zise el, dragi martegali, că în dimineața asta, în rada Marsiliei a ajuns un pește atît de mare, ce mare, colosal, atît de colosal și de viguros și atît de lung, încît capul îi era în port și coada atîngea castelul If. Da, credeți sau nu, peștele ăsta uriaș și-a prins capul între fortul Saint-Jean și fortul Saint-Nicolas și toată Marsilia s-a suit la Notre-Dame de la Garde să vadă cum vor face pescarii ca să-l scoată din apă.

Toată lumea din Martigues a luat de bună povestea, au crezut-o ca pe Evangelheli și, fără să mai stea pe gînduri, *zbang, gata, hai să plecăm!* Și fără să le pese că vine noaptea, femei, bărbați, fecioare, bătrîni, copii, toți plecară spre Marsilia ca și cum s-ar fi dus la o nuntă. Genesi, farsorul cel iscusit, stătea pe o înălțime și-i privea trecînd, iar asta îl făcea să se răvălească de ris. Văzînd că toată lumea, cu excepția celor neputincioși și bolnavi, se grăbea spre Marsilia, își zise, mirat: „văd că toată lumea s-a cărbănit. Oh! Mîncă-mi-aș slănină din pod! Trebuie că e adevărat”. Și, repede, înnodîndu-și șireturile de la pantofi, se puse pe fugă ca să-i ajungă pe ceilalți și să meargă cu ei spre minunea de la Marsilia. (*Almanahul Provençal* 1856).

Măgarul încorporat

Un brav martegal călătorea cu măgarul său. Și numai ce vede, întinzîndu-se de-a lungul drumului, un pîlc de copaci, cu o iarbă frumoasă sub ei de-ți lua ochii.

– Tii, zise omul nostru, iată o pășune minunată unde poate să pască măgarul meu...

Zis și făcut, legă măgarul de unul din copaci și, cît măgarul urma să pască, omul nostru plecă în plimbare prin împrejurimi să vadă dacă erau măsline în măsline, migdale în migdali și smochine în smochini. La puțină vreme trecură pe acolo, pe drum, doi soldați. Cînd ajunseră în dreptul măgarului, își ziseră unul altuia:

– Iaca un tovarăș care a ales bine să se odihnească la umbră. Ia să facem și noi precum măgarul. Să lăsăm să mai treacă din căldură.

Și iată-i pe cei doi zdraveni soldați lepădîndu-și mantalele și punându-le pe măgar. Își scoaseră și ghetetele, cașchetele cu țilindru și-l încărcară pe măgar cu ele. Apoi, ceva mai încolo, tot sub arbori, se întinseră în iarbă și adormiră.

Vine stăpînul măgarului. Să nu vă mai spun că, văzîndu-și animalul cu tot harnașamentul pe el, cu chipiu și ghetete, omul îi strigă necuvîntătoare:

– Oh, mîncăule, hăple! Ce-ai făcut? Te-ai încorporat! Da, știam eu că nu

ești bun decît pentru asta. Bine, ce să zic, dacă tu crezi că o să-ți fie bine, rămîi încorporat, dar fii atent, te avertizez: cum te știu eu un leneș, un murdar, un nimic, o să dezertezi într-o zi, vei pleca cu arme și bagaje, de vei ajunge să fii împușcat!

Acestea fiind zise, martegalul nostru rotofei ca o bilă, își lăsă măgarul acolo și se întoarse la Martigues bodogănind.

Cînd se treziră soldații, își spuseră, uitîndu-se cu înțeles unul la altul:

– Cred că măgarul ăsta nu are stăpîn: dacă l-am lua cu noi la Marsilia? Ne-ar căra bagajele și, după aia, l-am vinde. Îl luăm cu noi?

– Hai să-l luăm, desfă-i funia și valea!

Așa că trupezii noștri se porniră la drum, cu măgarul înaintea lor, echipat pînă-n dinți ca un partizan catalan.

Deodată, cînd catîrul nostru își dădu seama că se cam îndepărtează de locurile știute, își ciuli urechile, se înălță pe picioarele de dinapoi, se întoarse pe loc și, tuleo în galop! Mai ajunge-l dacă poți! Și fugea măgarul mîncînd pămîntul pînă cînd, spre seară, ajunse, plin de sudoare, în fața grajdului său.

– Hei, banditul! Îi strigă stăpînul cînd îl văzu... Trădătorule, dezertorule, nemernicule, pînă aici ți-ai fost! Ți-am zis eu că vei dezerta cu arme și bagaje! Să știi că te înșeli, eu nu risc să te adăpostesc, nici să te ascund. O să chem jandarmii.

Bravul martegal se duse să cheme jandarmii, zicîndu-le:

– Veniți la mine acasă, acolo e un dezertor.

Și astfel, jandarmeria din Martigues arestă măgarul: apoi fu dus la casa comunală și aleșii localității intrară în consiliu de război, condamînd dezertorul să fie umflat. I-au pus măgarului o țeavă de trestie în dos și, unul după altul, la rînd, ca la Jonquières, toți martegalii veniră să sufle în țeavă. Primarul, cum se cuvine, și-a păstrat ultimul acest privilegiu. Cînd, în fine, îi veni rîndul, ceru cuvîntul și zise:

– Dragi prieteni, ascultați-mă: în calitate de primar, mi se pare că nu este deloc convenabil ca eu, șeful vostru, să suflu la același capăt al țevii ca și voi. Ce părere aveți?

– Ce, ce-i asta? zise un pîrlit de bilbîit care făcea parte din partidul de opoziție, ce, ce do-domnul primar nu nu este un om ca a-a-alții?

– Taci, băi, amăritule, mîncător de rahat, îi strigară ceilalți locuitori. Noi credem, domnule primar, că vorbiți ca din carte și că aveți tot dreptul să nu vă muiați gura acolo unde toți și-au pus buzele. Hai, gata, fraților, întoarceți țeava!

Și, pe loc, scoaseră țeava și o întoarseră invers și, astfel, primarul, la rîndul lui, suflă în curul măgarului. (*Almanahul Provençal* 1877).

(O lămurire:: expresia „pe rînd ca la Jonquières” este, în extenso, în provenșală, astfel: *A-de-réng coume a Jounquiereo quand se danso – pe rînd, ca la Jonquieres, cînd se dansează*, și face aluzie la o poveste publicată de Joseph Roumanille. În ea se spune că primarul din Jonquières avea o fată urîtă, cu care nimeni nu dansa. Așa că a dat o circulară în comună hotărînd ca toți cei care invită fetele la dans să le invite, pe rînd, una cîte una, pe toate!)

P.S. Nu vă luați după povești. Dacă ajungeți în Provence, Martigues merită o vizită, chiar are ceva din aerul venețian. Și, dacă intrați în vorbă cu locuitorii, nu le spuneți că ați citit poveștile de mai sus.

Foto: Carmen MORAR

asta ar fi făcut-o Domnul T și în cazul unui concert la Martigues! Mă bucur că, după știința mea, în urma acestui concert, nu a existat nicio plîngere pentru discriminare din partea celor prezenți. Asta și pentru că în trupa Domnului T unul dintre membri se trage chiar din Martigues. Iar martegalul de pe scenă a rîs primul de poantă (înclin să cred că o știa de dinainte).

Apoi au urmat lecțiile de provenșală, cititul și tradusul unor povestiri de acum un secol, două, în care se rîdea incorect politic de prostie, de zgîrcenie, de fudulie, de nebunie, de grași, de slabi, de urîți și urîte. Vremea idilică în care tot acest rîs avea rolul lui social, iar oamenii se înveseleau gîndindu-se la diferențele dintre ei! Poveștile acestea, răspîndite prin *Almanahul Provençal* din diverși ani, multe adunate și repovestite de Frédéric Mistral și Joseph Roumanille, mi-au adus aminte de poveștile lui Creangă, de același umor popular sănătos și neiertător. Și poveștile provenșale, și cele românești (evidențiate

fost ele culese și transcrise de Frédéric Mistral, laureat al Nobelului pentru literatură și, important pentru noi, românii, prietenul bun al lui Vasile Alecsandri.

Peștele cel mare

Un martegal mergea în fiecare zi la Marsilia pentru afacerile pe care le avea; și, în fiecare seară, cînd se întorcea, vecinii îl descoseau:

– Hei, nea Genesi, ce mai e nou la Marsilia?!

Și bunul Genesi povestea, de-a fir a păr, tot ceea ce era nou în capitala Sudului.

Într-o bună zi, ca toate celelalte, cum Genesi nu avea ce să le mai zică prea curioșilor săi compatrioți și așteptîndu-se la sîcîitoarea întrebare:

– Oh, de data asta, își zise în sinea lui, trebuie să le trag una groasă de tot, Dumnezeu mi-e martor, una care să buie.

Bun. Ajunge el de la Marsilia, seara, și-i vede deja de departe:

provenșale